

ΔΕΛΤΙΟ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προκήρυξη Διαγωνισμού γὰρ Ἀλφάβητάριο	Σελ. 167
Λογοδοσία καὶ ἀπολογισμὸς Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου	• 169
Κ. Κ. Κ. — Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὰ σχολεῖα τοῦ Δήμου Ἀθηναίων	• 176
Πρόγραμμα Δημοτικοῦ Σχολείου Ἀνώτερου Παρθενωγαίου καὶ Διδασκαλείου κοριταῶν — Γρόμμημα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου πρὸς τὸ Κ. Ε. Συμβόλιον τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως	• 202
Α. Φατίνουδ. — Βιβλιοκρισία: Πέτρου Βλαστοῦ Φυσική	• 264
Ἀλέκη τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐκπ. Ὁμίλου	• 270

ΑΘΗΝΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

ΟΔΟΣ ΛΕΚΑ 4

Τιμὴ καθὲ ἀριθμοῦ δραχμὴ 1,50.

Τὸ Δελτίο ἀνταλλάσσεται μὲ τὰ κλόουθα παιδαγωγικά, ἐπιστημονικά καὶ φιλολογικά περιοδικά.

«Παιδαγωγικὸν Δελτίον» Ἑλληνικοῦ παιδαγωγικοῦ Συλλόγου. Ἀθήναι.

«Ἀνατολή» μηνιαῖον παιδαγωγικὸν περιοδικόν. Ἐν Σάμῳ.

«Φῶς» Ἐπιστημονικὸν καὶ Παιδαγωγικὸν Περιοδικὸν τῆς Πανελληνίου Ἐνώσεως τῶν δημοδιδασκάλων ἀμφότερων τῶν φύλων. Ἀθήναι.

«Ἐρανιστής» μηνιαῖον περιοδικὸν τοῦ ἐν Σμύρνῃ Ἑλληνο-Γερμανικοῦ Λυκείου Κ. Γιαννίκη.

«Πόντος» Μηνιαῖον Περιοδικόν. Δημοσίευμα φιλολογικόν, ἐπιστημονικὸν καὶ παιδαγωγικὸν τοῦ Πόντου. Μαρτίφωδον.

«Σάλπιγξ» ὄργανον τῆς Πανελληνίου Ἐνώσεως τῶν δημοδιδασκάλων ἀμφότερων τῶν φύλων. Ἀθήναι.

«Ἄσπις» ὄργανον τοῦ παγκρητίου δημοδιδασκαλικοῦ συλλόγου. Χανιά.

«Ἡ Διάπλασις τῶν Παίδων» εἰκονογραφημένον περιοδικὸν διὰ παιδία κτλ. Ἀθήναι.

«Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» ἐπιστημονικὸν θεολογικὸν σύγγραμμα ἐκδιδόμενον κατὰ μῆνα. Ἐν Ἀλεξάνδρεια (ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου).

«Πάνταινος» ἑβδομαδιαῖον παράρτημα τοῦ «Ἐκκλησιαστικοῦ Φάρου». Ἀλεξάνδρεια.

«Νουμάς» φιλολογικὸν περιοδικόν. Ἀθήναι.

«Παναθηναῖα» εἰκονογραφημένον δεκαπενθήμερον περιοδικόν. Ἀθήναι.

«Γράμματα» φιλολογικὸν περιοδικόν. Ἀλεξάνδρεια.

«Νέα Ζωή» ὄργανον τοῦ ὁμωνύμου Συλλόγου. Ἀλεξάνδρεια.

«Χαραυγή» περιοδικὸν εἰκονογραφημένον δεκαπενθήμερον. Μυτιλήνη.

«Χρονικά» δεκαπενθήμερον φιλολογικὸν περιοδικόν. Κων/πολις.

«Ἀλήθεια» Πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐφημερίς. Λεμεσός — Κύπρος.

«Κρήτη» ἑβδομαδιαῖα πολιτικὴ ἐφημερίς. Χανιά.

Βιβλία κατάλληλα γιὰ παιδία ἀπὸ 11 χρονῶν καὶ πέρα ὁ ἕκαστος.

Ὁμιλος συσταίνει τὰ βιβλία τῆς Κ^α Π. Δέλτα.

Γιὰ τὴν Πατρίδα . . . Δρ. 3.50

Παραρῦθι χωρὶς ὄνομα . . . » 3.50

Τὸν καιρὸ τοῦ Βουλγαροκτόνου 2. Τόμοι . . . » 4.50

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟ

Στὴν πρώτη του προγραμματικῆ ἐγκύκλιον κήρυξεν ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλος πὺς, κοντὰ στὶς ἄλλες ἐκπαιδευτικὲς ἀνάγκες ποῦ θέλει νὰ ὑπηρετήσῃ, θὰ κοιτάξῃ νὰ δοθοῦν στὰ Ἑλληνόπουλα καὶ τὸ πρότυπο ἀλφαθητάριο καὶ τὰ πρότυπα διδαχτικά βιβλία.

Τὰ παράπονα γιὰ τὰ σημερινὰ διδαχτικά βιβλία εἶναι γενικά. Παιδαγωγοί, δασκάλοι, οἰκογενειάρχες καὶ τὸ σιωπηλὸ μὰ φανερὸ μαρτύριο τῶν παιδικῶν ψυχῶν, ποῦ παιδεύονται μὲ τὰ τωρινὰ βιβλία, διαλαλοῦν τὸ κακὸ ποῦ γίνεται.

Ἡ γλωσσικὴ πρόληψη, ἡ ἀμεθοδία, ἡ κερδοσκοπία μολύνουν τὴ σπουδαιότερη τοῦ παιδιοῦ πνευματικὴ τροφή.

Οἱ ἐνέργειες τοῦ κράτους ὡς τώρα καμὰ ἀπ' αὐτὲς τίς πληγὲς δὲ διορθώσανε. Ἡ γλωσσικὴ πρόληψη καὶ ἡ ἀμεθοδία ἔμειναν, ὅπως καὶ πρὶν, ἡ ἰδιωτικὴ κερδοσκοπία πέρασε στὰ ἔσοδα τοῦ Κράτους.

Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλος ξέρεῖ, πὺς καὶ δημοδιδάσκαλοι πολλοί, καλοσυνείδητοι, καὶ ἄλλοι, ποῦ στοχάζονται πονετικά γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα, ἔχουν μελετήσει καὶ τὰ ζητήματα τοῦ διδαχτικοῦ βιβλίου καὶ θὰ μπορούσαν νὰ δώσουν πολύτιμη ἐργασία γιὰ νὰ διορθωθεῖ τὸ κακὸ.

Γι' αὐτὸ, ἀν καὶ στὴν ἀρχὴ φρονοῦσε πὺς τὸ Ἀλφαθητάριο καὶ τὰ διδαχτικά βιβλία θὰπρεπε νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν πράξη τοῦ Πρότυπου Σκολειοῦ, ἀποφασίζει, ὡς ποῦ νὰ λειτουργήσῃ τὸ Σκολεῖο του, νὰ βοηθήσῃ γιὰ νὰ βγῇ στὸ φῶς ὅ,τι καλὸ μπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ ἢ δουλειὰ ἐκείνων, ποῦ ἔχουν μελετήσει τὰ σχετικὰ ζητήματα.

Καὶ ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν πρώτη ἀνάγνωσι βάζει διαγωνισμό γιὰ νὰ γράφῃ τὸ καταλληλότερο γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα Ἀλφαθητάριο. Ὅσοι λοιπὸν θὰ θελήσουν νὰ γράψουν Ἀλφαθητάριο γιὰ τὸ διαγωνισμό τοῦ Ὁμίλου πρέπει νὰχουν ὑπ' ὄψιν τὰ ἑξῆς:

1) Τὸ Ἀλφαθητάριο πρέπει νὰχει ὅλη τὴν ἀναγνωστικὴ ὕλη τοῦ πρώτου χρόνου, δηλαδὴ τὸ δεύτερὸ του μέρος νὰ τὸ ἀποτελοῦν παραμυθάκια καὶ διηγηματάκια καὶ ποιηματάκια γιὰ παιδία.

2) Πρέπει νὰ διδάσκεται μαζὶ μὲ τὸ διάβασμα καὶ τὸ γράψιμο.

3) Ὁ καθένας ποῦ θὰ γράψῃ, μπορεῖ νὰκολουθήσῃ ὅποιαοἴδηποτε νεώτερη μέθοδος γιὰ τὴν πρώτη ἀνάγνωσι θέλει, μπορεῖ ἀκόμα

να προτείνει και δική του. Μόνο ή μέθοδος του γραμματισμού είναι απαράδεκτη.

4) Το περιεχόμενο του βιβλίου, ακόμη και οι μικρές φρασούλες, που θα διαβάξονται αρχή αρχή, πρέπει να έχουν κάποιο νόημα, έννοτητα και ενδιαφέρον για τα παιδιά και να σχηματίζονται γρήγορα μικρά διηγηματάκια.

5) Η γλώσσα που θα διδαχτεί όχι μόνο με το 'Αλφαβητάριο παρά και σ' όλο το δημοτικό σχολείο είναι ή κοινή δημοτική. Κάθε είδος χειραγώγηση του παιδιού προς κάποια καθαρισμένη ή διορθωμένη τάχα γλώσσα αποκλείεται, καθώς και τα διαλεκτικά στοιχεία. Η μόνη διόρθωση της παιδικής γλώσσας, που έχει να κάνει ή πρώτη γλωσσική διδασκαλία, είναι να διδάσκει την πανελληνια προφορά των λέξεων αντί τη διαλεκτική, δηλ. το π'τάμ' θα μάθει το παιδί να λέει ποτάμι, το σκ'λί, σκυλί, τα κ'τσά κουκιά. Τίποτε άλλο.

6) Τα χειρόγραφα πρέπει να σταλθούν στα γραφεία του 'Εκπ. 'Ομίλου, δδός Λέκα 4 έως την 31 του Δεκέμβρη 1912. Κάθε χειρόγραφο να διακρίνεται με κάποιο ρητό ή άλλο σημάδι, που να υπάρχει και στο σφραγισμένο φάκελλο με τόνομα του συγγραφέα.

7) Τα λυόμενα θα τα κρίνει επιτροπή από ειδικούς. Τα όνόματά τους θα δημοσιευθούν το Γενάρη του 1913.

8) Στο συγγραφέα του βιβλίου, που θα βραβευτεί, θα δοθούν δρ. χιλίες (1000). Το βιβλίο του θα τυπωθεί καλλιτεχνικά με έξοδα του 'Ομίλου. Ο συγγραφέας θα έχει ακόμα 50% από τα καθαρά κέρδη όσο πουλιέται το βιβλίο.

Αθήνα 1 του Μάρτη 1912.

Η επιτροπή του 'Εκπ. 'Ομίλου.

Σημ. Ο 'Εκπαιδευτικός 'Ομιλος σκοπάζει, αφού τελειώσει ο διαγωνισμός αυτός, να κάνει και άλλους για τα λοιπά σχολικά βιβλία.

ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗ Β' ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

Όπως πέραι, δημοσιεύομε και φέτος, σ' αυτόν τον αριθμό του Δελτίου μας, τον 'Απολογισμό των 'Εσόδων και των 'Εξόδων της Β' χρονιάς του 'Εκπαιδευτικού 'Ομίλου, δηλ.: από την 1^η του Μάη 1911 έως με τις 30 του 'Απρίλη 1912.

'Από τον 'Απολογισμό αυτόν θα δούν τα Μέλη του 'Ομίλου και οι Συνδρομητές του Δελτίου πως τα έξοδα ήταν βαρύτερα. Η αίτια είναι που, με την αύξηση των μελών και της δουλειάς του 'Ομίλου, αναγκασθήκαμε να μεταφέρομε τα γραφεία του σε ευρυχωρότερο μέρος και να το επιπλώσομε αναλόγως. Τώρα ο 'Ομιλος έχει αναγνωστήριο και βιβλιοθήκη, σαλονάκι για κουβέντα, και αρκετό τόπο για να χωρέση καμιά 150ριά ακροατές στις διαλέξεις του, που φέτος ώργάνωσε ταχτικά κάθε 2/3 εβδομάδες. 'Από το κοντύλι των εξόδων «για την επίπλωση και την εγκατάσταση των νέων γραφείων του 'Εκπαιδευτικού 'Ομίλου» Δρ. 1052.05, οι Δρ. 288 είναι για 8 δωδεκάδες καρέκλες για τις διαλέξεις που βρήκαμε οικονομικώτερο ν' αγοράσομε παρά να τις νοικιάζομε.—'Εδώ πρέπει να ευχαριστήσομε τα μέλη και τους φίλους του 'Εκπαιδευτικού 'Ομίλου για τις δωρεές που του έκαναν: τον Κ^ο 'Ελευθερουδάκη για μια ωραία σειρά φωτογραφιών του Boissonnas, μεγάλων και μικρών, διαλεγμένων με πολύ γούστο· το ζωγράφο Κ^ο Ευάγγελο 'Ιωαννίδη για μια καλλιτεχνικώτατη εικόνα του Σολωμού που ζωγράφησε για το αναγνωστήριο του 'Ομίλου· τον Κ^ο Δελμούζο για φωτοτυπίες των εικόνων του Γκούζη· τον Κ^ο Λασκαράτο για τη φωτογραφία του μεγάλου του πατέρα και άλλους.—'Επίσης ευχαριστούμε και όλους τους καλούς φίλους που πρόσφεραν βιβλία στη Βιβλιοθήκη του 'Ομίλου και τα έργα τους για μοίρασμα. 'Εξαιρετικά ευχαριστούμε την Κ^α Δέλλα που χάρισε στον 'Ομιλο πολλά αντίτυπα της σειράς των ωραίων παιδικών της βιβλίων.

Και του Δελτίου τα έξοδα είναι φέτος μεγαλύτερα από τα περσινά. 'Εκδίδεται σε περισσότερα αντίτυπα και κυκλοφορεί περισσό-

τερο. Ἡ διεύθυνσή του εἶναι στὰ χέρια εἰδικῶν παιδαγωγῶν, ποὺ ὄχι μόνο διαλέγουν τὴν ὄλη, ἀλλὰ καὶ παρακολουθοῦν καὶ κρίνουν τὴ παιδαγωγικὴ κίνηση καὶ τὰ σχετικὰ βιβλία.

Ἐκτός ἀπὸ τὸ διαγωνισμό γιὰ κατὰλληλο Ἀλφαβητάριο ποὺ προκηρύχτηκε στὸ Β' ἀριθμὸ τοῦ φετεινοῦ Δελτίου, εἰδικές ἐπιτροπές ἀσχολοῦνται γιὰ τὴν ἐκδοση «παιδαγωγικῶν» βιβλίων καὶ «βιβλίων γιὰ τὰ ἑλληνόπουλα», ποὺ, μὲ τὴν ἀφιλόκερδη βοήθεια γνωστών συγγραφέων μας, ἐλπίζομε νὰ εἶναι ἄξια τοῦ σκοποῦ τοῦ Ἐκπ. Ὁμίλου.

Γιὰ ὅλα ὁμῶς αὐτά, εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητο ἓνα πρᾶμα. Βοήθεια ἀπὸ ὅλα τὰ μέλη, πνευματικὴ καὶ ὕλική. Ὅσοι ἔχουν τὰ χαρίσματα τοῦ συγγραφέα, ὅσοι μελέτησαν εἰδικὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα, ὅσοι ξέρουν τί χρειάζονται τὰ ἑλληνόπουλα, ἄς βοηθήσουν μὲ τὰ ἄρθρα τους, τίς μελέτες τους, τὰ ἔργα τους τὸν Ὁμιλοῦ ὅσοι πάλιν μποροῦν νὰ διαθέσουν κάτι περισσότερο ἀπὸ τὴ μικρὴ δεκάδραχμη συνδρομὴ στὸν Ὁμιλο καὶ στὸ Δελτίο, ἄς μὴ διστάσουν νὰ τὸ προσφέρουν εἴτε γιὰ τίς γενικὲς ἀνάγκες τοῦ Ὁμίλου, εἴτε, ἂν τὸ προτιμοῦν, γιὰ ὀρισμένον σκοπὸ. Πολλοὶ τὸ ἔκαμαν καὶ μερικοὶ μάλιστα πολὺ γενναῖα καὶ τοὺς εὐχαριστοῦμε δλόκαρδα. Ἄς ἐλπίζομε πῶς καὶ ἄλλοι θὰ τοὺς μιμηθοῦν ὅσο μικρὴ κι ἂν εἶναι ἢ δωρεὰ τους, εἶναι πάντα πολὺτιμη καὶ χρήσιμη, καὶ τοῦ Ἡσιόδου τὸ ρητὸ τὸ πανάρχαιο ἐφαρμόζεται κ' ἐδῶ:

Εἰ γάρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθετο,
καὶ θαμὰ τοῦτ' ἔρδοις, τάχα κεν μέγα καὶ τὸ γένοιτο¹.

Ὅσοι πάλι δὲν μποροῦν νὰ κάμουν τίποτα ἀπὸ ὅλα αὐτά, ἄς εἶναι τοῦλάχιστον ταχτικοὶ στὴ συνδρομὴ τους. Γιατί δὲν πρέπει νὰ τὸ κρύψομε πῶς ἀρκετοί, μὲ τὴ συνειθισμένη ἀφροντισία καὶ ἀταξία, γίνονται ἢ αἰτία καὶ ζημίας ἀρκετῆς στὸν Ὁμιλο καὶ κόπου μεγάλου, ποὺ εὐκολα μποροῦσε νὰ λείψει, στὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, τὰ ὁποῖα, γιὰ νὰ μὴ ξοδεύεται τὸ χρῆμα τοῦ Ὁμίλου σὲ μισθοὺς ὑπαλλήλων, ἀνάλαβαν ὄλη τὴν ἐργασία—ἀκόμα καὶ τὴ μηχανικὴ διεκπεραίωση τοῦ Δελτίου—τὴν πιδ ἄχαρη ποὺ μπορεῖ νὰ γίνῃ, ἀφοῦ, γιὰ τὴν εἰσπραξὴ μιανῆς χρονιάτικης πεντὸδραχμῆς συνδρομῆς στὸν Ὁμιλο κι ἄλλης τόσης στὸ Δελτίο του, εἶναι ἀνάγκη νὰ γραφοῦν τέσσερα, πέντε καὶ περισσότερα γράμματα καί, τὸ χειρό-

¹ Ἡσιόδου—Ἔργα καὶ Ἡμέραι στίχ. 361-2.

τερο, πολλὲς φορές, χωρὶς κανένα ἀποτέλεσμα.—Ἡ θέσις τῶν σχετικῶν κοντυλιῶν ἐπιβεβαιώνει, μὲ τὸ παραπάνω, αὐτὸ μας τὸ παράπονον καθὼς φαίνεται ἀπὸ τοὺς ἀπολογισμοὺς τῆς Α' καὶ Β' χρονιάς:

Γιὰ τὴν συνδρομὴν στὸ Ὁμιλο τῆς χρονιάς 1911—12 εἰσπράξαμε Δρ. 1695.—δηλ. 339 συνδρομῆς, ἐνῶ τὰ μέλη εἶναι 542· ἄρα 203 μέλη δὲν πλήρωσαν ἀκόμα τὴ συνδρομὴ τους.

Γιὰ τὴ συνδρομὴ τοῦ περσικοῦ Δελτίου (1911) εἰσπράξαμε Δρ. 1750 δηλ. 350 συνδρομῆς, ἐνῶ οἱ συνδρομηταὶ εἶναι 544· ἄρα 194 καθυστεροῦν τὴν περσινὴ τους συνδρομὴν.

Γιὰ τὴ συνδρομὴν στὸν Ὁμιλο τῆς Α' χρονιάς 1910—11 ἀπὸ τὰ καθυστεροῦντα μέλη 104 (×5=Δρ. 520.—βλ. ἀπολογισμὸ στὴ σελ. 164 τοῦ περσικοῦ Δελτίου 1911) μόνο 35 πλήρωσαν, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ φετεινὸ ἀπολογισμὸ· οἱ ἄλλοι, ὑποθέτομε, δὲν τῶχουν σκοπὸ, ἀφοῦ καμμιά ἀπάντησις δὲ δίνουν στὰ γράμματα τὰ ἀπανωτὰ ποὺ τοὺς στείλαμε. Δυστυχῶς καὶ μερικοὶ ἀντιπρόσωποι μας ἀκολουθοῦν τὴν ἴδια ταχτικὴ τῆς σιωπῆς καὶ τῆς ἀφροντισίας, μ' ὅλα τὰ γράμματα, ποὺ τοὺς γράψαμε, καὶ τίς εὐκολίες, ποὺ τοὺς προτεινάμε, γιὰ τὴν εἰσπραξὴ τῶν συνδρομῶν κτλ.

Παρακαλοῦμε ὅλους αὐτοὺς τοὺς κυρίους νὰ σημειώσουν πῶς ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλος δὲ διαθέτει ἀρκετὰ μέσα γιὰ νὰ μπορῇ νὰ ἐξακολουθεῖ τὴν ἐκδοση τοῦ Δελτίου του πάντα μὲ ζημίαι¹ ὅπως φέτος, νὰ συσταίνει διαγωνισμοὺς καὶ νὰ ἐκδίδει παιδικὰ καὶ παιδαγωγικὰ βιβλιοθήκας καὶ συνάμα νὰ ἐργάζεται χωρὶς ὑπαλλήλους

¹ Τὸ Δελτίο τοῦ 1911 κόστισε:

Α' καὶ Β' ἀριθμοὶ	Δρ. 1077.38
Γ' καὶ Δ'	» 1077.38
	Δρ. 2154.76
Συνδρομῆς καὶ πούλημα Δελτίου	» 1879.45
	Δρ. 275.81

Ἄν οἱ καθυστεροῦμενες συνδρομῆς Δρ. 970 πληρωθοῦν, τότε θὰ ἔχομε περίσσεμα Δρ. 694.69.

Γιὰ τὸ Δελτίο τοῦ 1912:

οἱ Α' καὶ Β' ἀριθμοὶ κόστισαν	Δρ. 1957.15
οἱ Γ' καὶ Δ' ἀριθμοὶ προῖπολογίζομε θὰ κοστίσουν	» 1957.15
	Δρ. 3914.30
Πούλημα καὶ συνδρομῆς ποὺ εἰσπράχθησαν	Δρ. 1066
Συνδρομῆς ποὺ μένουσιν νὰ εἰσπραχθοῦν	» 2239
	3305.—

Ἐλλειμμα Δρ. 609.30

και ν' αναγκάζονται τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς νὰ χάνουν τόσες ὥρες τὴν ἡμέρα σὲ ἄγονες και ἄχαρες ἀλληλογραφίες κτλ.

Ἔστω και πάλι τοὺς παρακαλοῦμε, δημόσια αὐτὴ τῆ φορά :

Α') νὰ εἶναι ταχτικώτεροι στὴν ἀποστολὴ τῆς συνδρομῆς των.

Β') ἂν μερικοὶ βρίσκουν βαρειά τὴ συνδρομὴ και στὸν Ὅμιλο (Δρ. 5) και στὸ Δελτίο (Δρ. 5) νὰ μᾶς τὸ δηλώσουν μὲ γράμμα τους και νὰ μᾶς ποῦν σὲ ποῖο ἀπὸ τὰ δυὸ προτιμοῦν μονάχα νὰ συνεισφέρουν.

Γ') νὰ μᾶς εἰδοποιοῦν ἅμα ἀλλάζουσι διεύθυνση, ὥστε νὰ μὴ χάνονται, ὅπως συνέβηκε πολλὰς φορές, ὡς τώρα, τὰ Δελτία και και γίνεται διπλὸς κόπος και διπλὸ ἐξοδο μὲ νέες ἀποστολές.

Δ') νὰ διευθύνουσι τὰ γράμματα, τὸ στάλισμο τῆς συνδρομῆς κτλ.:

Στὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου

4 Λέκα—Ἀθήνα

καὶ ὄχι προσωπικά σὲ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς, στὸν ταμῖα κτλ.

Ε') Ὅταν στέλλουσι χρήματα νὰ δηλώνουσι καθαρά γιὰ τί σκοπὸν τὰ στέλλουσι: δηλ. ἂν εἶναι συνδρομὴ στὸν Ὅμιλο, στὸ Δελτίο, δωρεά, γιὰ ποιά χρονιά κτλ.

Ὅσοι δὲν κανονίσουσι ὡς τὸν ἐρχόμενον Σεπτέμβριον τὸ χρέος των στὸν Ὅμιλο και τὸ Δελτίο, θὰ σβηστοῦν ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν μελῶν και τῶν συνδρομητῶν και θὰ πάψουσι νὰ τοὺς στέλλουσι τὸ Δελτίο.

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΣΟΔΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ

1911-1912

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ

'Απολογισμός 'Εσόδων και 'Εξόδων για τή Β' χρονιά

ΕΣΟΔΑ

Υπόλοιπο στις 30 του 'Απρίλη 1911			7,127	66
Δωρεές 1910-1911	55	20		
» 1911-1912	1,541	55		
» 1912-1913	1,075	20	2,671	95
Συνδρομές 1910-1911	180	—		
» 1911-1912	1,435	—		
» 1912-1913	135	—	1,750	—
Πούλημα Δελτίου 1911	87	95		
Συνδρομές » 1911	1,125	—	1,212	95
Πούλημα Δελτίου 1912	235	—		
Συνδρομές » 1912	760	—		
» » 1912 (ειδική έκδοση)	70	—	1,066	—
Πούλημα βιβλίων			152	90
Τόκοι καταθέσεων στην Τράπεζα Δ. Σαμωτάκη και Σ ^ο ως Δεκ. 31 1911			288	45
'Εκτακτα έσοδα			27	—
			14,296	91

Υπόλοιπο στην 1^η του Μάη 1912 7,267.95

(1 του Μάη 1911—30 του 'Απρίλη 1912).

ΕΞΟΔΑ

Νόμι γραφείου Μάης 1911—'Απρίλης 1912			1,520	—
Μισθοί και δώρα προσωπικού, ποσοστά εισπρακτορά κτλ.			331	75
'Εξοδα για την επίπλωση και την εγκατάσταση νέων γραφείων του 'Εκπ. 'Ομίλου			1,052	05
Ταχυδρομικά και τηλεγραφικά			159	09
Φωτισμός και ζέσταμα των γραφείων			266	10
Τύπωμα και στάλσιμο Δελτίων:				
Γ' και Δ' του 1911	1,077	38		
Α' και Β' του 1912	1,957	15	3,034	53
'Αγορά και δέσιμο βιβλίων			97	80
Διαλέξεις (προσκλητήρια κτλ.)			48	34
Γραφική ύλη, τυπωτικά έγκυκλίων κτλ.			214	65
'Εκτακτα έξοδα			304	65
			7,028	96
Υπόλοιπο:				
Μετρητά Ταμείου	150	65		
Στην Τράπεζα Σ. και Σα (Ταμειυτήριο)	2,204	—		
» » (έπι προθεσμία)	4,705	60		
Προκαταβολή για τὸ χαρτί του Δελτίου των επομένων ἀριθμῶν	207	70	7,267	95
			14,296	91

Δραχ.

'Αθήνα 2 του Μάη 1912.

'Ο ταμίας του 'Εκπαιδευτικού 'Ομίλου
Δ. Π. ΠΕΤΡΟΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

(Διάλεξι. στον Έκπ. Όμιλο 1 'Απριλ. 1912).

Κυρίες και Κύριοι,

Βέβαια θα χρειάζεται αρκετή τόλμη να παρουσιασθή κανείς εδώ με την αξίωσι να σας μιλήσῃ γιά τὰ σχολεία τοῦ δήμου Ἀθηναίων· αὐτὴ ἡ σκέψι με ἔκαμε ὀλίγον νὰ περιορισθῶ καὶ νὰ σας εἰπῶ μερικὲς μου ἐντυπώσεις, ποῦ δὲν ἔχουν τίποτε τὸ νέο, τίποτε τὸ πρωτότυπο, ἀλλὰ σὰν ἀπλὲς γραμμὲς θὰ περάσουν γιά νὰ ρίψουν κάποιον λιγοστὸ φῶς σὲ μιὰν εἰκόνα, ποῦ ὅπως τὸ ξεύρετε, δὲν εἶναι καὶ πολὺ εὐθυμῆ.

Γιὰ νὰ εἶμαι εἰλικρινῆς πρέπει νὰ σας εἰπῶ ὅτι θὰ περιορισθῶ μόνο σὲ μιὰν ἀπλὴ περιγραφή τῶν σχολείων ἀπὸ τὴν ἀποψὶ των ὡς κτίρια, ποῖα εἶναι τὰ σχολικὰ των ὄργανα καὶ τί μᾶς παρουσιάζει ἡ στατιστικὴ τῶν παιδιῶν, ποῦ πηγαίνουν καθεμέρα σὲ αὐτὰ γιά νὰ μάθουν γράμματα.

Τὸ τί μαθαίνουν, δὲν εἶναι δική μου δουλειά, οὔτε κὰν ἐφρόντισα νὰ τὸ ἐξετάσω. Ἄλλωςτε αὐτὸ τὸ ξεύρετε πολὺ τελειότερα, παρ' ὅτι οἱ μικρὲς ἐντυπώσεις μου μποροῦσαν νὰ τὸ καθορίσουν.

Τὰ κτίρια ποῦ χρησιμεύουν ὡς σχολεῖα τοῦ δήμου Ἀθηναίων ἠμποροῦν νὰ διαιρεθοῦν σὲ τρεῖς τάξεις πολὺ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴ των ποσότητα διάφορες, χωρὶς δυστυχῶς νὰ διαφέρουν καὶ κατὰ τὴν ποιότητα.

Στὴν πρώτη τάξι θὰ μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ λογαριάσω τὰ ἰδιόκτητα τοῦ Δήμου σχολεῖα, ἢ καλύτερα τὸ ἰδιόκτητο, γιατί, ἀπ' ὅσα μπόρεσα νὰ μάθω, εἶναι ἓνα καὶ μόνο, κτισμένο πρὸ 36 ἢ 37 χρόνων, τὸ σχολεῖο τοῦ Ἀδριανοῦ, ἢ Δευτέρα Δημοτικὴ Σχολὴ Ἀρρένων, ὅπως υπερήφανα τιτλοφορεῖται. Δὲν ἠξέυρω πῶς εἶναι οἱ φυλακὲς τοῦ Παλαμηδίου, ἐφρόντισα ὅμως νὰ μάθω, ἀπὸ εὐνόητο λόγο, ἀφοῦ ἐκηρύχθη τὸ Σύνταγμα στὴν Τουρκία, πῶς εἶναι οἱ φυλακὲς τοῦ Μ. Ζαπτιέ, καὶ μόνο με κείνες ἠμπορεῖ νὰ συγκριθῆ ἡ Δευτέρα Δημοτικὴ Σχολὴ τῶν Ἀρρένων τοῦ Δήμου Ἀθηναίων, ποῦ ἰδρῦθη τὸ 1875-76, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἡ ἐπιγραφή τῆς μετώπης στὸ κτίριον

αὐτό, μεῖ εἰσοδο στολισμένη ἀπὸ στύλους καὶ κιονόκρανα. Ὁ ἴδιος ὑψηλὸς τοῖχος τὴν περιτειχίζει, καὶ ὁ περίβολος στενὸς καὶ ἀκανόνιστος με πλάτος ἑνὸς τὸ πολὺ ἐδῶ, ἕως δύο μέτρων παρακάτω, ἐμπρὸς στὰ ἀποχωρητήρια, καὶ με μήκος καμιά δεκαριά, εἶναι, νομίζεις, ἀντιγραφή ἑνὸς μέρους τοῦ Μ. Ζαπτιέ, ὅπου φυλάγονται οἱ βαρύποιοι κατάδικοι. Εἰς αὐτὸ τὸν περίβολο, ποῦ ἡ ἀποφορὰ τῶν ἀποχωρητηρίων δὲν θὰ ἄφηνεν οὔτε ἓνα μαθητὴ νὰ κυκλοφορήσῃ ἐλεύθερα, κάμνουν τὸ διάλειμμά των τὰ 383 παιδιὰ τοῦ Σχολείου, ἂν μπορῆ νὰ ὀνομασθῆ διάλειμμα καὶ νὰ γίνῃ ποτὲ σὲ τόσο στενὸ μέρος.

Καὶ γιά νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τοῦ ὁ Δήμος Ἀθηναίων, ἀφοῦ βρῆκε ὅτι ἡ ἀποφορὰ τῶν σχολικῶν δὲν ἦτο ἀρκετὴ, ἔκτισε πλάγι στὴ Σχολὴ τοῦ αὐτῆ καὶ Δημόσια ἀποχωρητήρια!

Ὅσο γιά γυμναστήριο χρησιμεύει ὁ πλαγινὸς δρόμος στενός, ἀνηφορικὸς καὶ ἀκανόνιστος, καὶ ἐκεῖ βρῆκα κάμποσα παιδιὰ νὰ γυμνάζωνται, «προαλειφόμενα» γιά τίς προχθεσινὲς ἐξετάσεις, ἐνῶ κόσμος μαζεμένος στὴν ἀκρὰ τοῦ δρόμου τὰ παρατηροῦσε. Τί γυμναστικὴ μποροῦσε νὰ γίνῃ ἐκεῖ, δὲν μπόρεσα νὰ καταλάβω ὅταν ὅμως ἔφευγα, ἄκουσα τὸ διδάσκαλο νὰ λέγῃ:

— Ἰωάννη! Τόσας φορές εἶπα, δὲν θὰ βλέπης ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Θὰ βλέπης μόνον ἐμὲ διὰ νὰ ἐνοηθῆς, τί παραγγέλλω!

Μοῦ φάνηκε, ὅτι ὁ διδάσκαλος ἐκείνη τὴν ὥρα ζητοῦσε τοῦλάχιστο τὸν τετραγωνισμό τοῦ κύκλου, καὶ αὐτὸ φάνηκε ἀπὸ τὴ προθυμία ποῦ ὠφελήθησαν τὴ περίστασι κι ἄλλα παιδιὰ γιά νὰ ἰδοῦν ὀλόγυρα.

Μὴ νομίσετε ὅμως ὅτι τὸ ἐσωτερικὸ τῆς σχολῆς εἶναι καλύτερο ἀπὸ τὸν περίβολο. Γιὰ νὰ δοθῆ ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐξωτερικὴ του ὄψι με τοὺς στύλους καὶ τὴν μετώπη καὶ τὴν ἐπιγραφή καὶ με μεγάλη ἐξώθυρα σιδερένια, τὸ ὅλο κτίριο ἔγινε σκοτεινότατο. Μὴ λησμονήτε ἀκόμη ποῦ γιά νὰ μὴν ἀκούεται ὁ θόρυβος τοῦ δρόμου καὶ νὰ μὴ βλέπουν ἔξω τὰ παιδιὰ, καὶ τὰ λίγα του παράθυρα μένουν κλειστά. Καὶ ἐνῶ τὸ ὕψος του εἶναι μεγάλο, μεγαλύτερο καὶ ἀπὸ ὅτι θὰ ἔπρεπε, καὶ αὐτὸ γιά νὰ φαντάζουν οἱ στῦλοι ὑψηλοὶ καὶ καλλιτεχνικοὶ, τὸ ὅλο κτίριο χωρίζεται σὲ 4 δωμάτια, ποῦ συγκοινωνοῦν ἀναμεταξύ των, καὶ στὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ στριμώνονται 130 (πρῶτη τάξις) καὶ 137 παιδιὰ (β' καὶ γ' τάξεις, ποῦ διδάσκονται μαζὶ). Καὶ με ὅλα αὐτὰ, ἐπειδὴ τὸ σχολεῖο εὐρίσκεται σὲ χαμηλὸ τόπο καὶ τὰ ὀλόγυρα κτίρια σὰν νὰ τὸ ἔχουν πνίξει, εἶναι ἀπὸ τὴ ὑγρασία ψυχρὸ.

Τὸν χειμῶνα προπάντων τὰ παιδιά, ποῦ ἀποτελοῦν τὴν πρώτη τάξι, τρέμουν ἀπὸ τὸ κρῦο, τὴν ὑγρασία καὶ τὸ σκότος, γιατί δὲν ἔχει τὸ δωμάτιο θέρμανσι. Ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι σ' αὐτὴ τὴν τάξι πολλὰ ἀπουσιάζουν, πολλὰ δὲν ἔρχονται, ἄλλα δὲν ἔχουν καμιὰ ὄρεξι γιὰ τὴν φυλακὴ των καὶ γιὰ τὸ μάθημά της καὶ ἔτσι, ἀφοῦ ἕνας καὶ μόνος διδάσκαλος εἶναι ὠρισμένος γιὰ τὰ 130 παιδιά τῆς πρώτης, στὴ δευτέρα τάξι εὐρίσκονται μόνον 80. Τὰ $\frac{5}{18}$ τῶν μαθητῶν τῆς πρώτης, τὰ τρώγει τὸ κτίριο.

Δὲν εἶναι τὸ μόνο κτίριο, ποῦ γιὰ κάθε ἄλλο ἤμποροῦσε νὰ χρησιμεύσῃ παρά γιὰ σχολεῖο, καὶ ποῦ τρώγει σὰν Μινώταυρος τὰ παιδιά καὶ τὰ κάμνει ἀδίκως νὰ χάνουν τὰ χρόνια των. Ὅλα τὰ σχολικὰ κτίρια τὸ κατορθώνουν σὲ ζηλευτὴν ἀμιλλα, καὶ ἂν ὁ Β. Οὐγγὼ στὴν «Παναγία τῶν Παρισίων» ἔγραφε ποῦ τὸ βιβλίο θὰ φάγη τὸ κτίριο, δὲν θὰ ἤξευρε ποῦ στὸν Δῆμον Ἀθηναίων τὸ κτίριο τρώγει καὶ τὸ βιβλίο καὶ τὰ παιδιά, ποῦ θὰ ἔχουν τὸ θάρρος, νὰ πατήσουν στὸ ἕνα καὶ ν' ἀνοίξουν τὸ ἄλλο.

Στὴ δευτέρα τάξι τῶν σχολικῶν κτιρίων τοῦ Δήμου λογαριάζονται ὄσα προέρχονται ἀπὸ δωρεάς. Τέτοια ἡῦρα δύο, τὴν Α' Ἀστικὴ Σχολὴ τῶν Ἀρρένων, τοῦ Καραμάνου, καὶ τὴν Β' Ἀστικὴ Σχολὴ Θελέων, στὰ Διόσια, δωρεὰ ἀπὸ κληρονομία Κουμπάρη, γιὰ τὴν ὁποία πληρώνει ὁ δήμος 150 δρ. τὸν μῆνα στὴ χήρα του.

Γιὰ τὸ Σχολεῖο τοῦ Καραμάνου δὲν πρέπει νὰ γίνεται κὰν λόγος, γιατί εἶναι πασίγνωστο. Σὲ κεντρικὸ δρόμο, ποῦ ὁ θόρυβός του ἐνοχλεῖ ἀδιάκοπα τὸ μάθημα, μὲ οὐρητήρια τοῦ Δήμου στημένα ἀπέναντι στὴν εἴσοδο, μὲ πατώματα καὶ τοίχους σὲ ἐλεεινὴ κατάστασι, μὲ 3 δωμάτια (δευτέρα, τρίτη καὶ τετάρτη τάξεις) ποῦ ἔχουν ἕνα καὶ μόνο παράθυρο τὸ καθένα, γιὰ 50—57 παιδιά χαμηλὰ κτισμένο, ποῦ νὰ μὴ ἀερίζεται στενόχωρο, ἀνθυγιεινότατο, κατάλληλο, τὸ πολὺ-πολὺ γιὰ στάβλο, ἂν ἤμποροῦσαν μέσα ἐκεῖ νὰ ζήσουν καὶ ζῶα, τότε ποῦ ἡ κτηνοτροφία δρίζει πόσο καθαροὶ καὶ φωτεινοὶ καὶ εὐάεροί πρέπει νὰ γίνονται οἱ στάβλοι γιὰ νὰ μὴ ἀρρωσταίνουν καὶ νὰ εὐδοκίμουν τὰ ζῶα ποῦ θὰ περιλάβουν ὠσωτὸ ἐρείπιο, εἶναι τὸ χειρότερο σχολεῖο τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἄν στὴν Τουρκία, ὑπῆρχε καμιὰ ἐφορεία, ποῦ δὲν θὰ ἐφρόντιζε νὰ παραιτήσῃ αὐτὸ τὸ κτίριο καὶ νὰ εἴρῃ ἄλλο ἢ νὰ κτίσῃ, ἢ ἐφορεία αὐτὴ θὰ παύουνταν ἀμέσως ἀπὸ ἐπανάστασι τῶν γονέων καὶ ἢ ἄλλη ποῦ θὰ τὴν διαδέχονταν θὰ ἔκλειε τὸ σχολεῖο καλύτερα, παρά νὰ βάλῃ μέσα παιδιά.

Εἶναι εὐτόχημα μόνο ποῦ δὲν εἶχε καὶ ἄλλο δωμάτιο τὸ σχολεῖο αὐτό, γιατί ἔτσι ἀναγκάσθησαν νὰ στείλουν τὴν ε' τοῦ τάξι στὸ ΙΖ' Σχολεῖο τῶν Ἀρρένων, καθὼς καὶ νὰ ἐλαττώσουν τὰ παιδιά τῆς σ' ἀπὸ 101 σὲ 63, γιατί τὰ ἔστειλαν στὰ σχολεῖα, ποῦ ἦσαν πρωτότερα, καὶ ὅπου ἀπὸ ἐφέτος ἀρχισε νὰ λειτουργῇ καὶ ἕκτη τάξι. Ὅσο ἂν ἔχη ἀλλή δια τὰ διαλείμματα τὸ σχολεῖο αὐτό, μὴ ἐρωτᾶτε. Ἐχει ἕνα μικρὸ προαύλιο, ὅπου κατορθώνεται νὰ γίνεταὶ ἡ γυμναστικὴ καὶ ποῦ δὲν χρησιμεύει καὶ δὲν ἤμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ παρά σὰν ἕνα εἶδος προαύλιο δια τὰ ἀποχωρητήρια.

Καὶ ἔπειτα δὲν πρέπει νὰ ἀπορῇ κανεὶς ἂν ἡ πρώτη τάξις ἔχει 91 παιδιά (σὲ τόπο ποῦ μόλις 35-40 θὰ χωροῦσαν) καὶ ἡ δευτέρα 50, δηλαδὴ ἐπάνω-κάτω τὰ μισά.

Σὲ πολυσύχναστο δρόμο εὐρίσκεται καὶ ἡ Β' Ἀστικὴ Σχολὴ Θελέων, καὶ εἶναι καὶ αὐτὴ κτίριο ἀκανόνιστο, ποῦ ἀδίκως ἐξωδεύθησαν χρήματα γιὰ νὰ διορθωθοῦν οἱ σκάλες του μὲ τρόπο, ποῦ νὰ ἐγγυᾶται, ὅτι ὅσον τὸ δυνατό ὀλιγώτερα παιδιά θὰ κατακυλοῦν σὰν ἀνεβαίνουν ἢ κατεβαίνουν ἀπ' ἐκεῖ. Ἡ πρώτη τοῦ τάξις δὲν μπορεῖ κὰν νὰ ὀνομασθῇ δωμάτιον. Εἶναι ἀπλοῦστατα στενὸς καὶ μακρὸς διάδρομος μὲ ἕνα καὶ μόνο παράθυρο στενὸ καὶ αὐτὸ καὶ μέσα σ' αὐτὴ διδάσκονται — ἄς εἰποῦμε διδάσκονται — ἂν ἀγαπάτε 135 παιδιά, ἀπὸ μιὰ μόνο διδασκάλισσα! Θὰ ἀπορήσετε τότε ἂν ἡ δ' τάξις ἔχει 70 μόνον παιδιά; Μήπως ὅμως τὰ 70 αὐτὰ παιδιά ἔχουν δωμάτιο καλύτερο; Μικρότερο καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο, σκοτεινὸ καὶ στενὸ, μὲ θρανία, ποῦ μόνον εἰς κανένα παλαιοντολογικὸ μουσεῖο θὰ μποροῦσαν νὰ ἔχουν θέσι — ἐκτὸς ἂν θεθοῦν στὸ Ἐκπαιδευτικὸ μας Μουσεῖο — αὐτὸ εἶναι τὸ δωμάτιο τῆς δευτέρας. Τῆς γ' διαφέρει μόνο γιατί ἔχει περισσότερα παράθυρα. Ἀλλὰ — πρὸς ἐξίσωσι φαίνεται — ἡ δ' τάξις βρίσκεται σὲ ἕνα στενὸ καὶ μικρὸ τετραγωνικὸ δωμάτιο, μὲ ἕνα καὶ μόνο παράθυρο, καὶ τὸ δωμάτιο, ὅπου συνδιδάσκονται ἡ ε' καὶ ἡ σ', (δηλαδὴ 61 παιδιά), εἶναι ἀκόμη μικρότερο καὶ σκοτεινότερο καὶ δὲ θὰ χωροῦσε οὔτε 20 παιδιά. Ἐχει ὅμως τὸ σχολεῖο σχετικῶς ὑποφερτὴ ἀλλή, ὅπου μποροῦσαν νὰ κινηθοῦν μὲ κάποια ἄνεσι μόλις τὰ 85 ἀπὸ τὰ 385 παιδιά ποῦ ἔχει τὸ σχολεῖο.

Αὐτὰ εἶναι τὰ σχολεῖα ποῦ ἀνήκουν στὸ Δῆμον Ἀθηναίων ἀπὸ δωρεά. Θὰ ἀρχίζω δὲ νὰ μετρῶ τὰ σχολεῖα ποῦ ἔχει ἐνοικιάσει ὁ Δῆμος, ἂν δὲν σταματοῦσα σὲ ἕνα σχολεῖο, ποῦ δὲν ξεύρω σὲ ποιά τάξι νὰ τὸ κατατάξω, καὶ σὰς παρακαλῶ νὰ τὸ δοκιμάσετε καὶ σεις.

Είναι ή ΙΗ' Δημοτική Σχολή των Θηλέων και τὸ κτίριο είναι ή ἀρχαία Ἐκκλησία τοῦ Ἀγ. Νικολάου!

Ὁ νάρθηκας τῆς Ἐκκλησίας χωρισμένος με ἓνα λεπτὸ ξύλινο διάφραγμα, ποῦ ἔχει και παράθυρο διὰ νὰ δίνη φῶς στὸ πλαγινὸ διαμέρισμα, είναι τὸ δωμάτιο, ὅπου μένουν ή γ' και ή δ' τάξεις, δηλαδή ἐκεῖ μέσα χωροῦν 87 παιδιὰ. Τὸ «χωροῦν» είναι λέξις ποῦ δὲν παρασταίνει καθόλου τὸ πρᾶγμα, γιατί ὄχι μόνο θρανία δὲν υπάρχουν γιὰ νὰ καθίσουν ἐκεῖ τὰ παιδιὰ, ὅπως-ὅπως στριμωγμένα, ἀλλ' οὔτε τόπος γιὰ νὰ τεθοῦν και ἄλλα θρανία. Τὸ παράθυρο ποῦ ἀνοιξαν στὸ διάφραγμα γιὰ νὰ δίνη φῶς στὴ πλαγινὴ αἴθουσα δὲν πιστεύουμε νὰ ἔκαμε ποτὲ τὸν προσορισμὸ του, γιὰ τὸν ἀπλοῦστατο λόγο ὅτι «οὐκ ἂν λάβοις παρά τοῦ μὴ ἔχοντος», ἀφοῦ δὲν ἔχει φῶς τὸ πρῶτο δωμάτιο, ἐκτὸς ἐκεῖνο ποῦ δέχεται ἀπὸ τὴν πόρτα με 4 παραθυράκια. Τὸ ἄλλο φῶς τοῦ δωματίου ἔρχεται ἀπὸ δυὸ στενόμακρα βυζαντινοῦ ρυθμοῦ παραθυράκια, τὰ παραθυράκια τῆς ἐκκλησίας.

Εἰς τὸ 6' δωμάτιο, ποῦ περιλαμβάνει μέρος τοῦ κυρίως ναοῦ και χωρίζεται και ἀπὸ τὸ ἄλλο δωμάτιο με ὅμοιο διάφραγμα, ἔχει μόνο ἓνα παράθυρο, καλύτερα ἓνα φεγγίτη, διότι ή βορεινὴ πλευρὰ τοῦ ναοῦ δὲν ἔχει παράθυρα και είναι κυριολεκτικῶς θεοσκοτεινο, γιατί τὰ παράθυρα ποῦ υπάρχουν στὰ δύο διαφράγματα είναι ἀδύνατο νὰ δώσουν φῶς ἀπὸ τὰ πλαγιναὶ δωμάτια. Ὁλη δὲ ή βορεινὴ πλευρὰ είναι κάθυρη και ἀποπνέει δυσσομία, γιατί ἐκεῖ κατασταλάζουν τὰ ὑγρά τοῦ πλαγινοῦ βόθρου τοῦ ἀποπάτου, κολλημένου ἐπάνω στὸν τοῖχο τῆς πλευρᾶς αὐτῆς. Εἶναι ἀλήθεια, ποῦ γιὰ νὰ προληφθῇ μεγαλύτερη πλήμμουρα δυσσομίας και ὑγρῶν ἐκτίσθη ἓνας και μόνος ἀπόπατος γιὰ τὰ 230 παιδιὰ τοῦ σχολείου αὐτοῦ· ἀλλὰ και με ὅλην αὐτὴ τὴν προσπάθεια και τὴν «καταναγκαστικὴ παρακράτησι» δὲν κατωρθώθη νὰ σταματήσῃ τὸ κακὸ και εἰς αὐτὸ και εἰς τὸ πλαγινοὸ δωμάτιο. Τὸ τελευταῖον αὐτό, ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ ἅγιο βῆμα και μέρος τοῦ κυρίως ναοῦ χωρίζεται ἀπὸ τὸ προηγούμενο, ὅπως εἶπαμε, με ἓνα λεπτὸ διάφραγμα ξύλινο και ἔχει τρία παραθυράκια και ἓνα φεγγίτη ὀλοστρόγγυλο, τὸ φεγγίτη τοῦ ἁγ. βήματος. Ὅτε φωτεινότερο, οὔτε καλύτερο είναι ἀπὸ τὰ ἄλλα, προσπαθοῦν δὲ νὰ χωρέσουν τὰ 90 παιδιὰ τῆς πρώτης τάξεως στριμωγμένα πρὸς τὰ ἔμπρός, και νὰ ἀφήσουν κάποιον διάστημα μεταξὺ τῶν θρανίων των και τοῦ ὑγροῦ και βρωμεροῦ τοῖχου. Ὡστε γιὰ νὰ γίνουν τὰ τρία δωμάτια τῶν 4 τάξεων (ή γ' και ή δ' συνδιδάσκονται) χώρισαν τὴν Ἐκκλη-

σία με δύο ξύλινα διαφράγματα λεπτά, εἶναι δὲ πολὺ δύσκολο νὰ γίνη μάθημα στὰ τρία αὐτὰ δωμάτια και προπάντων στὸ μέσο χωρὶς νὰ ἐνοχλῇ ὁ θόρυβος και τὸ μάθημα τῶν πλαγινοῦν, γιατί και τὰ διαφράγματα δὲν φθάνουν ἔως τὴν ὀροφή, ἀφοῦ... ὀροφή δὲν ὑπάρχει. Κάτω ἀπὸ τὴν στέγη, τὴν ἀσβεστωμένη ἀπὸ μέσα, ποῦ σχηματίζει τὴ γωνία, ἀπὸ τὸν ἓνα στὸν ἄλλο τοῖχο είναι περασμένα τὰ στυλάρια, ὅπου θὰ ἐκαρφώνοντο τὰ σανίδια τῆς ὀροφῆς, ἀλλὰ τέτοια σανίδια δὲν ἐτέθησαν και μοιάζει ἀπὸ μέσα τὸ κτίριο ὡς τὰ ἀρχαία ἐκεῖνα τῶν χωριῶν σπίτια, ποῦ τώρα μόνον οἱ μάνδρες μᾶς τὰ θυμίζουν.

Γιὰ νὰ πλαισιωθῇ καλὰ ή εἰκόνα τοῦ σχολείου αὐτοῦ πρέπει νὰ σημειωθῇ ποῦ, ὅταν βρέχη, ή βροχὴ περνᾷ τὰ κεραμίδια και στάζει και στὰ τρία δωμάτια, και γιὰ νὰ φύγουν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τίς στενὲς θύρες τῶν διαφραγμάτων, ἀπὸ ὅπου είναι ζήτημα ἂν χωροῦν περισσότερα ἀπὸ ἓνα, χρειάζονται ἀρκετὰ λεπτὰ τῆς ὥρας.

Αὐτὴ τὴν Ἐκκλησία, τὴν χρησιμοποίησαν ἄλλοτε γιὰ νὰ βάλουν μέσα πρόσφυγες νὰ κατοικήσουν. Ἄμα ἔφυγαν οἱ πρόσφυγες ἔβαλαν στὴν ἴδια μάνδρα πλέον τὰ κορίτσια ποῦ ἀποτελοῦν τὴν ΙΗ' Δημοτικὴν Σχολὴν Θηλέων τοῦ Δήμου Ἀθηναίων.

Ἔως πέρυσι ἀφῆναν τὰ παιδιὰ νὰ κάμουν μάθημα στὸ ὑπαίθρο, ὅταν ἦτο καλὸς καιρὸς, κάτω ἀπὸ τὰ πευκάκια τῆς πλαγιᾶς τοῦ λόφου, ὅπου είναι κτισμένη ή Ἐκκλησία. Ἐπειδὴ ὅμως τώρα περίφραξαν τὰ πευκάκια με σύρμα, ὁ φύλακας τοῦ μέρους με τὴν πρόφασιν ὅτι τὰ παιδιὰ θὰ καταστρέψουν τὰ πευκα, τὰ ἔρριξε πάλι μέσα στὸ σχολεῖο των και δὲν τὰ ἀφήνει οὔτε κὰν διὰλειμμα νὰ κάμουν αὐτοῦ. Τὰ πευκα ἀξίζουν βέβαια περισσότερο ἀπὸ τὰ παιδιὰ, ἀφοῦ ὁ Δῆμος γιὰ ἐκεῖνα φροντίζει πολὺ περισσότερο και τὰ προφύλαξε και με σύρμα. Καὶ ὁ φύλακας τοῦ δάσους εἶχε δίκαιο.

Ἐυρετε δὲ ποῦ γίνεται ή γυμναστικὴ τοῦ σχολείου αὐτοῦ;

Κοντὰ στὴν νέα Ἐκκλησία τοῦ Ἀγ. Νικολάου, πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἁγ. βήματος, ὑπάρχει ἓνας τόπος ἰσοπεδωμένος, 12—15 τὸ πολὺ τετραγωνικά μέτρα. Ἐκεῖ γίνεται ή γυμναστικὴ τάξεων με 90 και 87 παιδιὰ!

Ἐέχασα νὰ σᾶς εἶπω ὅτι ἅμα ἐμβῆτε στὸ σχολεῖο με τὴν πρώτην εἰσπνοὴν πείθεσθε πῶς ὁ ἀερισμὸς είναι πρᾶγμα ἀγνωστο! Καὶ ὅμως τὸ σχολεῖο αὐτὸ εὑρίσκεται σὲ μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ εὐάερες συνοι-

κίες τῆς Ἀθήνας, στήν πλαγιά λόφου καί ἔχει πίσω καί δίπλα του ὀλόκληρο δάσος ἀπό πευκάκια !

Τά ὑπόλοιπα σχολεῖα τοῦ Δήμου Ἀθηναίων εἶναι κτίρια τὰ ὅποια ἐνοικιάζει. Ἀνάμεσα ὅμως σέ αὐτά ὑπάρχουν τρία, ποῦ ἀποτελοῦν μιὰ ἰδιόρρυθμη τάξι. Ἐπειδὴ τὸ ἐνοίκιο ποῦ πληρώνει ὁ Δήμος διὰ τὰ σχολικά κτίρια εἶναι ἀρκετό, μερικοὶ ἰδιῶτες ἔκτισαν ἐπίτηδες κτίρια γιὰ νὰ τὰ ἐνοικιάσουν στὸν Δήμο γιὰ Σχολεῖα, κερδίζοντας μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο περισσότερο, παρ' ὅτι ἀπὸ κάθε ἄλλο εἶδος κτίρια.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς εὐτυχισμένους αὐτοὺς ἰδιοκτῆτες σχολικῶν κτιρίων μὲ εἶπαν ὅτι εἶναι καὶ κάποιος ἀρχαῖος τμηματάρχης ὑπουργείου, καὶ ἐπειδὴ à tout seigneur tout honneur θὰ μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ ρίξω τὴν σύντομη περιγραφή τῶν ἰδιωτικῶν κτιρίων ἀπὸ τὸ ἰδικό του.

Εἶναι ἡ 15' Σχολὴ τῶν Ἀρρένων καὶ ἐκτίσθη γιὰ νὰ μείνῃ τὸ σχολεῖο διτάξι, μὲ δύο δηλαδὴ δωμάτια διδασκαλίας. Εἰς τὸ μεταξὺ ὅμως τὰ παιδιὰ ἐπλήθυναν (ἔγιναν 298) τὸ σχολεῖο σχημάτισε 5 τάξεις μὲ τρεῖς διδασκάλους, δὲν ὑπῆρχε ὅμως δωμάτιο γιὰ νὰ τεθῆ ἡ ε' τάξι. Χώρισαν τότε τὴν μιὰ παράδοσι μὲ ἓνα φιλόξυλινο διάφραγμα, ποῦ φθάνει ἔως τὸ μισὸ ὕψος τοῦ δωματίου, στὸ πρῶτο ἡμῖσις ἔβαλαν τὴν ε' τάξι καὶ στὸ δεύτερο ἡμῖσις, ἓνα στενόμακρο δωμάτιο μὲ ἓνα μοναδικὸ παράθυρο ἔβαλαν τὴν α' καὶ τὴ β' τάξι, δηλαδὴ 150 παιδιὰ!!

Φυσικὸ εἶναι ἀπὸ τὸ δωμάτιο αὐτό, ποῦ μᾶς θυμίζει τὸν Κύκλωπα, ὄχι μόνον γιὰ τὸ ἓνα του μάτι, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ σκοτεινὸ του ἄντρο τρώγει τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ὀδυσσεῦς, οἱ φωνῆς καὶ ἡ διδασκαλία νὰ ὑπερπηδᾷ καὶ διαπερᾷ τὸ διάφραγμα, ὅπως καὶ ὅσα λέγονται στὴν α' τάξι παλινδρομοῦν στὴν ε' καὶ ἔτσι ἡ ἀδιάκοπη αὐτὴ παλίρροια φέρει τὴν ταραχὴν καὶ ἀσυναρτησίαν στὸ νοῦ τῶν μαθητῶν στὶς τρεῖς αὐτὲς τάξεις. Εἶναι ἀλήθεια πῶς ὁ ἰδιοκτῆτης ὑποχρεώθηκε καὶ μὲ συμβόλαιον νὰ κτίσῃ καὶ τρίτο δωμάτιο, ἀλλ' ἡ ὑποχρέωσις ἔμεινε στὸ χαρτὶ καὶ τὰ παιδιὰ μέσα στὸν Πύργο τῆς Βαβέλ, γιὰ τὸ θόρυβο τῶν φωνῶν καὶ τῆς διδασκαλίας ποῦ χορεύουν ἐπάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τῶν μαθητῶν, κάποιον πένθυμον ἐκπαιδευτικὸν χορὸν — la danse macabre τῆς δημοτικῆς παιδείας — προστίθεται ὁ διαρκὴς θόρυβος τοῦ πολυσυχνάστου δρόμου καὶ οἱ

συρμένοι ἐκνευριστικοὶ συρυγμοὶ τοῦ τράμ, ποῦ ἔχει ἐμπρὸς στὴ θύρα τοῦ σχολείου τὸν τελειωτικὸν του σταθμὸν.

Ἡ γ' καὶ δ' τάξεις τοῦ σχολείου αὐτοῦ ἔχουν μεγαλύτερον δωμάτιο καὶ κάπως ἄνετο, ἀλλ' ὁ ἀερισμὸς του εἶναι ἀνεπαρκῆς, ὅπως καὶ ἡ αὐλὴ του.

Σὲ κάπως καλύτερη κατάστασι εἶναι τὸ ἐπίτηδες γιὰ σχολεῖο κτίριο, ὅπου εὐρίσκεται τὴν ἡ Π' Σχολὴ Ἀρρένων. Δὲν ξεύρω ὅμως γιὰ τὴν δὲν ἀνοίξαν παράθυρα στὴν ἀνατολικὴν τοῦ πλευρᾶ, παρὰ μόνον ἓνα φεγγίτη καὶ ἐνῶ τὸ ὕψος του εἶναι καλὸ, τὸ δωμάτιο, ὅπου συνδιδάσκονται οἱ γ' καὶ δ' τάξεις εἶναι σκοτεινὸ, ὀλόκληρη δὲ ἡ πλευρὰ πρὸς τὸ βουνὸν εἶναι ὑγρὴ. Καὶ τόσο μάλιστα ὑγρὴ, ποῦ στὸ τελευταῖο αὐτὸ δωμάτιο ἀναγκάσθησαν νὰ στήσουν σὲ ἀπόστασι δύο μέτρων ἀπὸ τὸν τοίχον διάφραγμα ξύλινο γιὰ νὰ προφυλάξουν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν ὑγρασία. Εἶναι ἀλήθεια πῶς στὴν ἐποχὴ τῶν Μηδικῶν τὸ ξύλινο τεῖχος θὰ ἔσωζε τοὺς παῖδας τῶν Ἀθηναίων, δὲν ξεύρω ὅμως ἂν τὸ κατορθώσῃ καὶ σήμερον καὶ ἡ ὑγρασία δὲν ἐπέρασε τὸ ὄριον ποῦ τῆς ἔβαλαν, γιὰ τὴν δὲν ἤυρα τὸν Θεμιστοκλῆ ποῦ ἀνήγειρε τὸ ξύλινο αὐτὸ τεῖχος νὰ τὸν ἐρωτήσω. Ἀπὸ κάποια ὅμως δροσερὴ νοτιά, ποῦ ἐνοιώσα ὅταν μῆμα στὸ δωμάτιο, ὑποπτεύουμαι ποῦ ἡ ὑγρασία νικᾷ καὶ «στὸν δρόμον μετ' ἐμποδίων», ὅταν εἶναι τέτοια τὰ ἐμπόδια. Ἄλλωστε τὸ ὄλο σχολεῖο εἶναι ἰσόγειο καὶ ἀπὸ τὴν μιὰ-μισῆν τοῦ πλευρᾶ μάλιστα καὶ ὑπόγειο! Τὸ καλὸ εἶναι ποῦ τὸ σχολεῖο ἔχει αὐλὴν καὶ ἓνα μικρὸν ὑπόστεγο γιὰ γυμναστικὴν.

Ἐπόστεγο μικρὸν καὶ μικρὰ αὐλὴ, ποῦ δὲ φθάνει γιὰ τὴν γυμναστικὴν τοῦ σχολείου, ἀφοῦ γίνεται σὲ κάποιον οἰκὸπεδον ἐκεῖ κοντά, ἔχει καὶ τὸ τρίτον ἀπὸ τὰ τέτοιου εἶδους σχολεῖα, ἡ 14' Σχολὴ τῶν Ἀρρένων. Αὐτὴ μάλιστα ἔχει καὶ σχολικὰ ἀρχιτεκτονικὰ στολίσματα σταυραετοῦς καὶ κουκουβάγιες, καὶ ἐνῶ τὰ δωμάτια του εἶναι κτισμένα στὴν μιὰν πλευρὰ ὑψηλότερα ἀπὸ τὸ ἔδαφος, ὁ ἰδιοκτῆτης σὺν νὰ μετάνοιωσε γιὰ τὴν ὑγιεινὴν σχολικὴν αὐτὴν ἀνάγκην, τὰ ὑπόλοιπα δωμάτια τὰ ἔκτισε χαμηλότερα στὴν ἄλλη πλευρὰ, καὶ γιὰ νὰ μὴ χάσῃ φαίνεται μέρος τοῦ γηπέδου τοῦ ἔδωκε στὸ δωμάτιο ποῦ συνδιδάσκονται οἱ ε' καὶ ζ' τάξεις σχῆμα ἀκανόνιστον πενταγώνου, ἐνῶ ἡ α' τάξις μένει σὲ δωμάτιον μικρὸν ἀνάλογον μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν τῆς (129) καὶ χωρίζεται ἀπὸ τὴν β' μὲ κινητὸν διάφραγμα, λεπτόν, ποῦ βγαίνει στὶς τελετὰς καὶ ἐξετάσεις καὶ ἐνώνονται τὰ δύο δωμάτια. Ἄν φθάνῃ τὸ διάφραγμα νὰ ἐμποδίσῃ τὸν θόρυβον καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς μιᾶς τάξεως νὰ

περάση στην άλλη, αυτό δεν πρέπει να το πολυξετάσετε, αφού για τις εξετάσεις, θα έχετε ώραία και μεγάλη αίθουσα. Πρώτα ή επίδειξι και έπειτα το πρόπον και το ώφέλιμο.

Όλα τὰ άλλα κτίρια ποῦ χρησιμεύουν για σχολεία τοῦ Δήμου Ἀθηναίων, εἶναι σπίτια νοικιασμένα για τὸν σκοπὸν αὐτό, ὅπως ἔτυχε και ὅπως ἔλαχε. Αὐτὸ ὅμως σὰς γλυτώνει ἀπὸ τὴν ἐνόχλησι νὰ ἀκούσετε και τὴν μονότονη περιγραφή τοῦ καθενὸς ξεχωριστά.

Τὰ περισσότερα εἶναι κτισμένα σὲ κεντρικοὺς και πολυσυχνάστους δρόμους, ποῦ ὁ θόρυβός των γίνεται ἀφορμὴ νὰ ταράττεται μὲ τὸ παραπάνω τὸ μάθημα. Ἔτσι σχεδὸν εἶναι δύσκολο, ἀν ὄχι και ἀδύνατο, νὰ γίνῃ μάθημα στὴ IB' Σχολὴ τῶν Ἀρρένων (ὁδὸς Δεληγιάννη), στὴν C' Σχολὴ Ἀρρένων, στὴν Δ' Θηλέων, στὴν IE' τῶν Ἀρρένων, ἀπὸ τὰ διερχόμενα κάρρα, στὴν C' και στὴν IA' σχολὴ Θηλέων. Καὶ ἕνας λόγος ποῦ συντελεῖ περισσότερο ὁ θόρυβος νὰ γίνεται ἀνυπόφορος και νὰ καταστρέφῃ τὴ διδασκαλία εἶναι, ποῦ τὰ δωμάτια τῶν τάξεων εὐρίσκονται στὸ ἰσόγειο και τὰ παράθυρά των, ἀν ἀνοίγουν δίνουν ἐπάνω στὸ δρόμο σὲ ὕψος ὀλιγώτερο ἀπὸ ἕνα μέτρο. Στὴν Γ' Σχολὴ Θηλέων ἡ αἴθουσα ὅπου βρίσκεται ἡ α' τάξις (93 παιδιὰ) εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ ἰσόγειος· εἶναι κατὰ τὸ ἡμισυ ὑπόγειος! Ἰσόγεια ἀκόμα εἶναι τὰ δωμάτια τῆς IB' Σχολῆς Ἀρρένων, γι' αὐτὸ ἀντὶ νὰ βάλουν γιαλιά, ἐσκέπασαν τὰ παράθυρα τῶν δύο τάξεων ποῦ δίνουν στὸ δρόμο ἐπάνω, μὲ τοίγκο. Ἄν ἐγλύτωσαν ὅμως κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἀπὸ τὰ ἀδιάκριτα βλέμματα τῶν διαβατῶν ἀπὸ τὰ ἔξω πρὸς τὰ μέσα, και ἀπὸ τὰ περιέργα και ἀφηρημένα βλέμματα τῶν μαθητῶν ἀπὸ τὰ μέσα πρὸς τὰ ἔξω, δὲν γλύτωσαν ὅμως και ἀπὸ κάποιον θόρυβο,

Σ' ἀγρία τοις μόνον φρικώδη μουσική,

ὅπως θᾶλεγε ὁ Παράσχος, ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ρυθμικὰ κτυπήματα τῶν παιδιῶν τοῦ δρόμου στὸν ἠχηρὸ ἀντικαταστάτη τοῦ γιαλιοῦ τῶν παραθύρων. Ἀπὸ τὰ πέντε δωμάτια τῆς E' Σχολῆς Ἀρρένων τρία εἶναι ἰσόγεια, και δυὸ μάλιστα ἐπάνω στὸ δρόμο, και ὁ θόρυβος σὰν τρικυμία καλοκαιρινῶν μελτεμιῶν ἀρχίζει διάτορος ἀπὸ τὸ πρῶν για νὰ καταλήξῃ σὲ ἡρεμώτερο ψίθυρο στὶς 10 περίπου, και ἔτσι οἱ καλύτερες τῆς σχολικῆς ἐργασίας ὥρες περνοῦν σὲ διαρκῆ βοή και ταραχῆ, μέσα και ἔξω τοῦ σχολείου, θαλασσοταραχῆ και θαλάσσωμα ἀληθινὸ, γιατὶ ἀπὸ εὐνόητο λόγο ἀναγκάζονται νὰ βγοῦν σὲ ἀγῶνα ἐπικρατήσεως, μὲ τις φωνές, ἡ ἐσωτερικὴ διδασκαλία και ἡ ἐξωτε-

ρικὴ πολυτάραχη κίνησις. Ἰσόγειο ἐπίσης εἶναι και τὸ δωμάτιο τῆς ε' τάξεως στὴ ΙΖ' Ἀστικὴ τῶν Ἀρρένων, ἐνῶ στοιχειωδέστατος ὑγεινὸς λόγος θὰ τὸ ἐμπόδιζεν.

Εἰς τὰ παράθυρα τοῦ στενοτάτου ἰσογείου δωματίου ὅπου εἶναι ἡ α' τάξις τῆς H' Σχολῆς Θηλέων μὲ 107 παιδιὰ, εἶδα ἀνεβασμένα στὸ μοναδικὸ ἀνοικτὸ παράθυρό του τρία μαγκόπαιδα νὰ πιάνουν καυγᾶ μὲ τις μικρὲς μαθήτριες. Ἡ μιὰ ὄρθια ἐπάνω στὸ θρανίον μὲ ὕψος ρητορικὸ τοὺς ἔκαμνε μιὰ δυνατὴ ἀποστροφή για νὰ τοὺς πείσῃ νὰ καταβοῦν ἀπὸ τὸ παράθυρο, ἐνῶ τρεῖς ἄλλες, πιδ φιλοπόλεμες, προσπαθοῦσαν, μὲ γροθιές ἐπάνω στὰ χέρια των, ποῦ κρατοῦσαν τὰ ξύλινα περβάζια, νὰ τὰ κάμουν νὰ πέσουν κάτω. Ἡ σκηνὴ αὐτὴ, ποῦ μὲ ἔφερε στὸ νοῦ τὸ δεύτερο μέρος τῆς φράσεως τοῦ Ξέρξη στὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας για τοὺς ἀνδρες του και τις γυναῖκες, μετὰ τὸ δῆθεν κατόρθωμα τῆς Ἀρτεμισίας τῆς Καρίας, ὁμολογῶ ποῦ μὲ ἔκαμνε νὰ ἐνθουσιασθῶ, και ἕνας ἀνάλογος ἐνθουσιασμός βέβαια, ἔτσι συμπεραίνω τοῦλάχιστο, ἐμπόδισε και τὴ δασκάλισσα ἢ τὴν ἐπιστάτρια ποῦ βρίσκονται στὸ δωμάτιο αὐτό, νὰ ξεχωρίσῃ τοὺς «ἴφι μαχομένους».

Ἰσόγεια μικρὰ και ἀκατάλληλα για κάθε διδασκαλία εἶναι και τὰ δύο ἀπὸ τὰ τέσσαρα δωμάτια τῆς Θ' Σχολῆς Θηλέων.

Ἰσόγειο περισσότερο παρὰ ἰσόγειο εἶναι τὸ δωμάτιο τῆς δ' τάξεως στὴν IE' Σχολὴ τῶν Ἀρρένων, ἔχει μάλιστα τόση ἀπόφορα ἀπὸ τὴν θέσι του, και ἀπὸ τὸ ἀδύνατο τοῦ ἀερισμοῦ του, ὥστε ὁ διευθυντὴς τοῦ Σχολείου κ. Δεδόπουλος ἀναγκάσθηκε νὰ φέρῃ και νὰ στήσῃ στὸν τοίχό του ἀπολυμαντικὸ τοῦ ἀέρα μηχανήμα μὲ μυρωδιὰ ἐλάτης, γιατὶ ἀλλοιῶς εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνῃ ἐκεῖ μέσα μάθημα· ὅπως σκοτεινότητα εἶναι και τὸ ἰσόγειο δωμάτιο αὐτῆς τῆς σχολῆς ὅπου πιέζονται μὲ ἀγνωστο πόσων ἀτμοσφαιρῶν πίεσι τὰ 121 παιδιὰ τῆς α' τάξεώς του. Ἰσόγεια εἶναι και τὰ δωμάτια τῆς α' και τῆς δ' τάξεως στὴν E' σχολὴ τῶν Ἀρρένων και τὰ παράθυρά των δίνουν ἐπάνω σὲ πολυσύχναστο δρόμο, ποῦ ὁ θόρυβος δὲν ἀφήνει εὐκόλα νὰ γίνῃ τὸ μάθημα. Ἰσόγειο μὲ παράθυρα μικρὰ και στενὰ ἀνοιγμένα — (δηλαδὴ ἐρμητικὰ κλεισμένα) — σὲ πολυσύχναστο δρόμο και στὸ θόρυβό του εἶναι και τὸ μικροῦτσικο δωμάτιο, ὅπου χωροῦν ὄρθια πλέον, γιατὶ δὲν ὑπάρχει τόπος για θρανία και για νὰ καθῆσουν τὰ 175 παιδιὰ, τῆς α' τάξεως στὴν IA' Σχολὴ τῶν Θηλέων. Ὅσο για τὸ σχῆμα αὐτοῦ τοῦ δωματίου εἶναι δύσκολο νὰ καθορισθῇ· μοιάζει κάπως μὲ πολυπόδα και κάπως μὲ

υπόδημα, το τελευταίο βέβαια θα είναι από κάποια συμβολική παράστασι του δράκου του παραμυθιού, που στο υπόδημά του μέσα έβαζε τα παιδιά που μάζευε για το βραδυνό του δείπνο.

Του ίδιου σχολείου ισόγειο είναι και το στενό και μικρό δωμάτιο της 6' τάξεως με 91 παιδιά και ο θόρυβος του δρόμου κάμνει προβληματικό το μάθημα στις δύο τάξεις. Στην στιγμή που το επισκέφθηκα το σχολείο αυτό ο θόρυβος του δρόμου έστειλε τον αντιπρόσωπό του έξω μέσα στην αυλή του. Ήταν κάποιος κύριος που τραγουδούσε το «ή Ζωή εν τάφω» συνοδεύοντας τις μικρές μαθήτριες, που κάμνανε τότε ψδίκη. Η υπηρέτρια του σχολείου τον χαρακτήρισε για τρελλό γιατί δεν την άκουε και δεν πήγαινε να ψάλλη άλλο. Μά νομίζω ότι ο τρελλός αυτός είχε πολύ περισσότερο δίκαιο από τους γνωστικούς που νοίκιασαν το κτίριο εκείνο για σχολείο και ότι αληθινά η ζωή 432 παιδιών βρίσκονταν εν τάφω...

Πρό πολλού θα ήθελα να αφήσω το ισόγειο και να ανεβούμε κάπως ύψηλότερα και το κάμνω τώρα με τόσο μεγαλύτερη ευχαρίστησι όσο δεν θα μείνουμε και πολύ στο τρίτο πάτωμα και σε ύψηλότερο μέρος. Για να μη λείψουν οι αντιθέσεις, ένας από τους κανόνες της ανθρωπίνης ζωής, ή α' τάξι της ΙΖ' Σχολής Θηλέων βρίσκεται εις το τρίτο πάτωμα, όπου ανεβαίνουν τα 51 παιδιά από μια σκάλα έτοιμόρροπη με κίνδυνο της ζωής των και επειδή το δωμάτιό των δεν είναι κατάλληλο για μάθημα καμιά φορά ή παράδοσι γίνεται στον ήλιακό του σπιτιού με αρκετά ωραίο πανόραμα, που ανοίγεται στα δλόγυρα μαγευτικό και διδακτικώτερο από τα μαθήματα του σχολείου, γι' αυτό, με κάποια δυνατή διαίσθησι, εκεί θα προσέχουν περισσότερο και τα παιδιά. Στο τρίτο πάτωμα σε μικρά ήλιοδαρμένα δωμάτια βρίσκονται και οι γ' και δ' τάξεις της Γ' Σχολής Αρρένων, και αυτά είναι τα πέραν του δέοντος ύψηλά δωμάτια παραδόσεων στα σχολεία, που έτυχε να επισκεφθώ.

Από δσα σας είπα πρωτύτερα είναι εύκολο να έννοηθώ τί είδος φωτισμό και άερισμό έχουν τα σχολεία του Δήμου Αθηναίων. Και σ' αυτά ακόμη τα δωμάτια της ΙΕ' Σχολής των Αρρένων, που κτίσθηκαν έπίτηδες δήθεν για να χρησιμεύσουν για τάξεις σχολικές ο φωτισμός είναι ελάχιστος και ο άερισμός δύσκολο να κατορθωθώ. Είναι ανάγκη να σημειωθώ ότι τα άλλα δωμάτια, που δεν κτίσθηκαν έπίτηδες γι' αυτόν τον σκοπό, είναι σκοτεινότατα και χωρίς άερισμό και τόσο χαμηλά, ώστε ο σχολικός ιατρός, ο διορισθείς έφετος συνέστησε το Υπουργείο να έγκαταλειφθώ το οίκημα αυτό;

Από τα έξι δωμάτια της Β' Σχολής Θηλέων μόνον τα δύο είναι κατάλληλα για παραδόσεις, ελα όμως έχουν χαμηλή όροφή και στα άλλα δωμάτια κυριαρχεί το λυκόφως αν όχι το σκότος.

Χαμηλά δωμάτια μικρά αναλόγως των παιδιών με πολλές θύρες και με λίγα όμως παράθυρα είναι και της Γ' Σχολής Θηλέων, μόνο δε ένα το δωμάτιο της 5' τάξεως είναι ευρυχωρότερο και με ύψηλότερη όροφή και φωτεινότερο· αλλά, φαίνεται για να μη δημιουργηθώ και προηγούμενο στο σχολείο, το δωμάτιο αυτό βάρφηκε με βαθύτατο πράσινο χρώμα, ώστε οι μαθήτριες να γίνονται κομμάτι πιό rosées και πιό μελαχολικές, γιατί το λευκό ή άλλο χτυπητό χρώμα θα τις έκαμνε ζωηρότερες ίσως. Η δημοτική αρχή που άρνήθηκε να βαφή ή αβθουσα με άλλο χρώμα, ήξευρε τι έκαμνε, θα διάβασε τον Παράσχο και το διάσημό του εκείνο «πώς την θέλω» και έπραξεν ανάλογα.

Στην ΙΒ' Σχολή Αρρένων δύο τάξεων τα παράθυρα δίνουν στο δρόμο και τριών στο δρομίσκο της αυλής σε απόστασι 2-2½ μέτρων από τα αποχωρητήρια. Ούτε τα πρώτα ούτε τα δεύτερα τολμούν οι διδάσκαλοι να τάνοιξουν. Το λόγο που δεν ανοίγουν τα δεύτερα των... αισθάνεται κανείς πολύ μακρύτερα και από τα 2½ μέτρα, όσο για τα παράθυρα που δίνουν στο δρόμο δεν τάνοιγουν γιατί μπαίνει μέσα ανυπόφορη σκόνη και έλος ο θόρυβος του δρόμου, αφού το σχολείο είναι ισόγειο. Από που θα πάρη όμως και άερα αυτό το σχολείο, είναι πρόβλημα, που δεν μπόρεσα να λύσω. Ας έρωτηθούν τα πρόσωπα που έχουν τα 484 παιδιά τα μαζευμένα σε δωμάτια, που ούτε τα 120 μπορούσαν άνετα κατά τους κανόνες της υγιεινής να σταθούν, για να μάς δώσουν κάποια λύσι...

Σκοτεινά και με ανάλογο άερισμό είναι και τα δύο από τα πέντε δωμάτια της 5' Σχολής Αρρένων, σκοτεινότατα όμως είναι τα δυο δωμάτια της 6' και της 7' τάξεως. Είς το σχεδόν έτοιμόρροπον κτίριον της Η' Σχολής Θηλέων οι γ' και δ' τάξεις συνδιδάσκονται στην σκοτεινότερη αβθουσα και σ' αυτήν ακόμη τη σχετικά ευρυχωρότερη Δ' Σχολή Αρρένων ένα από τα δωμάτια είναι σκοτεινό.

Χαμηλά στενά δωμάτια, ήλιοδαρτα, που είναι αδύνατο να γίνη από τη ζέστη μάθημα είναι τα δωμάτια της ΙΕ' Σχολής Θηλέων, όπου σε δωμάτιο που δεν θα χωρούσαν ούτε 40 παιδιά είναι μαζευμένα τα 170 παιδιά της α' τάξεως.

Το ίδιο γίνεται στην Θ' Σχολή Θηλέων, όπου μόνο δυο δωμάτια μπορούσαν να χρησιμεύσουν για τάξεις. Στη σχολή μάλιστα αυτή

ἐπειδὴ τὰ 156 παιδιά δὲν χωροῦσαν στὸ δωμάτιο τῆς α' τάξεως, ἐβαλαν μερικὰ θρανία στὴν αὐλὴ, καὶ τὸ μάθημα γίνεται μὲ τὰ μισὰ παιδιά μέσα στὸ δωμάτιο καὶ τὰ μισὰ ἔξω. Αὐτὸ λέγεται μάθημα!

Ἐλαττωματικὸς εἶναι ὁ φωτισμὸς τῆς ΙΑ' Σχολῆς Ἀρρένων καὶ ἀκόμη χειρότερος στὰ χαμηλὰ καὶ μικρότατα δωμάτια τῆς ΙΑ' Σχολῆς Θελέων.

Στενὰ ἀκατάλληλα καὶ χαμηλὰ εἶναι τὰ δωμάτια Ζ' Θελέων καὶ Ε' Ἀρρένων, ὅπου δὲν ἀνοίγουν τὰ παράθυρα ἀπὸ τὸ φόβο τῆς σκόνης καὶ κάθηνται μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι σὲ κάποιο μυθολογικὸ ἡμίφως. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι περὶ ἀερισμοῦ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος στὸ σχολεῖο αὐτὸ.

Μικρὰ δωμάτια, ποῦ δὲν μποροῦν νὰ χωρέσουν τὰ παιδιά κάθε τάξεως, εἶναι καὶ τὰ δωμάτια τῆς Γ' Σχολῆς Ἀρρένων, δυὸ δὲ ἀπ' αὐτὰ ἢ β' καὶ ἢ γ' τάξεις, εἶναι σκοτεινά, ὅπως εἶναι καὶ ἢ δ', α' καὶ β' τάξεις (ἠνωμένες οἱ δυὸ) στὴν Ζ' Σχολῆ Ἀρρένων καὶ σκοτεινότατα, στενὰ καὶ χαμηλὰ τὰ τρία δωμάτια τῆς ΙΑ' Σχολῆς Θελέων. Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι κυριολεκτικῶς πλέει στὸ σκότος ἡ παιδεία καὶ τὰ παιδιά τοῦ Δήμου Ἀθηναίων σημειώνω ἀμέσως τὶς εὐχάριστες ἐξαιρέσεις.

Σχετικῶς καλύτερο οἰκοδόμημα ἀλλὰ γιὰ ὀλιγώτερες τάξεις καὶ μαθήτριες, παρ' ὅσες ἔχει, εἶναι ἡ Γ' Σχολῆ Θελέων. Καὶ εἶπα γιὰ ὀλιγώτερες τάξεις γιὰτὶ ἀναγκάσθησαν νὰ διαιρέσουν ἓνα δωμάτιο σὲ δυὸ μὲ φιλὸ διάφραγμα καὶ ὅταν ἡ διδασκαλία γίνεται στὶς μικρὰς τάξεις μὲ ἀπάντησι ὄλων τῶν παιδιῶν μαζί (ποῦ σημειώστε δὲν ἔπρεπε νὰ γίνεται ἔτσι) ἢ πίσω ἀπὸ τὸ διάφραγμα αὐτὸ τάξεις, βέβαια δὲν μπορεῖ νὰ κάμνῃ μάθημα. Ἀρκετὰ φωτεινὸ καὶ εὐάερο εἶναι τὸ ἐπάνω πάτωμα στὴ ΙΖ' Ἀστ. Σχολῆ Ἀρρένων, ἂν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν εἶναι πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ ὅτι ἔπρεπε, σχετικῶς δὲ τὸ εὐρυχωρότερο σχολεῖο εἶναι ἡ Δ' Σχολῆ Ἀρρένων. Φωτεινὸ χωρὶς ἄλλο κανένα προτέρημα εἶναι καὶ τὸ Γ' Σχολεῖον τῶν Ἀρρένων, ὅπως καὶ ἡ Η' Σχολῆ Ἀρρένων, ποῦ γιὰ αὐτὴ θὰ μιλήσω καὶ παρακάτω, καὶ ἀρκετὰ φωτεινὸ καὶ εὐάερο τὸ ΙΒ' τῶν Θελέων, ποῦ ἴσως εἶναι σχετικῶς τὸ καλύτερο δημοτικὸ σχολεῖο.

Καὶ ἐνῶ ἀπὸ τὰ 33 σχολεῖα, ποῦ εἶδα ξεχωρίζουν κάπως τὰ 5 ἢ 6 αὐτά, κατὰ τὸ φωτισμὸ, ὑπάρχουν ἄλλα ποῦ τὰ δέρνει ὁ ἥλιος τόσο πολὺ, ὥστε εἶναι ἀδύνατο, μὴ καὶ τὰ δωμάτια εἶναι στενὰ καὶ χαμηλὰ καὶ μικρά, νὰ γίνῃ σὲ αὐτὰ μάθημα.

Τέτοια εἶναι ἡ Η' καὶ ἡ Θ' Σχολῆ Θελέων, ἡ ΙΕ' καὶ ἡ Γ' Σχολῆ

Ἀρρένων, ἐνῶ στὸ διτάξιο Σχολεῖο Θελέων τῆς Κολοκυθοῦς μόλις ὁ ἥλιος ἀφήσῃ τὴ μία πλευρὰ μπαίνει ἀπὸ τὰ παράθυρα τῆς ἄλλης μὲ ἐπιμονή, ποῦ ἀπελπίζει καὶ διδασκάλισσα καὶ μαθήτριες καὶ τίς κάμνει νὰ ἰδρῶνουν ἀπὸ τὸ πρωὶ ἕως τὸ βράδυ, ἀπὸ τὴ σκάση των, μέσα στὰ χαμηλὰ ξύλινα καὶ μικρὰ δωμάτια τοῦ σχολεῖου.

Θὰ περίμενε κανεὶς νὰ μάθῃ ἂν ἔλαβε κανένα μέτρο τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας τοῦλάχιστο γιὰ νὰ προφυλάξῃ τὰ παιδιά ἀπὸ τὸν καυστικὸ ἥλιο τοῦ καλοκαιριοῦ, μέτρο ποῦ μποροῦσε καὶ ἦταν εὐκολο νὰ τὸ λάβῃ, ἅμα ἐβγαζε μιὰ διαταγὴ τὰ μαθήματα ἀπὸ τῆς 15 τοῦ Ἀπριλίου λ. χ. νὰ γίνονται ἀπὸ τῆς 7—10 τὸ πρωὶ καὶ ἀπὸ τίς 3—5 (ἢ 4—6) τὸ ἀπόγευμα, ὅταν πέφτῃ λιγάκι ὁ ἥλιος καὶ ἀρχίξῃ κάπως νὰ δροσίξῃ. Πληροφορήθηκα πραγματικῶς πῶς τὸ Ὑπουργεῖο ἐβγαλε διάταγμα τὰ μαθήματα σὲ ὄλο τὸ Κράτος, καὶ στὴν Ἀθήνα μέσα, ἀπὸ τίς 10 τοῦ Μαΐου νὰρχίζουν ἀπὸ τίς 7 τὸ πρωὶ καὶ νὰ τελειώνουν στὴ 12 ἢ στὴ μία τὸ ἀπομεσήμερο! Δηλαδή τὸ διάταγμα μεγάλωσε τὸ κακὸ ἀφοῦ ὤρισε τίς τρεῖς χειρότερες ὥρες, ποῦ τὰ σχολεῖα,—ὄχι μόνο τὰ τελευταῖα ἡλιόδάρτα,—ἀλλ' ὅλα, ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν παιδιῶν γίνονται ἀληθινοὶ φούρνοι καὶ τὰ παιδιά κολυμβοῦν στὸν ἰδρῶτα, ἴσως γιὰ νὰ μαθαίνουν ὅτι τὸν μεσημερινὸ προπάντων ἄρτο των θὰ τρώγουν ἐν ἰδρῶτι τοῦ προσώπου των, ὅπως λέγει ἡ Ἁγία Γραφή. Βλέποντας ὅμως τὴν ἄλλη κατάστασι σὰς ὁμολογῶ, ποῦ δὲν ἀπόρησα, ἅμα ἔμαθα ὅτι ὑπάρχει τέτοιο διάταγμα.

Δὲν ἀπόρησα ἀκόμα ποῦ ἤδρα τὰ σχολεῖα ὄλα ἀνάστατα, γιὰτὶ προετοιμάζονται γιὰ τίς ἐξετάσεις τῆς Γυμναστικῆς. Ἡῦρα μάλιστα πολὺ φυσικὸ, ὅταν ἓνα ἀπομεσήμερο πῆγα στὸ Μονοτάξιο Σχολεῖο τῶν Ἀρρένων στὴ Κολοκυθοῦ, νὰ εἶναι τὸ σχολεῖο κλειστὸ καὶ τὰ παιδιά στὸ σπῆτι των. Ἐρώτησα μόνο ἀπὸ ἀπλὴ περιέργεια, τί ἔγινε ὁ δάσκαλος καὶ τὰ παιδιά καὶ ἔμαθα πῶς ἐπειδὴ κατέγιναν ἀπὸ τὸ πρωὶ ἕως τὸ μεσημέρι μὲ ἀσκήσεις τῆς γυμναστικῆς τὰπομεσήμερο ξεκουράζονταν.

Εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴ δικαιοτάτη αὐτὴ ἀπαίτησι τοῦ . . . ἀνθρώπινου μηχανισμοῦ ἐπεσκέφθηκα τὸ Μονοτάξιο Σχολεῖο τῶν Θελέων, ποῦ βρίσκονται στὸ δεύτερο πάτωμα στὸ ἴδιο κτίριο, ἐνῶ τὸ ἰσόγειο χρησιμεύει γιὰ Ἀρρεναγωγεῖο.

Ἡ διδασκάλισσα κάπως εὐχαριστημένη ἀπὸ τὴ δουλειά της καὶ τὴν πρόοδο τῶν παιδιῶν εἶχε ἓναν καημὸ, ποῦ δὲν ἔχει ἀριθμὸ τὸ σχολεῖο της, γιὰτὶ φαίνεται πῶς ὁ Δῆμος δὲν ἐννοεῖ νὰ περάσῃ τὸν 18^{ον} ἀριθμὸ τῶν Σχολεῖων Θελέων. Μὲ παρακάλεσα μάλιστα νὰ

μεσιτεύσω να δοθῆ ἓνας ἀριθμὸς στὸ σχολεῖό της, καὶ ἐπειδὴ τὸ ὑποσχέθηκα, σὰς παρακαλῶ νὰ μὲ βοηθήσετε νὰ κρατήσω τὴν ὑπόσχεσί μου. Ἄλλως τε σὰς βεβαιώνω πῶς τὸ δωμάτιο αὐτὸ μὲ μιὰ σκάλα ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ κτίριο εἶναι ἀντάξιο τῶν ἄλλων σχολείων τοῦ Δήμου καὶ συμπαθητικὸς ἀδελφός των, ἂν καὶ ἔτσι μακριὰ ἀπορριμμένο. Dignum est intrare.

Ἐλαβα ὁμῶς ἀπ' αὐτὸ ἀφορμὴ νὰ ἐξετάσω ποῦ γίνεται ἡ γυμναστικὴ κάθε σχολείου ἀφοῦ τὰ περισσότερα δὲν ἔχουν αὐλὴ οὔτε γιὰ διάλειμμα. Στὴν Κολοκυθοῦ γίνεται σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ ὀλόγυρα στὴ Σχολὴ οἰκόπεδα γιὰ τὸ Διταξίου Σχολείου τοῦ ἰδίου μέρους ἢ αὐλὴ εἶναι σχετικῶς μικρὴ. Στὰ ἀριθμημένα σχολεῖα, γιὰ τῆς Κολοκυθοῦ δὲν ἔχουν ἀριθμὸ, ὅπως παραπονέθηκε ἡ δασκάλισσα, ἢ γυμναστικὴ τῆς Γ' καὶ τῆς Γ' Σχολῆς τῶν Ἀρρένων γίνεται σὲ μιὰ μάνδρα πλησιόχωρη νοικιασμένη ἐπίτηδες, τῆς Η' καὶ τῆς ΙΔ' σὲ οἰκόπεδα ἀνοικτὰ κοντὰ στὰ σχολεῖα, καὶ τῆς ΙΕ' καὶ Β' Ἀρρένων ὅπως εἶπαμε, ἢ γυμναστικὴ γίνεται ἀπλούστατα στὸ δρόμο. Ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα σχολεῖα ἀρκετὴ ὅπως αὐτὴ ἔχουν ἢ Θ' ἢ ΙΕ' καὶ ἢ Γ' Σχολὴ Θηλέων καὶ ἢ Δ' τῶν Ἀρρένων. Τὰ ἄλλα σχολεῖα ἔχουν αὐλὴ γιὰ γυμναστικὴ τόσο μικρὴ καὶ ἀκατάλληλη, ὥστε δὲν πρέπει κανεὶς νὰ τὴ λογαριάσῃ. Ἔτσι ἢ Ζ' Σχολὴ Θηλέων ἔχει αὐλὴ 40—50 μέτρων γιὰ 333 μαθήτριες, ἐπάνω-κάτω 0,20 τοῦ τετραγ. μέτρου γιὰ κάθε μαθήτρια. Ἡ Θ' Σχολὴ Ἀρρένων ἔχει δύο αὐλές. Πολυτέλεια περιττὴ, γιὰτὶ κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς δὲν εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ 35—42 μ. καὶ ἢ ἀναλογία γιὰ τοὺς 340 μαθητὲς της εἶναι σχεδὸν ἢ ἴδια.

Δύο αὐλές, συνεχόμενες μάλιστα, ἔχουν καὶ τὰ δίδυμα σχολεῖα ΙΑ' καὶ ΙΖ' Θηλέων. Τὰ σχολεῖα αὐτά, τὸ ἓνα μὲ 4 τάξεις καὶ τὸ ἄλλο μὲ 5, βρίσκονται στὸ ἴδιο κτίριο μέσα. Τὸ κάτω πάτωμα εἶναι ἢ ΙΑ' Σχολὴ, καὶ τὸ δεῦτερο καὶ τρίτο ἢ ΙΖ'. Πῶς ἔγινε καὶ τὰ δύο σχολεῖα νὰ συναντηθοῦν ἀδελφικὰ κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια στέγη, ἐνῶ προορισμὸς των ἦτο νὰ βρίσκωνται σὲ δύο διαφορὰς συνοικίες, ἓνας Θεὸς τὸ ξεῦρει καὶ ἴσως — ἴσως καὶ ὁ πρῶην ἐπιθεωρητῆς τῶν σχολείων τῆς Ἀττικῆς. Ἀλλ' ἀπὸ τίς δύο αὐλές ποῦ ἔχει τὸ κτίριο ἢ μιὰ μόνη μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ γιὰ γυμναστικὴ καὶ γιὰ τοῦτο — (καὶ σὰς παρακαλῶ αὐτὸ νὰ μείνῃ μεταξύ μας γιὰτὶ καὶ ἐγὼ τὸ ἔμαθα ὑπὸ πᾶσαν ἐχεμύθειαν) — οἱ διδασκάλισσες τῆς γυμναστικῆς τῶν δύο σχολείων μαλλώνουν ποιά νὰ προφθάσῃ νὰ κάμῃ γυμναστικὴ στὴν εὐνοϊκὴ αὐλῇ. Δὲν πιστεύω ὁμῶς, μιὰ καὶ ἔγιναν οἱ ἐξετάσει.

τῆς γυμναστικῆς νὰ ἐξακολουθήσουν τὰ μαλλώματα καὶ τὸ αὐλικὸν αὐτὸ ζήτημα θὰ σῆσῃ χωρὶς νὰ σηκώσῃ μεγάλο θόρυβο. Γιὰ τοῦ χρόνου ὁμῶς ἢ πρέπει νὰ ἀποχωρισθοῦν τὰ δίδυμα σχολεῖα ἢ πρέπει νὰ διορισθῇ ἰδιαιτερός ἀδελφὸς στὴ Γαργαρέτα.

Θὰ παρατηρηθῆτε ἴσως ποῦ ἄλλο αὐλὴ γιὰ διάλειμμα καὶ ἄλλο γυμναστήριο καὶ ὅτι παίρνω τὸ ἓνα γιὰ τὸ ἄλλο ἢ συγγίζω καὶ τὰ δύο. Ἰδιαιτερο γυμναστήριο σὲ κανένα σχολεῖο τοῦ Δήμου Ἀθηναίων δὲν ὑπάρχει. Μερικὲς ἀπόπειρες γιὰ ὑπόστεγα ἔγιναν καὶ ἔτσι ἤμποροῦν νὰ κάμουν λίγη γυμναστικὴ, ὅταν βρέχῃ ἢ ὅταν κατῆ ὁ ἥλιος, σὲ μερικὰ μόνον σχολεῖα, ὅπως στὴ Γ' Θηλέων καὶ ΙΓ' καὶ ΙΔ' Ἀρρένων. Ὑπόστεγο ἐπίσης σχηματίζεται στὴ Ε' Σχολὴ Ἀρρένων ἀπὸ τὰ δωμάτια τῶν παραδόσεων, γιὰτὶ δύο-τρία ἀπ' αὐτὰ εἶναι φκιασμένα ἐπάνω σὲ ἓνα μόνον τοῖχο καὶ σὲ στύλους ποῦ ἔμπηξαν στὴ γῆ, ἀπαράλλακτα, θαρρεῖς, ὅπως ἔκτιζαν τίς κατοικίες των οἱ προϊστορικοὶ ἄνθρωποι μὲ πασσάλους μπηγμένους σὲ ρηχὲς λίμνες στὴν ἐποχῇ, ποῦ οἱ μάρμουθοι, οἱ δεινόσαυροι καὶ πλησιόσαυροι καὶ τὰ δεινόθηρια καὶ ἄλλα προκατακλυσμαῖα ζῆα εἶχαν ἀπόλυτο ἐξουσία στὸ τότε ζωικὸ βασίλειο καὶ στὴ δημιουργία. Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ τὸ κτίριο ποῦ φέρει τρανὰ τὰ σημεῖα κάποιου ἀταβισμού, ποῦ δύσκολα ἐξηγεῖται. Ἡ Ζ' Σχολὴ Θηλέων εἶναι μιὰ μικρογραφία τοῦ ἀρχαίου Λαβυρίνθου τῆς Κρήτης μὲ πολλὰ μικρὰ δωμάτια μὲ γυριστὲς σκάλες δύο-τρεις μὲ πόρτες ἀπὸ δύο ἢ τρεῖς σὲ κάθε δωμάτιο, ποῦ κάθε μιὰ ἀνοίγει στὸ πλαγιὸ καὶ μὲ τέσσαρες, ἂν ἀγαπάτε, ἐξώθυρες ποῦ δίνουν σὲ 3 ξεχωριστοὺς δρόμους καὶ στὸν κήπο καὶ μὲ στροφογυρίσματα τόσα πολλά, ὥστε ἀληθινὰ θὰ ἐχανόμην, ὅταν ἐμβῆκα ἀπὸ τὴ βορεινὴ θύρα μέσα στὸ Λαβυρίνθον αὐτὸ χωρὶς σὰν τὸ Θησέα νὰ ἔχω τὸν μίτο τῆς Ἀριάδνης, ἂν ἢ κ. Διευθύντρια δὲν ἔσπευδε νὰ μὲ προσφέρῃ γιὰ ὁδηγὸ, τὴν πείρα της, ποῦ τόσον καιρὸ ἀπόκτησε ζῶντας μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ κτίριο, καὶ νὰ μὲ ὁδηγήσῃ.

Κάποιου τέτοιου ἀταβισμού, δεῖγμα εἶναι καὶ ἢ ΙΔ' Σχολὴ Θηλέων μὲ τὴ διαφορὰ, ὅτι ἀνέρχεται σὲ παρελθὸν πιδ ἐγγύτερο θυμίζοντας μόνον τὰ ἀρχαῖα χάνια, καὶ θαρρῶ τὸ χάνι τῆς Γραβιάς, γιὰτὶ κ' ἐκεῖνο κατὰ τὸ Ζαλοκώστα «ἦτο στάδιον δόξης λαμπρὸν» καὶ μεταβάλλετο ὅταν τὸ ἤθελεν ὁ ποιητῆς σὲ «μάνδρα» ἂν καὶ ὄχι μάνδρα παιδιῶν. Μιὰ χαμηλὴ κοντὴ καὶ πλατυὰ θύρα γιὰ νὰ περνοῦν ἐλεύθερα τὰ φορτωμένα ἀμάξια καὶ τὰ ζῆα, δίνει σὲ μιὰ αὐλῇ, ποῦ ὀλόγυρα ἔχει χαμηλὰ δωμάτια, σὰν ἀπομεινάρια τῶν ἀρχαίων στάβλων, καὶ ἀπὸ τὴ πλευρὰ τὴν ἀπέναντι τῆς θύρας ὑπάρχει καὶ δεύ-

τερο πάτωμα με δωμάτια, που τὰ παράθυρά των δίνουν στην αὐλή ἢ καλύτερα στὸν ἐξώστη τὸν στενὸ που πέρα — ὡς πέρα τὰ περιβάλλει. Καὶ τόσο ἡ ὁμοιότητα εἶναι καταπληκτικὴ γιὰ κείνους που εἶδαν στὴ Μακεδονία καὶ στὴ Θράκη τὰ λείψανα καὶ σημερινὰ ἀπομεινάρια τῶν ἀρχαίων αὐτῶν χανιῶν, ὥστε ἄθελα γύρεψα νὰ ξεδιαλύσω που εἶναι ἡ γούρνα ἢ τὸ σαντριδάκι, που πότιζαν τῆλογά των οἱ ταξειδιῶτες, ὅταν ἡ ὑπηρέτρια τοῦ σχολείου, ρωτώντας με τί ἠθελα, μὲ μετάφερε κάπως ἀπότομα στὴν πραγματικότητα, στὴ θλιβερὴ πραγματικότητα, που αὐτὸ τὸ χάνι μὲ τοὺς στάβλους καὶ τὸν ἐξώστη καὶ τᾶλλα του ἀρχαῖα καὶ ποιητικὰ σημάδια ἦτο Σχολεῖο τοῦ Δήμου Ἀθηναίων!

Χωρὶς σύγκρισι ποιητικώτερο εἶναι τὸ Η' Σχολεῖο τῶν Ἀρρένων. Στὴν κατωφέρεια ἐνὸς λόφου στημένο σὲ τρία πατώματα ἐκτὸς τὸ ἰσόγειο, στενὸ καὶ μακρὸ μὲ ἐξώστες καὶ πολλὰ παράθυρα σὲ ὅλες τίς πλευρές, ξύλινο καὶ μὲ μικρὰ δωματάκια, μοιάζει σωστὸ καφάσι ὅπου εἶναι στριμωγμένα μέσα, πατεῖς με-πατῶ σε, 170 παιδιὰ. Καὶ τόσο στενοχωρημένα εἶναι ἐκεῖ τὰ παιδιὰ καὶ τόσο φαίνονται νὰ λαχταροῦν τὸν ἐξω ἀέρα καὶ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἀπλοχωριά, που γελιέσαι καὶ τὰ παίρνεις γιὰ ἀληθινὰ πουλιὰ κλεισμένα ἀπὸ κανενὸς κακοῦ ἀνθρώπου θέλῃσι μέσα ἐκεῖ καὶ ἄθελα ξαπλώνεις τὸ χέρι σου γιὰ νὰ ἀνοίξῃς τὴν πόρτα τοῦ καφασιοῦ καὶ νὰ τὰ ἰδῆς νὰ φεύγουν χαρούμενα καὶ μὲ κελαηδήματα στὸ γαλανὸ οὐρανὸ καὶ στὴν εὐρυχωρία που ζηλεύουν...

Ἀπὸ τὰ 18 σχολεῖα τῶν θηλέων εἶδα μόνο τὰ 13, ἐκτὸς τῶν δύο τῆς Κολοκυθοῦς—που δὲν ἔχουν δὲ ἰδιαίτερο ἀριθμὸ,—καὶ ἀπὸ τὰ 18 σχολεῖα τῶν ἀρρένων τὰ 17. Ὅταν μετὰ πολλὰ κατώρθωσα νὰ βρῶ τὸ ΙΗ' Σχολεῖον τῶν Ἀρρένων τὸ ἡῦρα κλειστό. Αὐτὸ στὴν ἀρχὴ δὲν μὲ ἔκαμε ἐντύπωσι—γιατὶ ξεύρετε ἡ γυμναστικὴ καὶ οἱ προγυμνάσεις καὶ ἐξετάσεις τῆς μποροῦσαν νὰ εἶναι ἀρκετὴ δικαιολογία τοῦ κλεισίματος. Μὰ ἦτο σφραγισμένο καὶ ἡ ἀπορία μου ἔγινε ἀκόμη μεγαλύτερη, ὅταν ἔμαθα πῶς τὸ ἔχουν κλειστὸ γιὰτὶ ἀπολυμαίνεται. Κάποιο παιδί τοῦ σχολείου εἶχε πάθει μηνιγγίτην. Καὶ ἦταν δικαιολογημένη ἡ ἀπορία μου γιὰτὶ καὶ ἄλλο παιδί—ἓνα κοριτσάκι τῆς Θ' Σχολῆς Θηλέων—εἶχε πάθει μηνιγγίτη μὰ τὸ σχολεῖο δὲν τὸ ἀπολύμαναν.

Στὴν Πόλι, στὸ Μακροχώρι, εἶναι 3 ἢ 4 χρόνια, γιὰ ἓνα τέτοιο περιστατικὸ ἀπολύμαναν τὸ Παρθεναγωγεῖο καὶ τὸ ἔκλεισαν κάπου γιὰ μιὰ ἐβδομάδα, ἐδῶ ὁμως ἔγραφε ἡ διευθύντρια, προσκάλεσε τὴ

Δημαρχία νὰ ἀπολυμάνῃ τὸ σχολεῖο, ζήτησε τὴν ἄδεια νὰ τὸ κλείσῃ, ἀλλ' οὔτε ἀπάντησι κὰν ἔλαβε. Νὰ γιὰτὶ ἀποροῦσα πῶς ἀπολύμαναν τὸ ΙΗ' Σχολεῖο τῶν Ἀρρένων ἐνῶ ἀφήκαν τὸ Σχολεῖο τῶν Θηλέων χωρὶς ἀπολύμανσι. Μπορῶ νὰ σὰς ὁμολογήσω ὅτι καὶ κάπως θυμώσα γιὰτὶ νὰ γίνῃ αὐτὴ ἡ προτίμησι γιὰ τὰ ἀρρενα, καὶ τὸ θυμὸ μου δυνάμωνε κάποιον αἰσθημα ἵπποτισμοῦ θρεμμένο ἄλλοτε ἀπὸ ποιήματα, που δὲν διαβάζω πιά, καὶ ζήτησα νὰ μάθω τὴν αἰτία που ἐδῶ προτιμῶνται τόσο φανερά τὰ ἀγόρια ἀπὸ τὰ κορίτσια. Καὶ τὴν ἔμαθα. Τὸ κροῦσμα τοῦ μηνιγγίτου στὸ σχολεῖο τῶν θηλέων ἔγινε ἐπάνω στίς ἐκλογές, ὅταν ἡ Δημοτικὴ ἀρχὴ δὲν εἶχε καιρὸ νὰ σκεφθῇ γιὰ ἄλλη ἀπολύμανσι, ἐκτὸς «ἀπὸ τὴν ἀπολύμανσιν τοῦ πολιτικοῦ ἐδάφους», ὅπως θάγραφε ἡ τελευταία ὥρα κάποιας ἐφημερίδος, τὸ κροῦσμα ὁμως στὸ σχολεῖο τῶν ἀρρένων ἔγινε ἔπειτα ἀπὸ τίς ἐκλογές, ὅταν ἡ Δημοτικὴ ἀρχὴ γύρισε στὰ καθήκοντά της. Καὶ νὰ σὰς πῶ, ἅμα τὸ ἔμαθα, εὐχαριστήθηκα που δὲν ἔλειψε ὁ ἵπποτισμὸς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴ Δημοτικὴ τῆς ἀρχῆς, καὶ ἀκόμη περισσότερο εὐχαριστήθηκα που ἔβαλε κι ὁ Θεὸς τὸ χέρι του, ἀντὶ τῆς Δημαρχίας, καὶ δὲν ἔγινε καὶ δεῦτερο κροῦσμα στὴν Θ' Σχολῇ Θηλέων.

Ἀπὸ ὅσα σὰς εἶπα ἔως τώρα εἶναι εὐκολο νὰ ἐννοηθῇ ὅτι πολλὴ ἀνάγκη δὲν ἦταν νὰ ἰδῶ καὶ τὰ 5—6 σχολεῖα, που ἔμειναν, καὶ ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ σχολικὰ κτίρια δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ γιὰ τὸ σκοπὸ, που κτίσθηκε ἢ νοικιάσθηκε. Καὶ μὲ βεβαιότητα μεγάλη, ἀφοῦ τὰ περισσότερα εἶναι κτίρια ἀνθυγιεινά, ἡμποροῦμε νὰ ποῦμε, πῶς τὰ χειρότερα σχολεῖα εἶναι τὰ σχολεῖα τοῦ Δήμου Ἀθηναίων, καὶ ὅτι μέσα σὲ αὐτὰ ἔχει μόνο δὲν βοηθεῖται ἡ φυσικὴ ἀνάπτυξι τῶν μαθητῶν καὶ ἡ ἐνίσχυσι των, ἓνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς θεμελιώδεις σκοποὺς τῆς ἀγωγῆς—ἡ σωματικὴ δηλαδὴ ἀγωγή—μὰ καταστρέφεται ὀλότελα καὶ εἶναι ἀδύνατο αὐτὴ ἡ καταστροφὴ νὰ μὴ ἔχῃ θλιβερῶτατη ἐπίδρασι καὶ στὴ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἀγωγή, ἀφοῦ εἶναι καὶ οἱ τρεῖς σφιχτοδεμένες ἀναμεταξύ των καὶ κάποτε πολὺ δύσκολα διακρίνεται ἡ ἰδιοκτησία τῆς μιᾶς ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς ἄλλης.

Καὶ ὅταν σκέφθηκα ὅτι ἡ διόρθωσι ἔλων τῶν κακῶν αὐτῶν εἶναι μόνο ζήτημα χρημάτων, ὅτι τὰ φειδωλεύεται ὁ Δήμος γιὰ τὴν ἐκπαίδευσι καὶ τὴν ὑγεία τῶν παιδιῶν, που μιὰ μέρα θὰ γίνουν οἱ «δημόται Ἀθηναίων», ἄρχισα νὰ περιπατῶ μὲ περισσότερη εὐλάβεια στοὺς ἀσφαλτοστρωμένους δρόμους τῆς Ἀθήνας μὲ τὴν σκέψι, ὅτι μὲ τὰ χρήματα, ὅσα χρειάσθηκαν γιὰ τὴν ἀσφαλτόστρωσι αὐτῆ, μποροῦσαν νὰ κτισθοῦν τὰ σχολεῖα που λείπουν ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα

τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ μὲ στενοχωροῦσε ἡ ὑπόνοια, ὅτι κάθε βήμα μου στὸν ἀσφαλτο ἐπάνω κόστιζε καὶ μιὰ σκολίωσι καὶ μιὰ μυωπία καὶ μιὰ καταστροφή τῆς ὑγείας κάποιου παιδιοῦ, ἢ τῆ διανοητικῆ καὶ ἠθικῆ του στρέβλωσι. Ἔτσι καὶ ὁ ἥχος τῶν πατημάτων μου μοῦ φάνηκε σὰν ἀντίλαλος ἐνὸς παιδικοῦ παραπόνου, μιανῆς διαμαρτυρίας, ποῦ μὲ συνετάραζε καὶ μὲ ἐθλιβε, καὶ μόνο σὰν ἄφρηνα τὸν στρωμένο ἀπὸ τὴν καταστροφή τῶν παιδιῶν δρόμο καὶ πατοῦσα στὶς πέτρες καὶ τὸ χῶμα τῶν ἄλλων, κάπως μὲ περισσότερη ἀνάπαυση καὶ ἀνακούφισι περνοῦσα καὶ ὁ βαρὺς ἐφιάλτης μὲ ἄφρηνε ἤσυχο.

* *

Μὴ νομίζετε ὅμως πῶς τὰ διδακτικὰ ὄργανα ἢ τὰ κατάλληλα μέσα μᾶς ἐποπτικῆς διδασκαλίας, τῆς μόνης ποῦ μπορεῖ νὰ δοθῆ σὲ δημοτικὰ σχολεῖα, εἶναι καλύτερα ἢ ἀφθονώτερα.

Ὅ,τι παρατηρεῖ κανεὶς στὰ κτίρια τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τὰ σχολικὰ σκεῦη καὶ τὰ παιδευτικὰ ὄργανα.

Σὲ πολλὰ σχολεῖα, τὸ ἀνέφερα πρωτότερα, τὰ θρανία εἶναι παλαιοντολογικὰ καὶ σὲ ἄλλα καμωμένα ὄχι μὲ τὴν πρέπουσα γωνία καθίσματος καὶ ἀναλογίου, σὲ ἄλλα ἀκατάλληλα μὲ τὸ ὕψος των, καὶ σὲ ἄλλα καὶ τὰ θρανία εἶναι λιγοστά. Σὲ ἄλλα δὲν ἔχει θέσι νὰ βαλθοῦν θρανία. Εἰς τὸ Θ' Σχολεῖον τῶν Θηλέων δὲν ὑπάρχουν οὔτε ἕδρα γιὰ τίς διδασκάλισσες, οὔτε ἀρκετὰ θρανία, ὅπως καὶ εἰς τὸ Μονοτάξιο τῆς Κολοκυθοῦς. Εἰς τὸ Διτάξιο τῶν Θηλέων τῆς Κολοκυθοῦς ὑπάρχει ἓνας καὶ μόνος πίνακας περιφερόμενος ἀπὸ τάξι σὲ τάξι, καὶ ἡ κατάστασι τῶν ἄλλων πινάκων δὲν εἶναι καθόλου ζηλευτῆ, σὲ μερικὰ μάλιστα σχολεῖα μὲ ἀπορία του θὰ ἐρωτήσῃ κανεὶς πῶς οἱ πίνακες αὐτοὶ ἔχουν τὴν ἀξίωσι νὰ λέγονται μελανοπίνακες. Στὸ ἴδιο σχολεῖο δὲν ὑπάρχει ἀριθμητήριον, καθὼς καὶ στὴ ΙΙ' Ἀρρένων ὅπως καὶ σὲ ἄλλα σχολεῖα, διακρίνει κανεὶς τὰ ἐρείπια τοῦ ὄργανου αὐτοῦ.

Στὴ ΙΣ' Σχολῆ Ἀρρένων καὶ αὐτὰ τὰ κινητὰ γράμματα γιὰ νὰ διδαχθῆ ἢ ἀνάγνωσι εἶναι λιγοστά. Τὰ μόνα ὄργανα διδακτικά, ποῦ ὑπάρχουν σὲ ὅλα τὰ σχολεῖα εἶναι οἱ χάρτες, ποῦ ἐξέδωκεν ὁ Κίπερτ ἀπὸ δωρεὰ τοῦ Ζαφειροπούλου τῆς Μασσαλίας, καὶ ποῦ μοιράζονται δωρεὰ στὰ σχολεῖα — ἐκδοσι ποῦ τελείωσε πιά, ὅπως ἔγραφε ἡ σχετικῆ ἐπιτροπῆ ὅταν πολλὰ πτωχὰ τῆς Τουρκίας σχολεῖα τοὺς ζήτησαν — καὶ οἱ εἰκόνες τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης τυπωμένοι μὲ ἕξοδα τοῦ κ. Εὐγενίδη ἀπὸ τὴν Πόλι καὶ μοιραζόμενοι ἀπὸ τὸ Σύλ-

λογο νομίζω τῶν Ὀφελίμων Βιβλίων. Σχολικῆς Βιβλιοθήκης οὔτε μωρωδιὰ ὑπάρχει στὰ σχολεῖα αὐτὰ, ἀν καὶ πολλὸς ἔγινε, ἀν δὲν γελιοῦμαι, λόγος γιὰ τὸν καταρτισμὸ μᾶς γιὰ κάθε σχολεῖο.

Σὲ μερικὰ σχολεῖα βρίσκεται καὶ ἓνας χάρτης ποῦ παριστάνει τὸ σχῆμα τῆς γῆς γιὰ τὴ μαθηματικῆ γεωγραφία δομένος καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸ Ἐκπαιδευτικὸ Μουσεῖο καὶ οἱ πίνακες τῆς Σηροτροφικῆς Ἑταιρείας γιὰ τὸν μεταξοσκώληκα, καὶ σὲ δύο ἢ τρία σχολεῖα οἱ πίνακες τῶν ἀνωφελῶν κουνουπιῶν σὰν τραγικῆ εἰρωνεία μέσα στὴν στέρησι τόσων ὠφελίμων πραγμάτων. Μερικὰ ἀπὸ τὰ σχολεῖα, τὰ πρῶτα στὸν ἀριθμὸ, ἔχουν καὶ κάποια συλλογῆ ὄρυκτολογικῆ καμωμένη ἀπὸ ἓνα δημοδιδάσκαλο τὸν κ. Βούλγαρη, τὴ μόνη ποῦ ἀγόρασε ἄλλοτε ὁ Ἄημος γιὰ τὰ σχολεῖα του, καὶ ὀλίγα σχολεῖα ἔχουν τὰ γεωμετρικὰ σχήματα ποῦ τοὺς χρειάζονται. Εἰκόνες φυσικῆς ἱστορίας καὶ πραγματογνωσίας εἶναι κάτι σπάνιο ἢ γιὰ νὰ εἰμεθα ἀκριβεῖς, ἔχουν τέτοιες μέσα σὲ τριάντα τόσα σχολεῖα, ὀλίγες ἢ Γ' Θηλέων, ἢ Η' Θηλέων (ὀλίγες Ζωολογίας) καὶ ἢ Β' Ἀρρένων (ἀρκετὲς Πραγματογνωσίας καὶ ὀλίγες Ζωολογίας). Στὴ Γ' Σχολῆ Ἀρρένων τὰ παιδιὰ βγῆκαν ἐρέτος καὶ εἶπανε τὰ κάλλαντα, μάζωξαν κάπου 150 δραχμὲς καὶ μὲ αὐτὲς ὁ διευθυντῆς ἀγόρασε εἰκόνες φυσικῆς ἱστορίας, καὶ ἀνθρωπολογίας, μία ὑδρόγειο σφαῖρα, γεωμετρικὰ σχήματα καὶ τὴ σημαία τοῦ σχολεῖου. Αὐτὲς τίς εἰκόνες δανείζεται, ὅταν τίς χρειασθῆ, καὶ τὸ Ζ' Σχολεῖο τῶν Θηλέων, ποῦ εἶναι κοντὰ του.

Ὑδρόγειο σφαῖρα ἔχουν ἀκόμη ἢ Ζ' Θηλέων καὶ ἢ Σ' Θηλέων, ὅπου ἢ διευθύντρια προσπαθεῖ καὶ φροντίζει μὲ τὰ προχειρότερα μέσα νὰ ἐπιτύχῃ κάτι γιὰ τὴν ἐποπτικῆ διδασκαλία καὶ μία τέτοια σφαῖρα ἀγόρασε καὶ ἢ διευθύντρια τῆς ΙΒ' Θηλέων, ποῦ ἔκαμε μόνη τῆς καὶ μερικὲς εἰκόνες καὶ συλλογὲς φυσικῆς ἱστορίας.

Ὅργανα γιὰ διδασκαλία τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Χημείας καὶ γιὰ τὰ πειράματά των, ἀδύνατο οὔτε ἓνα νὰ εὑρεθῆ σὲ ὅλα τὰ σχολεῖα τοῦ Ἄημου, ἀλλ' ἐκεῖνο ποῦ κάμνει τὴν ζωηρότερη ἐντύπωσι εἶναι ἢ ἔλλειψι ἱστορικῶν εἰκόνων. . . .

Δὲν λέγω πῶς στὸ κεφάλαιο τῶν διδακτικῶν ὀργάνων καὶ εἰκόνων τὰ σχολεῖα στὴ δευτέρη πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶναι ἀνώτερα τῶν ἐδῶ, ὅπως εἶναι τὰ κτίριά των, μὰ ἐκεῖ τίς ἱστορικὲς εἰκόνες ὑπάρχουν λόγοι ποῦ δὲν μποροῦν νὰ τίς ἔχουν στὰ σχολεῖα των. Ἐδῶ περιμένε κανεὶς νὰ ἰδῆ, ὅπως τὸ κάμνουν στὴ Βουλγαρία, τὰ σχολεῖα νὰ εἶναι τὰ ἠρῶα τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας καὶ μάλιστα τῆς σύγ-

χρονης, που να μπαίνει μέσα το παιδί και να φρονιματίζεται. Σε δυο μονάχα σχολεία είδα μερικές εικόνες ιστορικές στο Ζ' των Θηλέων ένα πίνακα «των υπέρ ανεξαρτησίας Ιεροῦ ἀγώνος των Ἑλλήνων» και δύο-τρεις άλλες μισοκαταστραμμένες και στην Ζ' των Ἀρρέων (παράξενη σύμπτωση του ἀριθμοῦ) και μιὰ δεκαριά προσωπογραφίες των ἰδίων ἡρώων χαρισμένες ἀπὸ τὸν κ. Κ. Μαυρομιχάλη ἔπειτα ἀπὸ μιὰ παράκλησι τοῦ διευθυντοῦ. Στάλλα τίποτε. Καὶ ἔπρεπε στὰ σχολεῖα τοῦ πρώτου Δήμου τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνισμοῦ νὰ εἶναι οἱ εἰκόνες αὐτὲς σὲ ὅλην των τῆ σειρά.

Ἔτσι τὸ παιδί θὰ συνήθιζε νὰ βλέπη κάπως μακρύτερο στὸ παρελθὸν και στὸ μέλλον τὸ ιστορικὸ και κάπως μακρύτερα ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ ἀσφυκτικοῦ βασιλείου. Τότε δὲν θὰ ἀκούαμε στις προχτεσινὲς ἐκλογὲς ἀπὸ χιλιάδες Ἀθηναίους τὸ «κάτω οἱ ξένοι» και οἱ διδασκάλισσες και μερικοὶ διδάσκαλοι δὲ θὰ ὑπεστήριζαν σὲ κάποια σύσκεψί των πὼς στὰ 6 χρόνια τοῦ ἀστικοῦ σχολεῖου φθάνει νὰ μάθῃ τὸ παιδί τὴ «Γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος» μονάχα, γιατί ἡ ἄλλη δὲν τοῦ χρειάζεται!

*
**

Ὅ,τι ἡ κατάστασι τοῦ κτιρίου και ἡ ἔλλειψι τῶν ὀργάνων μπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ νὰ ἐννοήσωμε ἔρχεται ἔπειτα νὰ τὸ κυρώσῃ ἡ στατιστικὴ. Μὲ τέτοια κατάστασι, ἔξω ἀπὸ τοὺς ἄλλους γνωστοὺς λόγους, ἡ πρόδοσι στὰ σχολεῖα γίνεται ἀρκετὰ προβληματικὴ και οἱ μαθητὲς και μαθήτριες ἀπὸ τάξι σὲ τάξι λιγοστεύουν ἀπίστευτα σὰ νὰ ἔπαθεν ὁ ἀριθμὸς των καλπάζουσα φθίσι. Ἀπὸ 3025 παιδιὰ τῆς πρώτης τάξεως βρίσκονται στὴ δεύτερη 1923· διαφορὰ ἀπὸ 1100 και περισσότερα παιδιὰ, φυσικὴ παρακράτησι, ἀπὸ τὴν ἐλλεινότητα τοῦ κτιρίου, τὸ μέγιστο συνάθροισμα στὴν πρώτη και τὴν ἀνεπάρκεια τοῦ προσωπικοῦ, γιὰ τὴ φιλαργυρία τοῦ Δήμου. Ἀπὸ τὰ 1100 παιδιὰ ποῦ ἀποτελοῦν τὴ διαφορὰ αὐτὴ τὰ 1085 τὰ βρίσκετε στὴν α' τάξι, ὅπου μένουν μὲ ἀνώτερη τοῦ πρέποντος ἡλικία. Ἐνῶ ἔπρεπε 7 χρονῶν νὰ τελειώσουν τὴν α' τάξι και νὰ μὴ βρίσκειται σ' αὐτὴν μεγαλύτερο παιδί, γιατί ἀνάλογα θὰ πῆγαινε σὲ ἀνώτερη τάξι, στὴ α' τάξι τῶν 33 σχολεῖων, ποῦ σὰς ἀνέφερα, βρίσκονται 827 παιδιὰ 8 ἐτῶν· 176, ἐννιά· 45, δέκα χρονῶν· 18 τῶν ἑνδεκα· 18 τῶν 12, και 1 τῶν 14. Εἶναι ἀλήθεια πὼς οἱ τελευταῖοι ἀριθμοὶ ἀποδείχνουν ὅτι δὲν ἐφαρμόζεται και ὁ νόμος γιὰ τὴν ὑποχρεωτικὴ παιδεία, γιατί ἀδύνατο νὰ φαντασθοῦμε πὼς τὰ παιδιὰ αὐτὰ ἔμειναν στὴ α' τάξι 4, 5

ἢ 6 χρόνια, μὰ ἂν τὸ λάθος αὐτὸ εἶναι τῆς Πολιτείας, ποῦ δὲν ἐφάρμοσε τὸ νόμο, ὅπως και τῆς ἀρμοδίας ἀρχῆς, ποῦ ποτὲ δὲν σκέφθηκε καν πὼς μπορεῖ νὰ ὑπάρχη και νόμος γιὰ τις ἀπουσίες των μαθητῶν, τὸ νὰ μένουν ὅμως παιδιὰ πολλὰ τῶν 8 και τῶν 9 ἐτῶν στὴν α' τάξι εἶναι σφάλμα τοῦ Δήμου Ἀθηναίων, γιατί τί θέλετε νὰ κάμῃ ἓνας μονάχα διδάσκαλος μέσα σὲ 100, 120, 150, 175 παιδιὰ; Εἶναι φυσικὸ, ἐκεῖ ποῦ ἡ παιδαγωγικὴ ὥρισε ἀνώτατο ὄρο τὰ 45-50 παιδιὰ, νὰ μὴ κατορθῶνῃ ὁ διδάσκαλος νὰ τὰ κάμῃ ὅλα ἄξια γιὰ τὴν ἀνώτερη τάξι, τ' ἀφήνει στάσιμα και ἀπροβίβαστα, και ἔτσι μένουν σὰν παραρριμμένα, δειλιάζουσι, βαργιστίζουσι και τὸ σχολεῖο και τὰ γράμματα, και, σὰν περᾶσῃ λίγο και ἡ ἡλικία των, φεύγουσι ἀγράμματα ἀπὸ τὸ Σχολεῖο. Στὴν Τουρκία, ἓμα μιὰ τάξι ἔχει τόσα παιδιὰ, οἱ ἐφορεῖες κάμνουν ὅ,τι μπορέσουν νὰ διαιρέσουν τὴν τάξι και νὰ πάρουν και ἄλλο διδάσκαλο. Στὸν πρώτο δῆμο τοῦ Κράτους 175 παιδιὰ κάμνουν μιὰ τάξι, ποῦ διαιρεῖται τὸ πολὺ μόνον στὰ Ἑλληνικά, και κερδίζεται ἔτσι ὁ μισθὸς τοῦ διδασκάλου και ἡ ἀσφαλτόστρωσι τῶν δρόμων!

Εἶναι ἀλήθεια ποῦ μὲ κάποια ὑπερηφάνεια γιὰ τὴν ἀξιωσύνῃ τῆς μιᾶς δασκάλισσα μᾶς ἐπιβεβαίωσε μὲ καύχημα ὅτι ἡ πρώτη τάξι τοῦ σχολεῖοῦ ἐκείνου ἂν και εἶχε 100 τόσα παιδιὰ διδάσκαται σὲ ἓνα τμήμα ἀπὸ μιὰ και μόνῃ, ἄλλοι ὅμως δάσκαλοι και δασκάλισσες ὁμολογοῦσαν τὸ ἀδύνατο τῆς διδασκαλίας και συμφωνοῦσαν μὲ τὰ διδόμενα τῆς στατιστικῆς. Αὐτὴ μᾶς δείχνει, ὅτι ὅπου τὰ παιδιὰ τῆς α' τάξεως εἶναι πολλὰ, στὴ β' τάξι λιγοστεύουν πολὺ, γιατί ἡ μένουσι στάσιμα, ἢ συχνὰ ἀπουσιάζουσι και δὲν ἔχει καιρὸ ὁ δάσκαλος νὰ ἐξετάσῃ τί γίνονται.

Ἔτσι στὰ 21 ἀπὸ τὰ 31 ἀριθμημένα σχολεῖα, ποῦ εἶδα, τὰ παιδιὰ τῆς α' εἶναι ἀπὸ 80 και ἐπάνω, ἐνῶ μόνον σὲ 3 σχολεῖα ἡ β' τάξις ἔχει 80, σὲ ἓνα 81 και σὲ ἓνα 91 παιδιὰ.

Γιὰ νὰ ἐννοηθῇ ἡ ἀπότομη διαφορὰ σημειῶνω τοὺς ἐξῆς ἀριθμοὺς στὴ α' και στὴ β' τάξι μερικῶν σχολεῖων.

ΙΑ'	Θηλ.	α'	τάξι.	175	β'	91
ΙΕ'	»	»	»	170	»	οὔτε τὰ μισὰ 80
Θ'	»	»	»	156	»	κάτι περισ. 1/2 59
Σ'	Ἀρ.	»	»	136	»	κάτι ὀλιγώτ. 1/2 64
Σ'	Θηλ.	»	»	135	»	σχεδὸν τὰ μισὰ 70
ΙΑ'	Ἀρ.	»	»	129	»	81
Β'	»	»	»	130	»	80

E'	'Αρ.	α'	τάξ.	120	β'	75
IE'	»	»	»	121	»	66
IB'	»	»	»	118	»	76
Θ'	Θηλ.	»	»	112	»	64
H'	»	»	»	107	»	70
B'	»	»	»	96	»	56
Γ'	»	»	»	93	»	65
A'	'Αρ.	»	»	91	»	50
H'	Θηλ.	»	»	90	»	53
IS'	'Αρ.	»	»	90	»	60

Σταματώ έως εδώ τη στατιστική αυτή. Στα 17 αυτά σχολεία ή α' τάξεις έχει 2069 παιδιά και ή β' 1160 δηλαδή κάπου 44% τα παιδιά της β' είναι λιγώτερα από τα παιδιά της πρώτης.

Είναι εύκολο να ευρεθῆ τώρα τί έγινε αυτή ή φοβερή παρακράτησι, που όφείλεται στην φιλαργυρία του Δήμου, βλαβερή τόσο για υγιεινούς λόγους όσο και για λόγους προαγωγής των παιδιών, που εμποδίζει την πρόοδό των. "Όλα αυτά τα παιδιά βρίσκονται, όπως είπαμε, στην πρώτη τάξη: χωμένα! Έτσι ενώ έπρεπε να υπάρχουν εκεί παιδιά 7 ετών βρίσκονται μέσα: 504 παιδιά 8 χρονών, 136 έννια, 35 δέκα, 14 ένδεκα, 7 δώδεκα και ένα 14 χρονών. Έπάνου-κάτου 700 αγόρια και κορίτσια, φρικτά δηλαδή πολλαπλασιασμένος ό φόρος των 7 αγοριών και 7 κοριτσιών που πλήρωναν άλλοτε οι 'Αθηναίοι στο Μινώταυρο, και πρέπει να βρεθῆ κάποιος Θησεάς πάλι για να γλυτώσῃ τους 'Αθηναίους από το νέο φόρο των παιδιών και από το Μινώταυρο των σχολείων αυτών.

"Όπου όμως τα παιδιά της α' είναι λιγώτερα εκεί και ή β' τάξεις σχετικώς έχει περισσότερα. 'Η ίδια στατιστική μας δίδει:

II'	Σχ.	'Αρ.	α'	τάξ.	66	β'	τάξ.	58
Z'	»	»	»	»	65	»	»	47
A'	»	»	»	»	65	»	»	48
Γ'	»	»	»	»	61	»	»	61
IA'	»	»	»	»	61	»	»	72
Θ'	»	»	»	»	58	»	»	43
IZ'	»	Θηλ.	»	»	51	»	»	42
IB'	»	»	»	»	61	»	»	66

Σε αυτά τα 8 σχολεία ή α' τάξεις έχει 488 και ή β' 437, δηλαδή ή ελάττωσι είναι μόνο 11%, αντί 44% που είναι στα άλλα. Σωστές

4 φορές μικρότερη και δέν υπάρχουν παιδιά ούτε 11 ετών, ούτε 12, ούτε παραπάνω ηλικίας.

'Η στατιστική ακόμη μας δεικνύει πώς τα παιδιά, που κατ' αυτόν τον τρόπον έπαθαν παρακράτησι και βλάφθηκε κ' ή υγεία των στα σχολεία του Δήμου, άμα περάσει κάποιο όριο ηλικίας αφήνουν το σχολείο, γιατί μεγάλωσαν πιά. Έτσι στις ανώτερες τάξεις ενώ βέβαια από τη στατιστική της α' τάξεως περιμένετε να βγαίνουν μαθητές με μουστάκια και γένεια, σε όλα τα σχολεία του Δήμου μόλις καμιά δεκαριά έχουν ηλικία 15 χρονών, 22 στην έκτη τάξη πέρασαν κατά δύο χρόνια το νόμιμο όριο και 45 το πέρασαν κατά ένα.

Στις άλλες τάξεις ε' και δ' (γιατί όλα τα σχολεία δέν έχουν ε' αλλά μερικά σταματούν στη πέμπτη και άλλα στην δ'), καμμιά 50 άλλα βρίσκονται έξω από το όριο της αντίστοιχης ηλικίας. Βρίσκονται μάλιστα και παιδιά στις ανώτερες τάξεις με μικρότερη από την πρέπουσα ηλικία. Πώς έγινε αυτό δέν το πολυκατάλαβα. Σας αναφέρω μονάχα πώς σε μια ε' τάξη ενώ τα παιδιά έπρεπε να είναι 12 ετών, από τα 77 που έχει ή τάξη, 13 είναι 9 ετών και πολλά των 10 και 11, πολύ λίγα όμως των 12. Είναι ανάγκη να σας ειπώ πώς ή ε' τάξη αυτή ανήκει σε σχολή θηλέων (την Τρίτη) και πώς πιθανό να μη φταίνε στην πρώιμη αυτή τάσι, για την απόκριψι της ηλικίας τόσο τα κορίτσια;

*
* *

Αυτές είναι οι έντυπώσεις μου από τα σχολεία που είδα, τα κτίρια, τα όργανα και τη στατιστική των και από αυτά φαίνεται πόσο δίκαιο είχε ό κ. Παναγιωτόπουλος, όταν ήτο ύπουργός και ήρθε κάποιος Γερμανός σοφός να ιδῆ τα δημοτικά σχολεία της 'Αθήνας. Τόν έστειλε να ιδῆ μόνο το Μαρασλειον διδασκαλείον και δέν τον έδειξε κανένα άλλο. Ποια θέλατε να τον αφήσῃ να ιδῆ; Αυτός ήτο Γερμανός και δέν έπρεπε να ιδῆ τα χάλια των, ήμεις είμεθα 'Ελληνες και δέν θέλομε να τα ιδούμε και έτσι μένομεν εδώ όλοι ένθουσιασμένοι, όπως θα έφυγε βέβαια —ώρα του καλή— και ό Γερμανός σοφός.

Δέν ξέχασα βέβαια ότι: μέτρον του λόγου ούχ ό λέγων άλλ' ό ακούων, για να εξιλεσθώ όμως για το μάκρος της όμιλίας μου θα προσπαθήσω σε λίγες γραμμές να δώσω τα συμπεράσματά μου, ένα είδος γνώμες δια το κρατέον, γιατί δέν πρέπει να λησμονήτε που σαν Ρωμηός και εγώ είναι αδύνατο να μὴν έχω γνώμη πώς πρέπει

νά διορθωθῆ αὐτὴ ἢ κατὰστασι — ἢ ἀκαταστασία δηλαδὴ — τῶν Σχολείων τοῦ Δήμου Ἀθηναίων.

Στὴν Πόλι, ἀπὸ τοῦ 1875 — 1876 ἐποχῆ τοῦ ἐκτίσθη τὸ μόνον ἰδιόκτητο σχολεῖο τοῦ Δήμου Ἀθηναίων ἕως σήμερα ἐξωδεύθησαν σὲ σχολικὰ κτίρια χωρὶς νὰ λογαριασθῆ καὶ ἡ ἀξία τοῦ γηπέδου, τοῦλάχιστον 6 ἑκατομμύρια φράγκα γιὰ μερικὰ μεγάλα σχολεῖα. (Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ, Ζάππειον, Θεολογικὴ, Ἐμπορικὴ Χάλκης, Ἰωακείμειον, Κεντρ. Παρθεναγωγ. Πέραν, Μαρμάσειον κλπ.) καὶ γιὰ τὰ δημοτικὰ καὶ ἀστικά σχολεῖα τῶν ἐνοριῶν. Καὶ τὰ χρήματα αὐτὰ βρέθησαν εἴτε ἀπὸ δωρεὰς καὶ κληροδοτήματα (Ζάππα, Ζαρίφη, Στεφάνοβικ, Μαρασλῆ, Εὐγενίδη, Ζαφειροπούλου) εἴτε ἀπὸ συνδρομὰς τῶν ἐνοριτῶν, εἴτε ἀπὸ τοὺς τακτικοὺς προϋπολογισμοὺς, εἴτε ἀπὸ δάνεια τῶν Κοινοτήτων. Μόνον στὸ Πέραν, μίαν Ἑλληνικὴν Κοινότητα ἔχει ἐξωδευμένα γιὰ τὸ Ζωγράφειο, τὸ Κεντρικὸ Παρθεναγωγεῖο καὶ τὶς Ἀστικές τοῦ Σχολῆς ἀπὸ τότε κάπου 1 1/2 ἑκατομμύριο φραγκ. καὶ μόλις ξεχρεώθηκε ἀπὸ τὸ Κεντρικὸ Παρθεναγωγεῖο μετὰ τὴν διαθήκην τῆς μακαρίτισσας Ἑλένης Ζαρίφη, χρεωστῆ ἀκόμη 7,000 γιὰ τὰ δύο Ἀστικά Σχολεῖα τοῦ Πόργου τοῦ Γαλατᾶ, καὶ μίαν Ἀστικὴν Σχολῆν Ἐθλέων ἀγόρασε ὁ κ. Ζαρίφης γιὰ 5000 λίρες καὶ σημειώστε, ὅτι δὲν ἔχει ἀκόμη ὅλα τὰ Σχολεῖα τοῦ τῆς χρειάζονται.

Στὸ Μακροχώρι πρὸ τριῶν χρόνων ἡ κοινότης ἀγόρασε ἕνα κτίριον γιὰ Παρθεναγωγεῖο γιὰ 75,000 φρ. καὶ κάθε χρόνον προσπαθεῖ καὶ φιλοτιμοῦνται οἱ κοινότητες νὰ καλυτερεύσουν τὰ σχολικὰ τῶν κτιρίων.

Μὲ δσα πληρώνει γιὰ ἐνοίκια ὁ Δῆμος ἤμποροῦσε πολὺ καλὰ ἐδῶ νὰ κάμῃ ἕνα δάνειον 4-5 ἑκατομμύρια μετὰ χρεολυτικὴ ἀπόδοσις καὶ νὰ κτίσῃ τὰ 20-25 Σχολεῖα τοῦ χρειάζονται. Ἄν μάλιστα φροντίσῃ νὰ τὰ κτίσῃ ὄχι σὲ κεντρικοὺς δρόμους, ἀλλὰ λίγο παράμερα, ὅπως ταιριάζει γιὰ Σχολεῖα, καὶ μάλιστα στὸν ἴδιον τόπον πλάγι-πλάγι, χωρισμένα μετὰ ἕνα τοῖχος κοινὰ κτίρια καὶ αὐλὴν, μίαν Σχολῆν Ἀρρένων καὶ μίαν Ἐθλέων, τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ εἶχε καμιά δυσκολία καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας δὲ θὰ βρισκόνταν στὴν ἀνάγκη νὰ κρύβῃ ἀπὸ τοὺς ξένους τὰ Σχολεῖα τοῦ Δήμου. Καὶ περισσότερα δμως χρήματα καὶ ἂν πλήρωνε γιὰ τὸ καλὸ τῶν παιδιῶν, τὴν ὑγείαν καὶ τὴν προκοπὴν τῶν, πάλι πρέπει νὰ κάμῃ αὐτὸ τὸ δάνειον. Εἶναι ἀλήθεια πῶς οἱ νέοι ἐκπαιδευτικοὶ νόμοι δίδουν μεγαλύτερον δικαίωμα νὰ ἀνακατωθῆ ὁ νομάρχης καὶ ὁ ἐπιθεωρητὴς τῆς Παιδείας στὰ σχολικὰ πράγματα καὶ ὅτι ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς μπορεῖ κανεὶς σήμερα πολλὰ νὰ περιμένῃ, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ στὸ μεταξὺ ὁ πολυώ-

νυμος βλεπόμενος τῆς βδομάδος τῶν Δημοτικῶν Σχολείων δὲν παύει, ταχύτερη ἀπαιτεῖται ἐνέργεια καὶ τὸ δάνειον παρουσιάζεται τὸ προχειρότερον ἕως καὶ τὸ ἀσφαλέστερον μέτρο γιὰ νὰ κλινοῦν οἱ κεφαλὲς τῆς Ἰδρύσεως αὐτῆς, πρὶν φυτρώσουν ἄλλες στὸν τόπον τῶν.

Πρέπει ἀκόμη ὅλες οἱ τάξεις καὶ μάλιστα οἱ πρῶτες ποὺ ἔχουν παιδιὰ περισσότερα ἀπὸ 60 νὰ διαιρεθοῦν σὲ τμήματα γιὰτις ἀλλοιῶς ἡ πρόδοσις εἶναι ὅλως διόλου προβληματικὴ καὶ τὸ κακὸ ποὺ γίνεται τότε θὰ ἐξακολουθῆ καὶ ἔπειτα. Καὶ πρέπει νὰ σημειωθῆ ποὺ ἀπὸ τὰ 9834 παιδιὰ τῶν δημοτικῶν σχολείων τὰ 3025, κάπου τὸ ἕνα τρίτον, βρίσκονται μαζεμένα στὴν α' τάξιν. Ὁ Δῆμος ξοδεύει 350000 δρ. τὸ χρόνο γιὰ τὴν δημοτικὴν τοῦ ἐκπαιδεύσει — περίπου τὰ μισὰ δσα ξοδεύουν οἱ ἐνορίες τῆς Πόλεως — μπορεῖ νὰ προσθέσῃ ἀκόμη 40-50 χιλιάδες γιὰ νὰ σώσῃ τὶς πρῶτες, ποὺ θαρρεῖ κανεὶς πῶς ἀδικα πηγαίνουν ἀφοῦ τέτοιο ἔχουν ἀποτέλεσμα.

Τὰ σχολεῖα τῆς Κολοκυθοῦς ἤμπορεῖ νὰ γίνουν μικτὰ ἀντὶ νὰ εἶναι μονοτάξια ἢ διτάξια. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τροποποίησιν τοῦ διατάγματος γιὰ τὰ μαθήματα τοῦ καλοκαιριοῦ ἔπειτα ἀπὸ τὶς 10 τοῦ Μαΐου, ὅπως εἶπα πρωτότερα, καλὸν θὰ ἦταν νὰ ὁρισθῆ πῶς ἐξετάσεις οἱ μαθηταὶ θὰ δίνουμε κάθε δυὸ χρόνια στὸ τέλος τῆς 6', 8' καὶ 5' τάξεως, στὴν ἕλη τῶν δυὸ χρόνων, γιὰτις ἔτσι θὰ προβιδάζονται ὅλοι ἀπὸ τὴν πρώτην στὴν δευτέραν τάξιν καὶ δὲ θὰ παρουσιάζεται τὸ ἀπελπιστικὸν φαινόμενον, ἡ πρώτη τάξις νὰ ἔχῃ 160 παιδιὰ καὶ ἡ 6' μόνον 60 καὶ νὰ δοθῆ μεγαλύτερη προσοχὴ στὸν νόμον περὶ ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως στὰ σχολεῖα καὶ στὸν νόμον περὶ ἀπουσιῶν.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς, ἂν καὶ ὅλα τὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα δὲν εἶνε ἀνώτερα σὲ ὅλες αὐτὰς τὶς ἀπόψεις ἀπὸ τὰ δημοτικὰ, ἤμποροῦσε κανεὶς γιὰ τὸ καλὸν τῆς παιδείας νὰ βγάλῃ τὸ συμπέρασμα πῶς ἡ δημοτικὴ ἐκπαιδεύσις πρέπει νὰ ἀφεθῆ ἐλεύθερη, νὰ χειραφετηθῆ ἀπὸ τὸ Κράτος, ἀκόμη καὶ στὴν σύνταξιν τῶν προγραμμάτων, ἀλλ' αὐτὸ καὶ ἄλλα συμπεράσματα, μέσα στὸ γενικώτερον, πῶς στὴν σημερινὴν κατάστασιν τῶν σχολείων φταίει ὁ Δῆμος μετὰ τὴν ἐπιδεικτικασίαν του καὶ τὴν φιλαργυρίαν, προτιμῶν νὰ τὰ ἀφήσῃ, ὅπως καὶ τὶς ἐλαφρυντικὰς περιστάσεις ποὺ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ βρῆ ἢ νὰ προφασισθῆ.

Δὲν θέλω νὰ μπλεχθῶ στὸ ὀλισθηρὸν κάπως αὐτὸ ἔδαφος καὶ νὰ ξεδιαλίσω καὶ ἄλλες ἐλλείψεις γιὰ νὰ ἔχω τὸ δικαίωμα, ὅταν μεταδῶ ἄλλοι νὰ μὴ δεῖξω ἐπιείκεια στίς ἐλλείψεις, ποὺ θὰ βρῶ ἐκεῖ, ἔπειτα ἀπὸ δσα παρετήρησα. Καὶ μίαν ποὺ σὰς τὰ εἶπα γιὰ νὰ ξελαφρώσω λιγάκι θὰ προσπαθῆσω νὰ τὰ λησμονήσω ὅλα, γιὰ νὰ μὴ μπορέσω νὰ φανῶ ἐπιεικῆς.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ,
ΑΝΩΤΕΡΟΥ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΥ
ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΩΝ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ
ΠΡΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

(Τὸν παρασμένο Γενάρη ἔλαβε ὁ Ὅμιλος τὴν ἀκόλουθη ἐγκύκλιον :

ΤΟ ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΕΠΟΠΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ
ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Μελετωμένης μεταρρυθμίσεως τοῦ προγράμματος τῶν ἐν τῷ Δημοτικῷ Σχολείῳ, ἐν τῷ Ἀνωτέρῳ Παρθεναγωγείῳ καὶ ἐν τῷ Διδασκαλείῳ τῶν Θελέων διδασκομένων μαθημάτων τὸ Συμβούλιον ἡμῶν νομίζει καθήκον νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῶν δυνάμεων νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου. Οἱ δυνάμενοι λοιπὸν νὰ συνεισφέρωσι παρατηρήσεις περὶ τῶν ἀτελειῶν τοῦ καθεστώτος προγράμματος καὶ γνώμας ἠτιολογημένας περὶ τῶν ἐπιβαλλομένων τροποποιήσεων αὐτοῦ παρακαλοῦνται ὅπως ἀνακοινώσωσι ταύτας πρὸς τὸ Συμβούλιον ἡμῶν, εἰ δυνατὸν, μέχρι τοῦ Πάσχα. Εὐπρόσδεκτα εἶναι καὶ βραχέα σημειώματα.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 14 Ἰανουαρίου 1912

Ὁ Πρόεδρος

Γ. ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ

Ὁ Ὅμιλος ἐθεώρησε χρεὸς του ν' ἀπαντήσῃ. Γι' αὐτὸ ἀνέθεσε στὴν εἰδική γιὰ τὰ προγράμματα ἐπιτροπὴ νὰ καταρτίσῃ τὴ σχετικὴ μελέτη. Ἄν καὶ τὸ διάστημα ἦταν λίγο γιὰ μιὰ δουλειὰ τόσο σημαντικὴ, ἡ ἐπιτροπὴ ἐπεξεργάστηκε καὶ τὰ τρία προγράμματα, γιὰ τὰ ὁποῖα ζήτησε τὴ γνώμη μας τὸ Κεντρικὸ Ἐποπτικὸ Συμβούλιο, καὶ συνάμα ἔκανε τὸ διάγραμμα ἑνὸς ὀργανισμοῦ γιὰ ὅλη τὴ γυναικεία παιδεία. Ἔτσι λοιπὸν στάλθηκε στὸ τέλος τοῦ Μᾶη πρὸς τὸ Κ. Ε. Σ. τὸ ἀκόλουθο ὑπόμνημα].

Στέλνοντας τὴν ἀπάντησίν μας στὸ Κεντρικὸ Ἐποπτικὸ Συμβούλιο τῆς Δημοτικῆς Παιδείας, ποῦ ἔκανε τὴν τιμὴ στὸν Ὅμιλον νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμη του γιὰ τὸ πρόγραμμα τῶν δημοτικῶν σχολείων, τῶν ἀνωτέρων παρθεναγωγείων καὶ τοῦ διδασκαλείου τῶν κοριτσιῶν,

νομίζομε ἀπαραίτητο νὰ διατυπώσωμε πρῶτα μερικοὺς στοχασμοὺς γιὰ τὸ ζήτημα τοῦτο. Γιατὶ εἶναι ἴσως περισσότερο ὠφέλιμο γιὰ τὴν κίνηση τοῦ παιδαγωγικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῆς παιδαγωγικῆς σκέψεως στὸν τόπο μας νὰ προσέξομε καὶ νὰ κάνομε καὶ τοὺς ἄλλους νὰ προσέξουνε σὲ μερικὰ γενικότερα μὰ οὐσιαστικὰ σημεῖα, παρὰ νὰ παρατάξομε ξηρὰ ξηρὰ τὰ κεφάλαια ποῦ θὰ πρέπει νὰ διδαχτοῦν ἀπὸ κάθε μάθημα σὲ κάθε τάξη. Γιατὶ ἂν ἔλειπε κάτι τι ὡς τώρα ἀπὸ τὴ λεγόμενη παιδαγωγικὴ πρόνοια στὴν Ἑλλάδα, κάτι πολὺ σημαντικό, ποῦ ἡ ἔλλειψή του δυσκολεύει νὰ διατυπωθοῦνε τώρα ὄριμα καὶ ἀπλὰ συμπεράσματα, εἶναι ἴσα ἴσα ἡ γενικότερη καὶ βαθύτερη καὶ πολὺτροπὴ σκέψη γιὰ τὰ μέσα, μὲ τὰ ὁποῖα ζητοῦμε νὰ μορφώσωμε τὰ Ἑλληνόπουλα. Ὅποιοι κι' ἂν εἶναι οἱ λόγοι, οἱ ἐπιρροασμοί, οἱ θεωρίαι ἢ οἱ τάσεις ποῦ δημιουργήσαν τὰ μέσα, μὲ τὰ ὁποῖα ζήτησαν ὡς τώρα νὰ μορφώσωσιν τὶς νέες γενεές, ἕνα πρᾶγμα εἶναι ὀλοφάνερο γιὰ ὁποιον ἐπιχειρεῖ νὰ μελετήσῃ τὰ ζητήματα αὐτά: ἕνα εἶδος μοιρολατρίας, ποῦ ἔχει παραλύσει ὄλο τὸν Ἑλληνικὸν δασκαλικὸν κόσμον. Αἰῶνας σχεδὸν πέρασε ἀπὸ τότε ποῦ ἐλευθερωθήκαμε, χιλιάδες ἄνθρωποι πῆραν ἀπὸ τὴν πολιτεία τὴν ἱερὴν ἐκπαιδευτικὴν ἐντολήν, καὶ ὁμως ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποῦ εἶναι ἐκείνοι ποῦ ἀφιερῶσανε ζῆλον καὶ ἐνέργειαν, γιὰ νὰ μᾶς εἰποῦν τουλάχιστον τί εἶδαν, τί καταλάβανε νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ ὕλικὸν ποῦ πλάθανε μὲ τὰ μέσα ποῦ εἶχαν στὰ χέρια τους; Στὰ 1894 κατορθῶνει τὸ Κράτος χάρηι στὴν εὐσυνειδησία καὶ στὴν ἐργατικότητα ἑνὸς ἀνθρώπου, τοῦ μακαρίτη Παπαμάρκου, νὰ δώσει ἀναλυτικὸν πρόγραμμα γιὰ τὰ τετρατάξια δημοτικὰ σχολεῖα. Κι' ἀπὸ τότε πέρασανε δεκαοχτὼ χρόνια, διδασκαλεῖα μὲ πρότυπα σχολεῖα λειτουργήσαν καὶ λειτουργοῦν, ἐπιθεωρηταὶ εἶδαν τὴν ἐφαρμογὴν, ἑκατοντάδες μορφωμένοι δάσκαλοι διδάξαν τὸ πρόγραμμα αὐτὸ, καὶ ὁμως σήμερα, ποῦ πρόκειται νὰ ξαναμελετηθῇ, λείπει σχεδὸν κάθε προεργασία, κάθε παρατήρηση συζητημένη, κάθε πείρα διατυπωμένη σὲ συμπεράσματα. Τὸ ἴδιο γιὰ τὰ προγράμματα ἀπὸ κάθε εἶδος σχολεῖο. Κ' ἔτσι ὄλοι εἶναι ὑποχρεωμένοι καὶ πάλι νὰ καταφεύγουνε στὸν ἑτεροφωτισμὸν καὶ στὸ δογματισμὸν, στὴν ἐκμετάλλευσιν ξένης πείρας καὶ ξένης ἐργασίας, ποῦ γίνεται σ' ἄλλους λαοὺς καὶ σ' ἄλλα καθεστώτα. Ἑλληνικὴ παιδαγωγικὴ παράδοσις σταθερὴ, ἐξακολουθητικὴ, μελετημένη, ποῦ νὰ μᾶς δίνῃ τὶς κύριαι γραμμὰς καὶ τὶς λεπτομέρειαι τῆς μελλοντικῆς ἐξελίξεως, θεμέλια γιὰ μιὰ νέα δημιουργίαν, σχεδὸν δὲν ὑπάρχει.

Στήν κοινωνία πού δέχεται τούς καρπούς τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος γεννήθηκε μιὰ κατάκριση καί κεῖ ἔγινε πολὺ αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀλλαγῆς. Κ' ἐνῶ χρόνια τώρα ζητοῦνε ν' ἀναμορφώσουν τὴν παιδεία πολιτικοὶ ἢ ἄλλοι ἀκλητοὶ καί κλητοί, ὁ δασκαλικὸς κόσμος καί οἱ εἰδικοί ἀντιτάσσουν παθητικὴ σιωπὴ καί ἀντίσταση βουβή. Οὔτε δικαιολογοῦν ἐπιστημονικὰ τὸ γινόμενον, οὔτε δείχνουν τί πρέπει νὰ γίνῃ. Αὐτὸ εἶναι τὸ γενικό. Ἐνα ἢ δύο ἄτομα δὲν κάνουν τὸν κανόνα. Καί τὸ γεγονὸς αὐτὸ ὄχι μόνο δυσκολεύει τὴν ἀναμορφωτικὴ ἐργασία, μὰ τῆς παίρνει τὸ σπουδαιότερον ἀπ' ὅλα, τὴν ἐμπειρικὴ βάση. Γι' αὐτὸ ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλὸς θέλησε προπάντων νὰ προκαλέσει τὴ συζήτησιν, νὰ κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον, νὰ ἐγκαινιάσει τὴ σκόπιμη μελέτη καί τὴν καλοστοχαστὴ φροντίδα γιὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ μας προβλήματα. Καί τῆς ἐνέργειας αὐτῆς ἀποτέλεσμα ξεδιαλυμένο καί ἀποσταλαγμένο θὰ ἦταν ἡ νέα ὁργάνωσις τῆς παιδείας, ἡ νέα μέθοδος, τὸ νέο πρόγραμμα. Μὰ ἡ ἐργασία αὐτὴ μὲν τώρα ἄρχισε νὰ γίνῃται. Γι' αὐτὸ ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλὸς, ἂν καί προσεπάθησε νὰ χρησιμοποιοῦσιν καί τὴν πείρα τὴν Ἑλληνικὴν, ὅσο ἦταν δυνατόν, καί τὴν ξένην πείρα καί τὴν παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη, ἐννοεῖ, βάζοντας ἀπάνω ἀπ' ὅλα τὴν εὐσυνείδησιν, νὰ τονίσει πῶς καί τίς γνώμες πού διατυπώνει τίς θεωρεῖ πῶς πολὺ αἰτήματα καί γενικὲς γραμμὲς πού θὰ βοηθήσουν νὰ θεμελιωθῇ ἕνα νέο πρόγραμμα, παρὰ σχέδιον τελειωτικόν, ἔτοιμον σ' ὅλες τοὺς λεπτομέρειες. Ἄλλως τε νομίζει πῶς καί στὸ κράτος θὰ εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ δώσει τέτοιον σχέδιον, ὅσο δὲ γίνεται πρῶτα ἡ πλατεῖα συζήτησις καί μελέτη καί δὲ δοκιμάζονται στὴν ἐφαρμογὴ τὰ στοιχεῖα πού θὰ τὸ ἀποτελέσουν, καί ὅσο παράλληλα μὲ τὸ πρόγραμμα δὲ γίνῃται γενικότερη καί μὲ τούς ἴδιους ὅρους ἐσωτερικὴ ἀναμορφωτικὴ ἐνέργεια καί γιὰ τὴν ὅλη ὁργάνωσις τῆς παιδείας, γιὰ τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας καί γιὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ προσωπικοῦ. Γιατί εἶναι βέβαια κοινοτοπία νὰ τονίσει κανεὶς πῶς τὸ σκόπιμον πρόγραμμα προϋποθέτει τὴ σκόπιμη ὁργάνωσις τῆς παιδείας καί τὴν κατάλληλην μέθοδον καί τὸ κατάλληλον μορφωμένο προσωπικόν πού θὰ τὸ ἐφαρμόσει. Ἄλλοιως καί τὸ καλύτερον πρόγραμμα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ χαρτί τυπωμένο, ἴσως μάλιστα καί βλαβερὸν νὰ γίνῃται μὲ τὴν σύγχυσιν πού μπορεῖ νὰ προκαλέσει στὸ νοῦ ἀμόρφωτων δασκάλων, καί νὰ εἶναι κι' αὐτὸ μιὰ ἀπὸ τίς φαινομενικὰ ἐκείνες μεταρρυθμίσεις, πού ἀναπαύοντας τὴ συνείδησιν «τῶν ζηλωτῶν τῆς προόδου» καί θαμπώνοντας τὰ μάτια τῶν ἐπιπόλαιων παρατη-

ρητῶν γίνῃται προπόρριον γιὰ νὰ ἐξακολουθεῖ ὁ χαλασμός τῶν ψυχῶν.

Γι' αὐτὸ, ὅσο κι' ἂν προσπαθεῖ ὁ Ὁμιλὸς νὰ περιοριστῇ μόνο στὸ ἐρώτημα πού τοῦ ἔγινε, δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ γυρίσει, ὅπου εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη, καί ζητήματα σχετικὰ μὲ τὴν ὁργάνωσιν τῶν σχολείων καί τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας σὲ μερικὰ μαθήματα. Ἡ ἐνότηता πού ζητοῦμε στὴν ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννησιν καί ἡ σημασία πού δίνομε νὰ στηριχθῇ ἀπάνω στὰ δεδομένα τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς, ἀφίνει νὰ ἐννοηθῇ καθαρὰ ἡ ῥιζικὴ ἀξία πού ἔχει γιὰ μᾶς τὸ ἐκπαιδευτικὸν καθεστῶς γιὰ τὴν πρόδοον ἢ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καί ἀκριβῶς ἡ σημασία πού δώσαμε στὴν ντόπια, τὴν ἐθνικὴν παιδαγωγικὴν παράδοσιν καί τὴν θλίψιν μᾶς γιὰ τὴν ἑλλειψὴν τῆς δείχνει πῶς, ἂν κάπου φαίνονται οἱ γνώμες μᾶς ὑπερβολικὰ μεταρρυθμιστικὰ καί ἀλματικὰ καί σπάζουν τὴν συνέχειαν, αὐτὸ προέρχεται ὄχι γιὰ τὴν μᾶς λείπει ἢ ἐπαφὴ μὲ τὴν πραγματικότηταν, παρὰ ἀπὸ συνακόλουθον σκέψιν καί πεποιθῆσιν πῶς τὸ καθεστῶς ἐκεῖ τρικλίζει ἀπάνω σὲ ψεύτικὴν βάση καί πῶς αὐτὸ ἴσα ἴσα δὲ στηρίζεται στὴν πραγματικότηταν.

Καί ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ θέλομε ἀκόμη νὰ τονίσωμε κ' ἕναν ἄλλο στοχασμὸν πού μᾶς ὁδήγησε στὴ δουλειὰ μᾶς. Σὲ λαοὺς πού ὅλα τους τὰ κοινωνικὰ καί πνευματικὰ καθεστῶτα ἔγιναν ἀπὸ φυσικὴ ἐσωτερικὴ ἐξέλιξιν καί ξετυλίγονται ἀργὰ σύμφωνα μὲ τὴν πρόδοον τῆς πραγματικότητος καί τίς νέες ἀνάγκες πού αὐτὴ δημιουργεῖ, ἐκεῖ καί ἡ παιδεία καθρεφτίζει τὸν πολιτισμὸν πού ἔχει τὸ μεγαλύτερον ἢ τὸ ἐπικρατέστερον μέρος ἑνὸς λαοῦ, καί τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν εἶναι ἔργον τῆς νὰ μεταδώσει καί στὴν νέα γενεά. Καί ὅμως καί κεῖ ἀκόμη ἡ παιδεία καμιά φορὰ δὲν εἶναι σὲ μερικὰ ἀπλὰ ὄργανον τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ, ἀλλὰ ἐργάτης ἑνὸς νέου, καί κεῖ ἡ παιδεία σὲ μερικὰ ἰδανικὰ ἀνοίγει τὸ δρόμον πρὸς τὴν πρόδοον. Ἄλλ' αὐτὸ πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ συμβεῖ σὲ λαοὺς, πού ἡ ἐθνικὴ καί ἐκπολιτιστικὴ τους ἀτυχία τοὺς δίδαξε πῶς τὰ κοινωνικὰ καί πνευματικὰ τους καθεστῶτα δὲν ἀνταποκρίνονται στὴν ἐκπολιτιστικὴν ἀποστολήν καί τοὺς ἔφερε στὴν ἀνάγκην νὰ ζητήσουν καί βίαιην ἀλλαγὴν. Σὲ λαοὺς πού ἀποφάσισαν ἀληθινὰ ν' ἀναγεννηθοῦν ἢ παιδεῖαν πρέπει ν' ἀγκαλιάζει τὰ νέα ἰδανικὰ. Ἄν δὲν ἔχομε τὴν δύναμιν νὰ κάνομε τέτοια τὴν παιδείαν μᾶς, τότε ὄχι μόνο δὲν πρέπει νὰ περιμένωμε πῶς αὐτὴ θὰ βοηθήσει τὴν ἀναγέννησιν, παρὰ πρέπει καί νὰ παραδεχτοῦμε πῶς ὁ πόθος καί ἡ δύναμιν γιὰ ν' ἀναγεννηθοῦμε πραγματικὰ δὲ νίκησαν καί δὲν ὑπάρχουν, ἢ εἶναι ἀκόμη περιορισμένα σὲ πολὺ λίγους ἀνθρώπους.

Ίστερα ἀπ' αὐτὰ τὰ γενικότερα ποῦ νομίσαμε σωστό νὰ προτάξομε, ἐρχόμαστε τώρα νὰ μιλήσομε

I

ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ

Τὸ δημοτικὸ σχολεῖο ἔγινε στοὺς νεώτερους χρόνους, ὅταν νίκησε ἡ ἰδέα πὼς κάθε πολίτης ἐνὸς λαοῦ ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀντλήσει ἀπὸ τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ τοῦ ἔθνους του καὶ τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητας, νὰ μορφώσει μ' αὐτὰ τὶς πνευματικὰς του δυνάμεις καὶ τὶς δεξιότητες καὶ νὰ διαπλάσει ἔτσι τὸν ἑαυτὸ του σὲ ἐλεύθερη προσωπικότητα. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡ ὀργάνωσις τῆς κοινωνίας, ἡ διαφορὰ στὰ μέσα καὶ στὴ βιωτικὴ ἀποστολή, ἐπιβάλλει ἀκόμη νὰ γίνεται ἡ μόρφωσις αὐτὴ πολὺ ἐντατικότερη καὶ βαθύτερη μόνο γιὰ λίγους πολίτες. Μόλα ταῦτα σ' ὅλους τοὺς πολιτισμένους λαοὺς εἶναι φανερὴ ἡ τάσις νὰ κάνουν ὀλοένα πλουσιότερο, ἀρτιότερο καὶ ἐπαρκέστερο τὸ ποσὸ τῆς παιδείας, ποῦ δικαιωματικὰ καὶ ὑποχρεωτικὰ πρέπει νὰ παίρνει κάθε πολίτης. Τὸ δικαίωμα κάθε πολίτη νὰ πάρει τὴ λαϊκὴ λεγόμενη μόρφωσις καὶ μάλιστα ἡ ὑποχρέωσίς του γι' αὐτὸ τὸ δικαίωμα γιὰ ὀρισμένα χρόνια εἶναι τὰ κύρια γνωρίσματα, τὰ ἀναπόσπαστα ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ἐπειδὴ δέ, ὅπως εἶπαμε καὶ παραπάνω, λιγοστοὶ (μόλις 6—10% σὲ πολὺ πολιτισμένους χώρες) εἶναι οἱ πολίτες ποῦ τὰ ὀλικὰ μέσα τοὺς ἐπιτρέπουν νὰ ζητήσουν μόρφωσις ἀνώτερη ἀπὸ τὴ λαϊκὴ, τὸ δημοτικὸ σχολεῖο ἔχει ὄλων διόλου ξεχωριστὴ θέσις καὶ ἀποστολὴ μέσα στὸ σύνολο τῆς παιδείας ἐνὸς λαοῦ. Μόνο ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει πραγματικὰ καὶ ἐφαρμόζεται τὸ δικαίωμα καὶ ἡ ὑποχρέωσις ὄλων τῶν πολιτῶν νὰ παίρνουν ἐπὶ ὀρισμένα χρόνια ἓνα ὀρισμένο *minimum* παιδείας, καὶ ὅπου τὸ δημοτικὸ σχολεῖο ἐπιτυχαίνει σὲ βαθμὸ ἱκανοποιητικὸ τὸν ἰδιαίτερο σκοπὸ του, νὰ δώσει δηλ. τὴν ἀπαραίτητη μόρφωσις σὲ ὄλους, μόνο ἐκεῖ μποροῦμε νὰ παραδεχτοῦμε πὼς ὑπάρχει πράγματι δημοτικὴ παιδεία.

Σύμφωνα λοιπὸν μ' αὐτὰ σκοπὸς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου εἶναι νὰ ἐτοιμάσει, ὅσο μπορεῖ καλύτερα, ὄλους ἐκείνους τοὺς πολίτες τοῦ ἔθνους, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ποὺ δὲ θὰ πάρουν ἄλλη ἀνώτερη γενικὴ ἀγωγή, γὰρ νὰ ζήσουν σὰν ἄνθρωποι καὶ πολίτες ἐλεύθεροι τῆ σημερινῆ ζωῆ, μορφώνοντας τὶς σωματικὰς καὶ ψυχικὰς τοὺς ἱκανότητες

παρέχοντάς τους χρήσιμες καὶ ἀπαραίτητες γνώσεις καὶ προσπαθώντας νὰ διαπλάσει τὸ χαρακτῆρα τους.

Γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὸ σκοπὸ τοῦτο τὸ δημοτικὸ σχολεῖο, πρέπει κοντὰ στὴν προσπάθεια νὰ μορφώσει τὸν ἠθικὸ χαρακτῆρα καὶ τὴν αὐτόβουλη ἐνέργεια, ποῦ εἶναι ὁ ἀπώτερος σκοπὸς ὄλων τῶν μαθημάτων, νὰ καλλιεργήσει πρῶτα πρῶτα σ' ὄλους αὐτοὺς τοὺς πολίτες τὸ ὄργανο ποῦ θὰ τοὺς χρησιμεύει γιὰ νὰ ἐξωτερικεύουν προφορικὰ καὶ γραπτὰ τὸν ψυχικὸν τους κόσμον καὶ νὰ ἐπικοινωνοῦνε μὲ τοὺς ὁμοφύλους τους καὶ ἀργότερα γιὰ νὰ συμπληρῶνουν τὴ μόρφωσίς τους καὶ νὰ πλουτίζουν τὶς γνώσεις τους διαβάζοντας τὰ κατάλληλα βιβλία (διδασκαλίαν τῆς γλώσσας). Δεύτερον νὰ τοὺς δώσει μὴ ἀρκετὰ οὐσιαστικὴ ἐπίγνωσις τῆς χώρας τους, τῆς φυλῆς τους, τοῦ γύρω τους φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ κόσμου ἔτσι, ποῦ νὰ μποροῦνε νὰ ἐνεργήσουν ἐκείνη μέσα σ' αὐτὸν (Πατριδογνωσίαν καὶ Γεωγραφίαν, Φυσιογνωσίαν, Ἀριθμητικὴν καὶ Γεωμετρίαν, Ἱστορίαν καὶ Θρησκευτικὰ) καὶ τρίτον νὰ τοὺς γυμνάσει καὶ ἀναπτύξει τὸ σῶμα, τὸ χέρι, τὸ μάτι, τὸ αὐτί καὶ (μαζὶ μὲ τὰλλα μαθήματα) τὴν παρατηρικότητα, τὴν κρίσις, τὴν αὐτενέργεια (Γυμναστικὴν, Ἰχνογραφίαν Πλαστικὴν, Χειροτεχνίαν, Ὄδικήν, Φυτοκομίαν, Ζωοκομίαν).

Ἄν τώρα μὲ τὸ μέτρο τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ θελήσομε νὰ κρίνομε τὸ τωρινὸ Ἑλληνικὸν δημοτικὸν σχολεῖον, δὲ θ' ἀργήσομε νὰ φτάσομε στὸ θλιβερὸ συμπέρασμα πὼς ἀληθινὴ δημοτικὴ παιδεία δὲν ὑπάρχει στὴν Ἑλλάδα. Ὅχι βέβαια γιὰτὶ ἔλλειψε ἡ πρόθεσις. Ὁ Maurer ἤθελε κι' ὄλων στὰ 1834 ἐπτάχρονη ὑποχρεωτικὴ παιδεία. Μὰ ἀκόμη στὸ σωτήριον ἔτος 1912 δὲν ἔχομε οὔτε τετράχρονη, οὔτε τρίχρονη, οὔτε δίχρονη. Τὸ χαρτί, ποῦ στὴν Ἑλλάδα λέγεται νόμος, τὴ θέλει τετράχρονη· καθένας ὅμως εἶναι ἐλεύθερος νὰ στείλει ἢ νὰ μὴ στείλει καθόλου τὸ παιδί του σχολεῖον· κανένας δὲν τὸν ῥωτᾷ γιὰτὶ ἄλλοι τὰ στέλνουν ἓνα, ἄλλοι δύο, ἄλλοι τρία χρόνια. Καὶ τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἀκόμη πιὸ χτυπητὸ στὴ γυναικεία παιδεία, ἀφοῦ κατὰ τὴν ἐπίσημη στατιστικὴν τὰ κορίτσια ποῦ πηγαίνουν στὰ δημοτικὰ σχολεῖα εἶναι ἀπάνω κάτω τὸ ἓνα τρίτον ἀπὸ τὰ γόρια, δηλ. μὲ μέτριον ὑπολογισμὸν 80% κορίτσια δὲν πατοῦν καθόλου τὸ κατῶφλι τοῦ σχολείου. Τὸ δικαίωμα, τὸ ἄλλο οὐσιαστικὸν γνώρισμα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, πέρασε στὸ τελευταῖον μας σύνταγμα, ἀφοῦ τὸ κράτος δίνει σὲ κάθε πολίτη δωρεάν τὴν δημοτικὴν παιδείαν. Μὰ οὔτε αὐτὸ δὲν εἶναι ὀλοῦτε σωστό, ἀφοῦ τὴ φορολογεῖ ἐμμέσως μὲ τὸ βιβλιόσημον.

Ἄν κυτᾶξομε ὅμως καὶ τὸ τρίτον οὐσιαστικὸν γνώρισμα τοῦ δημο-

τικού σχολείου, την επάρκεια και αυτοτέλειά του, που έχουν και άμεσότερη σχέση με το πρόγραμμα, θα φτάσουμε και κεί στα ίδια και θλιβερότερα συμπεράσματα. Πώς το τετρατάξιο σχολείο δέ δίνει καμιά επαρκή και μόνιμη μόρφωση είναι πιά αλήθεια που και η πολιτεία από καιρό την αναγνώρισε. Γι' αυτό αποφάσισε να το κάμει εξατάξιο, μα δέν το έκαμε ακόμη. Πώς και με το εξατάξιο σχολείο δέ λύνεται όριστικά το ζήτημα της εξωτερικής επάρκειας είναι φανερό, αφού άλλοι πολιτισμένοι λαοί δέ βρίσκουν αρκετό ούτε και το οχτατάξιο ακόμη. Μα όπωσδήποτε πρέπει να όμολογήσουμε πως ή πραγματική εφαρμογή εξαχρονης υποχρεωτικής παιδείας θα είναι για τή σημερινή μας κατάσταση πρόδος αρκετά σημαντική. Σημαντική πρόδος όχι βέβαια με τον τύπο που έχει σήμερα το εξατάξιο σχολείο στα λίγα μέρη που έγινε. Γιατί και τὰ τετρατάξια και τὰ εξατάξια όχι μόνο με αυτοτέλεια και ανεξαρτησία δέν επιδιώκουν το σκοπό που βάλαμε παραπάνω για τὰ δημοτικά σχολεία, όχι μόνο αποτυχαίνουνε στα μέσα που μεταχειρίζονται, μα ούτε φαίνονται και να έχουν κανένα σκοπό άλλον από το να προετοιμάσουν όπωσδήποτε για τήν ανώτερη παιδεία τὰ πέντε περίπου εκατοστά από τους πολίτες που θα τή ζητήσουν.

Τὰ δημοτικά σχολεία μας δέν υπάρχουνε σήμερα για τὰ 90-95 εκατοστά από τους πολίτες, που δέ θ' ακολουθήσουν άλλη ανώτερη μόρφωση, υπάρχουνε για τὰ 10-5 εκατοστά που θα πάνε παραπάνω. Και επειδή γενικά ή ανώτερη παιδεία μας είναι κλασική, τὰ δημοτικά μας σχολεία είναι απλούστατα προγυμνάσια. "Όχι μόνον ό Λαός, μα και ή πολιτεία τὰ θεωρεί τέτοια. "Αλλιώς θα ήτανε φαινόμενο ανεξήγητο πώς, ενώ είναι είκοσι χρόνια κι' άπάνω που λειτουργούν εξατάξια σχολεία, δέ δόθηκε ακόμη πρόγραμμα για τήν πέμτη και έκτη τάξη. "Ότι και ή Πολιτεία ταυτίζει τήν πέμτη και έκτη τάξη του δημοτικού με τις δύο πρώτες τάξεις του κλασικού σχολείου το αποδείχνει και ό νόμος που όρίζει πως άπόφοιτοι των πλήρων περνούνε στην τρίτη τάξη του σχολαρχείου χωρίς εξετάσεις.

"Η τέλεια αυτή ύποταγή του δημοτικού σχολείου στο γυμνάσιο έχει αποτέλεσμα όχι μόνο το ότι διδάσκονται εκεί κλασικοί συγγραφείς στο πρωτότυπο και όλη ή γραμματική της "Αττικής διαλέκτου, μα ακόμη και το ότι κανείς δέ νοιάστηκε ποτέ σοβαρά, αν πραγματικά στα έξ αυτά χρόνια κατορθώνεται όσοι φεύγουν από κεί να έχουν μάθει το άπαραίτητο όργανο της εύκολης και άβιαστης και σωστής προφορικής και γραπτής συνενόησης με τους όμοφύλους τους, που

είναι το πιδ χειροπιαστό τέρμα της αποτελεσματικής διδασκαλίας στο δημοτικό σχολείο. Και αν ακόμη ήταν σωστή ή προϋπόθεση πως ή καθαρεύουσα δέ μαθαίνεται, αν δέ μαθευτεί πρώτα ή αρχαία, νόμισαν φυσικότατο να διδάσκεται στο δημοτικό σχολείο ή καθαρεύουσα, αφού όσοι τελειώσουν το γυμνάσιο θα ξέρουν τήν αρχαία.

Και ό εκφυλισμός αυτός του δημοτικού σχολείου σε προγυμνάσιο δέν είχε αποτέλεσμα μόνο ν' αποτύχουν τὰ σχολεία μας στην καλλιέργεια και μετάδοση του γλωσσικού όργάνου, αλλά δηλητηριάσανε όλη τήν εργασία του δημοτικού σχολείου σ' όλους τους κλάδους. Γιατί όχι μόνον ή υπερτροφία του γλωσσικού μαθήματος έπνιξε τήν ελεύθερη ανάπτυξη των άλλων, μα κάθε διδασκαλία τήν έκαμε ουσιαστικά γλωσσική και λεξιλογική. "Η λεξικράτεια θόλωσε τήν έποπτεία, έμπόδισε να μορφώνεται ή παρατηρητικότητα και ή κρίση, έπνιξε τήν αυτενέργεια, και δημιουργώντας άτμόσφαιρα ψευτιάς που μέσα σ' αυτή κινούνται δάσκαλοι και μαθηταί καλλιέργησε τήν υποκρισία και στράβωσε το χαρακτήρα. "Από τήν πρώτη τάξη σε παιδιά έξ χρόνων διατυπώνονται τὰ συμπεράσματα της ήθικης διδασκαλίας και άπομνημονεύονται σε ρητά γραμμένα στην αρχαία γλώσσα. "Έτσι δέν έδωσε και δέ δίνει το δημοτικό σχολείο τήν ουσιαστική επίγνωση της χώρας, της φυλής, του γύρω φυσικού και ήθικου κόσμου, όχι μόνο γιατί όλα αυτά τὰ ύπόταξε στο κυνήγημα ενός άπιαστου γλωσσικού ιδανικού, παρὰ ακόμη γιατί ό ψευτοκλασικισμός έπηρέασε και στην ουσία τους τις έννοιες αυτές. "Αν ακόμη προσθέσουμε πως οι έλλείψεις των προγραμμάτων ή και ή άκατάλληλη προπαρασκευή των δασκάλων κάμανε να παραμεληθούν όλος διόλου οι δεξιότητες του χεριού, του ματιού, του αυτιού, και πως ή έγκληματική άμέλεια των δήμων και του κράτους έσπρωξε και σπρώχνει στην κλίση του σωματικού Προκρούστη, που λέγεται "Ελληνικό κτίριο και έπιπλο σχολικό, τόσα εκατομμύρια τρυφερά σώματα, που πέρασαν ως τώρα από το δημοτικό σχολείο, έχομε άκέρια τήν εικόνα της δημοτικής παιδείας. "Υστερα άπ' όλα αυτά δέ θα φανεί βέβαια υπερβολικό εκείνο που είπαμε παραπάνω, πως δημοτική παιδεία δέν υπάρχει στην "Ελλάδα. "Ισως μάλιστα να βρεθεί πως ή πραγματική της άνυπαρξία δέ θα ήταν κακό χειρότερο από τή σημερινή της ύπαρξη.

Και λοιπόν τί πρέπει να γίνει, τί είναι ανάγκη άπόλυτη να γίνει;

1) "Η δημοτική παιδεία να γίνει πραγματικά εξαχρονη, άπολύτως υποχρεωτική και να δίνεται όλος διόλου όωρεάν (να καταργηθεί

τὸ βιβλιόσημο καὶ νὰ δίνονται στὰ φτωχὰ παιδιά βιβλία καὶ τετράδια καὶ τἄλλα ἀπαραίτητα).

2) Τὸ ἑξατάξιο δημοτικὸ νὰ εἶναι σχολεῖο ὅλων διόλου ἀυθύπαρκτο, ἐπιδιώκοντας νὰ δώσει τὴν ἀπαραίτητη μὲνωση σ' ὅλους τοὺς πολῖτες ποὺ δὲ θὰ πάρουν ἄλλη ἀγωγή. Καλὸ εἶναι οἱ τέσσαρες πρώτες τάξεις νὰ εἶναι κοινὴ βάση καὶ γιὰ κείνους ποὺ θὰ πάνε στὰ ἀνώτερα. Ἴσως ἀκόμη καὶ οἱ ἑξ. Ἀλλὰ θὰ εἶναι δουλειὰ τῶν ἀνωτέρων σχολείων νὰ κανονίσουν τὰ προγράμματα τοὺς ἔτσι, ποὺ νὰ μποροῦνε νὰ δέχονται μαθητὰς ἀπὸ τὴν τετάρτη ἢ τὴν ἕκτη τοῦ δημοτικοῦ. Τὸ πρόγραμμα τοῦ δημοτικοῦ μὲ κανένα τρόπο δὲν πρέπει νὰ εἶναι ὑποταγμένο στὰ προγράμματα τῶν ἀνωτέρων.

3) Τὸ δημοτικὸ σχολεῖο πρέπει νὰ μεταχειρίζεται ἐκεῖνα τὰ μέσα καὶ νὰ ἐπιδιώκει ἐκεῖνους τοὺς μερικοὺς σκοποὺς, ποὺ θὰ κάμουν πραγματοποιήσιμο τὸ γενικὸ σκοπὸ του. Κάθε ἰδανικὸ ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ, πρέπει νὰ λείψει.

4) Ἡ Πολιτεία πρέπει νὰ δώσει στοὺς δασκάλους καὶ τὴ μὲνωση καὶ τὰ μέσα γιὰ νὰ μποροῦνε νὰ ἐφαρμόσουν ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέτρα, ποὺ χρειάζονται σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιστήμη γιὰ τὴ σωματικὴ, τὴν πνευματικὴ καὶ τὴν ἠθικὴ ἀγωγή τῶν πολιτῶν, ὅπως τὴν ὀρίσαμε παραπάνω.

Ἰστέρα ἀπὸ τὰ γενικότερα αὐτὰ αἰτήματα ἐρχόμαστε στὰ καθέκαστα τοῦ προγράμματος.

Α. Γλωσσικὴ Διδασκαλία.

Σύμφωνα μὲ τοὺς μερικοὺς σκοποὺς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ὅπως τοὺς καθορίσαμε παραπάνω, σκοπὸς τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας εἶναι νὰ καλλιεργήσει στὰ παιδιά τὸ ὄργανο τῆς προφορικῆς καὶ γραπτῆς ἐπικοινωνίας μὲ τοὺς ὁμοφύλους τοὺς. Πρέπει λοιπὸν μὲ τὴ γλωσσικὴ διδασκαλία νὰ γίνουν τὰ παιδιά ἱκανὰ νὰ καταλαβαίνουν τὸν ψυχικὸ κόσμον τῶν ἄλλων, εἴτε γραπτὰ ἐκφράζεται εἴτε προφορικὰ, καὶ πάλι νὰ ἐκφράζουν γραπτὰ ἢ προφορικὰ ἀβίαστα καὶ σωστὰ τὸ δικὸν τοὺς ἐσωτερικὸν κόσμον, καὶ ἀκόμη νὰ διαβάζουν μὲ τέλεια ἀντίληψη καὶ συναίσθηση, ὅσο εἶναι δυνατόν, τὰ λαϊκότερα δημιουργήματα τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας.

Γιὰ νὰ εἶναι κατορθωτὸς αὐτὸς ὁ σκοπὸς μὲ τὰ μέσα ποὺ διαθέτει τὸ δημοτικὸ σχολεῖο, καὶ ἀκόμη περισσότερο γιὰ νὰ εἶναι τὸ ὄργανο τοῦτο ἀληθινὸ μέσον ἐκφραστικὸ τοῦ ζωντανοῦ ψυχικοῦ κόσμου, καὶ νὰ μὴν παραγράφει ἢ ψευτίζει τὴ ζωὴ, πρέπει νὰ εἶναι

ἢ γλώσσα ποὺ πραγματικὰ μιλιέται. Κάθε στοιχεῖο τῆς ποὺ δὲ στέκεται φυσικὰ καὶ ἀβίαστα στὸν προφορικὸ λόγον πρέπει νὰ λείπει. Δὲν εἶναι βέβαια ἐδῶ ὁ κατάλληλος τόπος γιὰ νὰ συζητηθεῖ ἔστω καὶ μόνο ἀπὸ τὴν παιδαγωγικὴν τοῦ ἀποψη τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας. Γι' αὐτὸ θεωρῶντας τὸ ἀρκετὰ διαφωτισμένο, τουλάχιστον στὰ γενικότερα, καὶ ἔχοντας τὴν πεποίθησιν πὺς ἅμα τὸ ζήτημα τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας στὸ δημοτικὸ σχολεῖο θεωρηθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπίσημη διεύθυνση τῆς παιδείας σοβαρὸ καὶ ἀξιωματικὸ πρόβλημα, δὲ θ' ἀργήσει νὰ φωτισθεῖ καὶ σ' ὅλες τοὺς λεπτομέρειες, περιοριζόμεστε ἐδῶ νὰ διατυπώσουμε μόνο τὴν πεποίθησίν μας, στηριγμένη σὲ καθολικὴ μελέτη τοῦ ζητήματος, πὺς τέτοιο μέσον γιὰ προφορικὴ καὶ γραπτὴ ἐκφραση τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τέλειο, φυσικὸ καὶ ἀβίαστο, ἱκανὸ νὰ ὑπηρετήσῃ ὅλες τῆς ἀνάγκης τῆς ἐπικοινωνίας μὲ τοὺς ὁμοφύλους, βγαλμένο ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ μὲ ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ ζωντανά, εὐκολομεταχειρίσιμο καὶ ἀπλό, ποὺ μπορεῖ στὰ ἑξ χρόνια νὰ τὸ κατέχουν τὰ παιδιά, εἶναι ἡ κοινὴ ὁμιλουμένη νέα Ἑλληνικὴ γλώσσα, ποὺ εἶναι ἀκόμη καὶ ἡ γλώσσα τῆς δημιουργικῆς μας λογοτεχνίας. Αὐτὴ λοιπὸν καὶ μόνον αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας καὶ τὸ μέσον κάθε ἄλλης διδασκαλίας στὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Ὅπου μιλοῦνε διάλεκτο πρέπει νὰ ἐπιτρέπονται, ἂν εἶναι ἀνάγκη, στὴν ἀρχὴ διαλεκτικὰ στοιχεῖα στὴν ὁμιλία, σιγὰ σιγὰ ὅμως νὰ γίνεται ἡ μετάβασις στὴν κοινὴ ὁμιλουμένη.

Ἡ γλωσσικὴ διδασκαλία ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ὁμιλία, τὴν ἀνάγνωσις καὶ τὴ γραφὴν, τὴ γραμματικὴν, τῆς ἐκθέσεως καὶ τὴν ὀρθογραφίαν. Στὴν ὁμιλία γυμνάζονται τὰ παιδιά καὶ στὸ γλωσσικὸ καὶ σ' ὅλα τἄλλα μαθήματα καὶ μάλιστα τὰ πραγματικὰ, ποὺ πλουτίζουν σιγὰ σιγὰ καὶ τὸ λεξιλόγιον τοῦ παιδιοῦ. Στὰ δύο πρώτα χρόνια ἰδιαίτερα ὑπηρετεῖ τὸ σκοπὸ τοῦτο ἡ πραγματογνωσία. Ἄλλες ὥρες γιὰ τὴν ἀσκησην στὴν ὁμιλία δὲν ὀρίζονται στὸ πρόγραμμα.

Ἡ Ἀνάγνωσις. — Στὴ διδασκαλίαν τῆς πρώτης ἀναγνώσεως, ποὺ σκοπὸς τῆς εἶναι νὰ κάμει τὰ παιδιά ἱκανὰ νὰ διαβάζουν σωστὰ, σύμφωνα μὲ τὸ νόημα καὶ ἐκφραστικὰ, τὸ κυριότερον ζήτημα ποὺ παρουσιάζεται εἶναι τὸ ζήτημα τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου. Ἀπὸ τὰ δύο συστήματα ποὺ ὑποστηρίζονται καὶ ποὺ καὶ τὰ δύο ἔχουν καὶ τὰ καλὰ τοὺς καὶ τὰ κακὰ τοὺς, δηλ. ἡ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου ἀποτελούμενον ἀπὸ πολλὰ μικρὰ κομμάτια καὶ μὲ ἐγκυκλοπαιδικὸν κοντὰ στὸ ἠθικὸν περιεχόμενον, ἢ περιεχόμενον ἀποτελούμενον ἀπὸ ἓνα μόνο ἀνάγνωσμα, νομίζομε πὺς προτιμότερον εἶναι ἓνα διάμεσον, ποὺ συγκεν-

τρώνει και τών δύο τις ἀρετές. Στή διδασκαλία τῆς ἀναγνώσεως, μάλιστα στα πρώτα χρόνια, κυριότερος σκοπός δὲν εἶναι ν' αἰζηθοῦν οἱ γνώσεις τοῦ παιδιοῦ παρὰ ἢ πρόδοδος του στήν τέχνη τῆς ἀναγνώσεως. Γι' αὐτό τὸ ἀναγνωστικὸ πρέπει πῶς πολὺ νὰ ὑπηρετεῖ τὴ συγκέντρωση καὶ τὴν ἐπανάληψη εἴτε στὰ φρονηματιστικὰ εἴτε στὰ πραγματικὰ μαθήματα ἀφίνοντας ἔτσι καιρὸ στήν κυρίως ἀνάγνωση καὶ στή γλωσσικὴ ἐπεξεργασία τοῦ περιεχομένου. Θὰ μπορούσε λοιπὸν νὰ δοθεῖ ὡς ὅλη τῆς ἀναγνώσεως στήν Α' τάξη τὸ δεύτερο ἐξάμηνο (καὶ τὸ πρώτο ἐξάμηνο στή Β' τάξη) παραμύθια στή Β' τάξη διήγημα ἀνάλογο πρὸς τὸ Ροβινσώνα στήν Γ' τάξη 6-8 μεγάλα διηγήματα πού ἢ ὅλη τους νὰ εἶναι παρμένη α') ἀπὸ τὴ μυθολογούμενη ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας (ἡρωϊκοὶ χρόνοι κλπ.) β') ἀπὸ παραδόσεις νεοελληνικὰς γ') ἀπὸ τὴ σύγχρονη Ἑλληνικὴ ζωὴ — ὥρες 5 γιὰ τὴν ἀνάγνωση μόνο). Στὴν Ε' τάξη, Νεοελληνικὴ Χρηστομάθεια ἀπὸ κομμάτια συγγραφέων μὲ ἱστορικὸ καὶ φιλολογικὸ περιεχόμενο μὲ βάση συγκεντρώσεως τὸ Βυζαντινὸ πολιτισμὸ καὶ ἄλλα ἀπὸ τὸ φυσικὸ κόσμο. Στὴν Σ' τάξη: Νεοελληνικὴ Χρηστομάθεια μὲ βάση συγκεντρώσεως τὸ νεώτερο Ἑλληνισμὸ γιὰ τὸν ἱστορικὸν κόσμον καὶ ἄλλα ἀπὸ τὸ φυσικὸν κόσμον (Ε' καὶ Σ' τάξη ἀπὸ 4 ὥρες). Σ' ὅλες τὶς τάξεις ποιήματα ἀνάλογα καὶ ὠραία.

Ἡ Γραμματικὴ διδασκαλία ἔχει σκοπὸ νὰ καλλιεργήσῃ τὸ συναίσθημα τοῦ σωστοῦ στή γλῶσσα καὶ νὰ κάνει συνειδητὴ τὴ μορφολογία τῆς γλώσσας τόσο μόνο, ὅσο εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ νὰ μπορεῖ τὸ παιδὶ νὰ μεταχειρίζεται μὲ ἀσφάλεια τοὺς διάφορους τύπους τῶν λέξεων. Γι' αὐτὸ ἡ γραμματικὴ δὲν εἶναι ποτέ, μάλιστα στὸ δημοτικὸν σχολεῖο, σκοπός, ἀλλὰ πάντα μέσο βοηθητικὸ γιὰ νὰ καταλαβαίνουν σωστὰ καὶ διατυπώνουν τὰ παιδιὰ σωστὰ τὰ νοήματά τους. Γι' αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου ἀνάγκη νὰ γίνῃ συνειδητὴ, παραφορτωμένη μάλιστα μὲ ὄρους καὶ ξεχωρισμένη ἀπὸ κάθε περιεχόμενο, ὅλη ἢ μορφολογία τῆς γλώσσας. Κάθε τί πού καὶ χωρὶς νὰ γίνῃ συνειδητὸ εἶναι σταθερὸ στή χρῆσιν καὶ αὐτονόητο πρέπει νὰ μὴ γίνῃ περιττὸ βῆρος γιὰ τὸ νοῦ τῶν παιδιῶν. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ γραμματικὴ δὲν πρέπει νὰ διδάσκειται ὡς ἰδιαίτερον μάθημα σὲ ξεχωριστὰς ὥρες, οὔτε ἀπὸ βιβλίον, παρὰ μόνο μαζί μὲ τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων καὶ τῆς ὀρθογραφίας ἢ καμιά φορά καὶ τῆς ἀναγνώσεως. Ὅπου δηλαδὴ ὀρθογραφικὰ ἢ ἄλλα γλωσσικὰ λάθη ἢ ἀδυναμία γιὰ τὴν κατανόησιν κάνει φανερὸ πῶς εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ συνειδητὸ κάποιον φαινόμενο τῆς γλώσσας καὶ νὰ δυναμωθεῖ ἔτσι τὸ γλωσσικὸ αἰσθημα

καὶ ἡ ἀσφάλεια στή χρῆσιν μὲ τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ φαινομένου, ἐκεῖ πρέπει τὰ παιδιὰ βοηθούμενα ἀπὸ τὰ παραδείγματα νὰ βρίσκουν μόνον τοὺς τὸν κανὸνα καὶ νὰ τὸν καταγράφουν. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο μπορεῖ βέβαια στὸ τέλος νὰ βγῇ ἕνα σύνολον ἀπὸ κανόνες πού νὰ νὰ φωτίζει τὰ κυριότερα γραμματικὰ φαινόμενα. Καὶ βιβλίον ἀσκήσεων εἶναι περιττὸ στὸ χέρι τῶν παιδιῶν ὁ δάσκαλος μπορεῖ νὰ ἔχει τὰ βοηθήματά του. Ἔτσι θὰ πάρῃ καὶ ἡ γραμματικὴ τὴ σωστὴ βοηθητικὴ τῆς θέσιν στὸ πρόγραμμα. Γιὰ τὴ γραμματικὴ διδασκαλία δὲν πρέπει ν' ἀφιερώνεται ἀπὸ τίς ὥρες τῶν ἐκθέσεων, τῆς ὀρθογραφίας ἢ τῆς ἀναγνώσεως περισσότερο ἀπὸ μία ὥρα τῆ βδομάδα ἢ μιάμιση τὸ πολὺ στὶς ἀνώτερες τάξεις.

Ἐνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα σημεῖα τῆς γλωσσικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης διδασκαλίας πρέπει νὰ γίνον ὁ ἐκθέσεις, πού σκοπὸς τους εἶναι νὰ κάμουν τὰ παιδιὰ ἱκανὰ νὰ ἐκφράζονε γραπτὰ ἐλεύθερα, μὲ συνέχεια καὶ τάξιν, ἐξωτερικὰ ἐπεισόδια τῆς ζωῆς τους ἢ τὸν ἐσωτερικὸν τους κόσμον καὶ τίς ποικίλες παρατηρήσεις τους γιὰ κάθε τι. Ἡ διδασκαλία πρέπει ν' ἀρχίσει ἀπὸ τὴν τρίτην τάξιν (μικρὰς προακῆσεις ἐκθέσεων, φρασούλες, μὲ κάποιον συνεχῆ νόημα μποροῦνε νὰ καταγράφονται καὶ ἀπὸ τὴν Α' καὶ Β' τάξιν). Ὅριζομε λοιπὸν ἀπὸ τὴν Γ' κ' ἀπάνω δύο ὥρες τῆ βδομάδα γιὰ ἐκθέσεις. Τῆ μία ὥρα γράφεται ἡ ἐκθεσὴ στήν τάξιν, τὴν ἄλλην δίνει ὁ δάσκαλος τὰ διορθωμένα τετράδια καὶ κάνει ἀπάνω στὰ λάθη μάθημα, πού καθὼς εἶπαμε καὶ παραπάνω μπορεῖ κατὰ τίς περιστάσεις νὰ παίρνῃ τὴ μορφήν γραμματικῆς διδασκαλίας.

Ἀπὸ τὴ Β' τάξιν πρέπει νὰ γίνῃται συστηματικὴ ἀσκηση καὶ στήν ὀρθογραφία. Ἡ ἀναλογία καὶ ἡ συνίξις ἀπλοποιοῦν ἀρκετὰ τὴν ὀρθογραφία στή γλῶσσά μας, μὰ εἶναι φανερὸ πῶς ἡ ἀπλοποίηση πρέπει νὰ γίνῃ συστηματικὰ πρὸ πάντων στὸ περιττὸ βῆρος τῶν τόνων καὶ τῶν πνευμάτων. Ἐν τούτοις ἡ ἀσκηση στήν ὀρθογραφία πρέπει καὶ πάλιν νὰ γίνῃται πολὺ συστηματικότερη. Κάθε μέρα ν' ἀντιγράφουν ἀπὸ τὸ κείμενον, νὰ γράφουν ἀπ' ἔξω καὶ μὲ ὑπαγόρευσιν, νὰ σχηματίζουν ομάδες ἀπὸ λέξεις μὲ ὁμοιότητες στήν ὀρθογραφία κλπ. τέτοιες καὶ ἄλλες ἀνάλογες ἀσκήσεις πρέπει νὰ στερεώνουν τίς ὀπτικές, ἀκουστικές καὶ κινητικές εἰκόνες τῶν λέξεων. Γιὰ τὴν συστηματικὴν διδασκαλία τῆς ὀρθογραφίας πρέπει ν' ἀφιερώνονται δυὸ ἡμίωρα τῆ βδομάδα ἀπὸ τὴ Β' τάξιν κ' ἀπάνω σ' ὅλες τίς τάξεις τοῦ σχολείου.

Ἡ διδασκαλία τῆς γραφῆς, πού σκοπὸς τῆς εἶναι νὰ κάνει τὰ παιδιὰ νὰ γράφουν ἀπλά, καθαρά, γρήγορα καὶ ὠραία, ἀρχίζει μαζί

μέ τη διδασκαλία της πρώτης αναγνώσεως. Ἡ ἀσκησις ἐξακολουθεῖ σ' ὅλες τις τάξεις ἀπὸ τὴν Γ' καὶ ἀπάνω σὲ ἰδιαίτην ὥρα. Ἡ καλλιγραφία συνδυάζεται μετὰ τὴν γραφήν· γι' αὐτὸ δὲν ἔχει ἰδιαίτην ὥραν στὸ πρόγραμμα, ἀλλὰ καὶ σὲ κάθε γραφικὴ ἐργασία πρέπει νὰ ἐφαρμόζονται οἱ κανόνες αὐτοῦ τοῦ μαθήματος.

Β. Πραγματογνωσία.

Αὐτὸ τὸ μάθημα, ποῦ πρέπει νὰ διδάσκεται τὰ δύο πρῶτα χρόνια ἀπὸ τρεῖς ὥρες σὲ κάθε τάξιν, ἔχει σκοπὸν ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀσκησιν στὴν ὁμιλίαν καὶ στὴ σωστὴν προσφορὰ τῶν λέξεων ποῦ ἀναφέραμε παραπάνω, πρὸ πάντων νὰ ξυπνήσῃ καὶ νὰ γυμνάσῃ τὴν παρατηρητικότητά καὶ τὴν σκέψιν τῶν παιδιῶν. Ἔτσι θὰ ξεκαθαρίσῃ, θὰ συμπληρώσῃ, θὰ τακτοποιήσῃ τις παραστάσεις ποῦ ἔχουν κι' ὅλες τὰ παιδιὰ, ἅμα ἔρχονται στὸ σχολεῖο, θὰ προσθέσῃ νέες καὶ θὰ μορφώσῃ ἔννοιαι, ποῦ ἀργότερα θὰ τις χρησιμοποιήσῃ συστηματικότερα τὰλλα μαθήματα. Ἐπειδὴ δὲ ἴσα ἴσα τὸ μάθημα τοῦτο θὰ στηριχθῆ σὲ δ,τι εἶναι γνωστὸ στὰ παιδιὰ καὶ ἀποκτημένο βέβαια ἀπὸ ἄμεση ἐποπτεία, καὶ ἐπειδὴ δ,τι θὰ προσθέσῃ πρέπει κι' αὐτὸ νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἴδιαν πηγὴν, γι' αὐτὸ κάθε τι ποῦ δὲ μποροῦνε νὰ ἴδωσιν τὰ παιδιὰ στὸ γύρω τους κόσμον ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν πραγματογνωσία. Γι' αὐτὸ φρονοῦμε πῶς δὲν εἶναι σκόπιμον νὰ δοθῆ πρόγραμμα σ' ὅλες τις λεπτομέρειαι καθορισμένο γιὰ ὅλα τὰ μέρη τοῦ Ἑλληνισμοῦ, χωρὶά καὶ πολιτείας, νησιὰ καὶ παράλια ἢ κάμπους καὶ βουνά. Αὐτὸ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ στοιχειώδη λάθη τοῦ τωρινοῦ προγράμματος, ποῦ ὀρίζει ἕξαφνα γιὰ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ὡς ἀντικείμενον τῆς πραγματογνωσίας. *Ἀλιέων βίος ἢ βάζει καὶ τὸν ἐλέφαντα, τὴν ἄρκτον, τὸν λέοντα*, στὰ ζῶα ποῦ πρέπει νὰ διδάχτοσιν ἐν τῇ Β' τάξιν, ἢ τὸ ἀεριώφως μέσα στίς φωτιστικὰς ὅλες κλπ. Γι' αὐτὸ νομίζομε πῶς πρέπει νὰ δοθοῦνε μόνον οἱ γενικαὶ γραμμὲς τοῦ προγράμματος γιὰ τὰ κοινότερα πράγματα ποῦ βρίσκονται σὲ κάθε τόπον, δηλ. σπιτι, ἐκκλησία, σχολεῖο, οἰκογένεια ἀνθρώπινον σῶμα, ἡλικίαι, ἐποχές, καὶ νὰ δοθῆ ἐλευθερία στοὺς δασκάλους νὰ συμπληρώσῃσιν ὅλα τὰλλα ἀνάλογα μετὰ τὸ μέρος ποῦ γίνεται ἡ διδασκαλία.

Ἡ ἰχθυογραφία καὶ ἡ πλαστικὴ ἀπὸ τὴν μνήμην ἢ καὶ τὸ χάραγμα στὸν ἄμμο χρησιμεῖσιν πολὺ στὸ μάθημα τοῦτο γιὰ νὰ αὐτενεργοῦσιν τὰ παιδιὰ παριστάνοντας ὅσα ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῆς πραγματογνωσίας ἔγιναν κτῆμα τους.

Ὁ δεῦτερος ἀπὸ τοὺς μερικὸς σκοποὺς τοῦ δημοτικοῦ σχολεῖου εἶναι νὰ δώσῃ στὰ παιδιὰ μιὰ ἀρκετὰ οὐσιαστικὴ ἐπίγνωσιν τοῦ γύρω τους φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ κόσμου. Μαθήματα, ποῦ πρὸ πάντων θὰ διηγετήσῃσιν τὸ σκοπὸν αὐτὸ (μὰ ποῦ καὶ αὐτῶν βέβαια ἀναπόσπαστος σκοπὸς πάντα μένει ἡ μόρφωσις τοῦ χαρακτήρα καὶ ἡ καλλιέργεια τοῦ νοῦ καὶ τῆς αὐτόβουλης ἐνεργείας) εἶναι ἡ Ἀριθμητικὴ καὶ Γεωμετρία, ἡ Παιριδογνωσία, Γεωγραφία καὶ Φυσιογνωσία, ἡ Ἱστορία καὶ τὰ Θεσηκεντικά.

Γ. Ἀριθμητικὴ καὶ Γεωμετρία¹.

Σὰν προπαίδια γιὰ τὴν οὐσιαστικὴν ἐπίγνωσιν προπάντων τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἐπίγνωσιν τῶν ποσοτικῶν σχέσεων καὶ τῶν μορφῶν ποῦ παρουσιάζουσιν τὰ πράγματα, εἶναι ἡ Ἀριθμητικὴ καὶ ἡ Γεωμετρία. Τῆς Ἀριθμητικῆς καὶ τῆς Γεωμετρίας ἰδιαίτερος σκοπὸς στὰ δημοτικὰ σχολεῖα εἶναι νὰ ἐτοιμάσῃσιν τοὺς μαθητὰς μετὰ τὴν ἀναγκαίαν ἀντίληψιν καὶ ἐκανότητα ἔτσι, ποῦ νὰ διακρίνουν καλὰ καὶ νὰ καταλαβαίνουσιν τις ἀριθμητικὰς σχέσεις ἢ τις μορφὰς τῶν πραγμάτων καὶ νὰ μποροῦνε γρήγορα καὶ μετὰ ἀσφάλειαν νὰ λύσῃσιν ἅπλῃ ἀριθμητικὰ καὶ γεωμετρικὰ προβλήματα, ὅπως θὰ τάπαντήσῃσιν ἐν τῇ πραγματικῇ ζωῇ, στὸ σπιτι, στὸ ἐπάγγελμά τους, στὸ μικροεμπόριον, ἐν τῇ συγκοινωνίᾳ κλπ. Ἡ μεθοδικὴ διδασκαλία τῆς Ἀριθμητικῆς καὶ τῆς Γεωμετρίας θὰ κατορθώσῃ κοντὰ σ' αὐτὸ ν' ἀσκήσῃ σὲ μέγαλον βαθμὸν καὶ τὴν μνήμην, τὴν διαύγειαν τῆς σκέψεως, τὴν συνδυαστικὴν καὶ ἐποπτικὴν δυνάμιν τοῦ νοῦ, καὶ ἀκόμην θὰ γυμνάσῃ τὴν βούλησιν συνηθίζοντας τὸ παιδί ἐν τῇ ἀκρίβειᾳ, ἐν τῇ ἐπιμέλειᾳ καὶ ἐν τῇ τάξιν. Γιὰ νὰ ἐκπληρώνεται ὁ πρακτικὸς σκοπὸς τοῦ μαθήματος, εἶναι ἀνάγκη τὰ προβλήματα νὰ παίρνοντα ἀπὸ τὴν πραγματικὴν καὶ ἀπ' ὅλους τοὺς κύκλους, ὅπου πραγματικὰ μᾶς δίνονται ἐν τῇ συνηθισμένῃ ζωῇ προβλήματα τέτοια.

Ἐν τῇ Α' τάξιν. — (ὥρες 3) κύριον θέμα εἶναι ἡ αἰσθητοποίηση τῶν ἀριθμῶν 1 — 20 καὶ οἱ τέσσαρες πράξεις ἀπάνω σ' αὐτούς (τὸ πεντάλεπτον, δεκάλεπτον καὶ εἰκοσάλεπτον νόμισμα· προβλήματα σχετικὰ).

Ἐν τῇ Β' τάξιν. — (ὥρες 3) κύριον θέμα οἱ ἀριθμοὶ 1 — 100. (Ἡ δραχμὴ 100 λεπτά. Τὸ μέτρον, ἑκατοστόμετρον, ὑποδεκάμετρον, προβλήματα σχετικὰ).

¹ Πρὸβλ. Lehrplan für die Werktags-Volks-Schulen der Stadt München 1905.

Στή Γ' τάξη. — (ὥρες 3) κύριο θέμα οἱ ἀριθμοὶ 1 — 1000· (ἢ δὲ 400 δράμια, τὸ πεντάδραχμο (500 λεπτά) τὸ δεκάδραχμο, σχετικὰ προβλήματα).

Στὴν Δ' τάξη. — (4 ὥρες), κύριο θέμα α') οἱ τέσσερες πράξεις μὲ κάθε ἀριθμὸ, β') οἱ συμμιγείς ἀριθμοὶ (μέτρα—δχι τετραγωνικὰ—βάρη, νομίσματα) καὶ οἱ τέσσερες πράξεις μὲ συμμιγείς, γ') ἡ ἔννοια τοῦ μισοῦ, τοῦ $\frac{1}{4}$, τοῦ $\frac{1}{8}$, τοῦ $\frac{1}{3}$, τοῦ $\frac{1}{6}$, τοῦ $\frac{1}{9}$, τοῦ $\frac{1}{6}$, τοῦ $\frac{1}{10}$, τοῦ $\frac{1}{12}$, ἐποπτικά. Ἐπίσης ἐποπτικά ἀπάνω σὲ πραγματικὰ ἀντικείμενα οἱ τέσσερες πράξεις μ' αὐτά.

Στὴν Ε' τάξη. — (3 ὥρες). Ἐπανάληψη τῶν 4 πράξεων μὲ τοὺς ἀκεραίους. Τὰ δεκαδικὰ κλάσματα, τὰ κοινὰ κλάσματα. Ἡ ἀπλὴ μέθοδος τῶν τριῶν. Τὸ τόσα τοῖς $\frac{\circ}{\circ}$, ἀπλὰ παραδείγματα. Καταμέτρηση ἐπιφανειῶν. Τρίγωνο, τετράγωνο, κύκλος (κοίτα καὶ Γεωμετρία).

Στὴν Σ' τάξη. — (3 ὥρες). Ἐπανάληψη τῶν 4 πράξεων μὲ ἀκεραίους, δεκαδικούς καὶ κλασματικούς. Καταμέτρηση ἐπιφανειῶν καὶ ὄγκων (κοίτα καὶ Γεωμετρία). Τετράγωνο ἀριθμοῦ καὶ τετραγωνικὴ ρίζα. Βάρη καὶ μέτρα γενικά. Ξένα νομίσματα. Προβλήματα τόκου, ἐταιρείας, μεξίως, ὑφαίρεσεως.

Ἡ Γεωμετρία διδάσκεται 2 ὥρες στὴν Ε' καὶ 2 στὴν Σ' τάξη. Στὴν Ε' τάξη διδάσκεται ὁ κύβος, τὸ ὀρθογώνιο παραλληλεπίπεδο, τὸ γυρτὸ παραλληλεπίπεδο μὲ δλα τὰ σχετικὰ ἐπίπεδα, τὰ σχήματα καὶ τὶς γεωμετρικὲς ἔννοιες ποὺ βγαίνουν ἀπ' αὐτά. Καταμέτρηση τῶν ἐπιφανειῶν καὶ προβλήματα σχετικὰ. Τὰ παιδιὰ ἰχνογραφοῦν ἢ κατασκευάζουν ἀπὸ πρόχειρα ὕλικά στὴν ὥρα τῆς Γεωμετρίας καθαρὰ σχήματα ἢ γεωμετρικὰ σώματα ἢ ἄλλα ἀντικείμενα σχετικὰ.

Στὴν Σ' τάξη τὰ πρίσματα, κάθε εἶδος πυραμίδες, ὁ κύλινδρος, ἡ σφαῖρα καὶ κάθε ἐπίπεδο σχῆμα καὶ γεωμετρικὴ ἔννοια ποὺ βγαίνει ἀπ' αὐτά. Καταμέτρηση ἐπιφανειῶν καὶ ὄγκων. Τὰ προβλήματα κ' ἐδῶ παίρνονται ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὶς πραγματικὲς σχέσεις. Τὰ παιδιὰ ἰχνογραφοῦν καὶ κατασκευάζουσι σώματα ὅπως καὶ στὴν Ε' τάξη.

Δ'. Πατριδογνωσία.

Συνέχεια τῆς πραγματογνωσίας ποὺ διδάχτηκε στὶς δύο πρώτες τάξεις καὶ κοινὴ εἰσαγωγή γιὰ τὴ Γεωγραφία, τὴ Φυσιογνωσία καὶ τὴν Ἱστορία ἀκόμη εἶναι στὴν Γ' τάξη ἢ Πατριδογνωσία (ὥρες 3). Αὐτὸ λοιπὸν τὸ μάθημα ἔχει σκοπὸ ξεκινώντας ἀπὸ τὰ πλησιέστερα καὶ γνωστότερα γιὰ τὸ παιδί νὰ τοῦ κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ

γεωγραφικά, φυσικά καὶ ἱστορικά δεδομένα τῆς ἰδιαίτερῆς του πατρίδας καὶ νὰ προετοιμάσει ἔτσι τὶς ἀναγκαῖες παραστάσεις, ποὺ ἀπάνω τους θὰ στηριχτεῖ ἡ συστηματικὴ διδασκαλία τῆς Γεωγραφίας, τῆς Φυσιογνωσίας καὶ τῆς Ἱστορίας. Ἄμεση ἐποπτεία εἶναι καὶ στὸ μάθημα αὐτὸ ἀπαραίτητος ὄρος. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν Πατριδογνωσία πρόγραμμα μὲ ὄλες τὶς λεπτομέρειες οὔτε μπορεῖ οὔτε πρέπει νὰ δοθεῖ ὁ δάσκαλος θὰ κοιτάξει νὰ προσαρμοστεῖ στὸν τόπο ποὺ διδάσκει. Γενικά σημεῖα ποὺ πρέπει νὰ προσέξει εἶναι τὰ ἑξῆς:

- 1) Τὸ δωμάτιο τῆς διδασκαλίας. Τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα. Θέση τοῦ ἡλίου κατὰ τὶς διάφορες ἐποχές.
 - 2) Τὸ κτίριο τοῦ σχολείου (σχέδιό του). Ὁ κήπος, ἡ αὐλὴ (σχέδιο). Τὰ γύρω σπίτια καὶ οἱ δρόμοι.
 - 3) Ἡ συνοικία τοῦ σχολείου. Δρόμοι καὶ σπουδαιότερα κτίρια.
 - 4) Ἡ ἀγορὰ τῆς πολιτείας ἢ τοῦ χωριοῦ (τὸ κέντρο).
 - 5) Ἡ ἄλλες συνοικίες. Σχέδιο ὅλης τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωριοῦ μὲ τὰ κυριότερα κτίρια, ἐκκλησίαι κλπ.
 - 6) Ἱστορικὰ μνημεῖα στὴν πόλη μέσα.
 - 7) Ἡ κίνηση τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωριοῦ. Τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας.
 - 8) Ἰδιαίτερη ἐμπορικὴ ἢ βιομηχανικὴ κίνηση τοῦ τόπου.
 - 9) Διοίκηση, δημαρχία, ἀστυνομία, δικαστήρια.
 - 10) Κοινωνικὴ πρόνοια: νοσοκομεῖο, ὀρφανοτροφεῖο, ὀδραγωγεῖο, φωτισμός, πυροσβέστες κλπ.
 - 11) Τὰ περίχωρα.
 - 12) Τὸ ἔδαφος τῆς Πατρίδας. Λόφος, ποτάμι, ἢ βυάκι, γέφυρα, λίμνη ἢ θάλασσα, χωράφια, χέρσα γῆ, δάσος.
 - 13) Ζῶα καὶ φυτὰ τῆς πατρίδας.
 - 14) Οὐράνια σώματα καὶ συνηθισμένα φαινόμενα.
- Τὰ παιδιὰ ἰχνογραφοῦν ἢ πλάθουν μὲ λάσπη ἢ σχηματίζουν ἀπάνω σὲ ἄμμο σχέδια δρόμων, κτίρια, βουνά, ποταμούς, κοιλάδες καὶ ὅ,τι ἄλλο.

Ε'. Γεωγραφία.

Στὴν Δ' τάξη ἡ Γεωγραφία, ἰδιαιτερο πιά μάθημα μὲ 2 ὥρες τὴ βδομάδα, ἔχει σκοπὸ νὰ διδάξει τὰ παιδιὰ τὴ φυσικὴ, πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ Γεωγραφία τῆς Ἑλλάδας. Ἡ διδασκαλία ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν πόλη ἢ τὸ χωριὸ τοῦ παιδιοῦ, ἀπλώνεται στὸ δῆμο, στὴν ἐπαρχία, στὸ νομὸ καὶ ὕστερα σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Κ' ἐδῶ, ὅπως σ' ὄλες τὶς ἄλλες τάξεις, ἰχνογραφία καὶ κυρίως χαρτογραφία, πλαστικὴ, χάραγμα

στον ἄμμο κάνουν τὴ διδασκαλία ὅσο μπορεί περισσότερο ἐποπτική.

Ἔτσι διδάσκεται στὴν Ε' τάξη (ὥρες 2): Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία καὶ τὰ Βαλκανικὰ κράτη λεπτομερέστερα καὶ ἡ Εὐρώπη σὲ γενικότερες γραμμές. Στὴν Σ' τάξη (ὥρες 3) οἱ ἄλλες χώρες, Ἀσία, Ἀφρική (λεπτομερέστερα ἢ Αἴγυπτος) Ἀμερική καὶ Αὐστραλία — Γενικὴ Ἐπισκόπηση τῆς Γῆς (ἤπειροι, ὠκεανοί, ζώνες, φυλές, πολιτισμοί, θρησκείες) Ἑλληνισμὸς καὶ διασπορὰ τῶν Ἑλλήνων. Τὰ σπουδαιότερα κέντρα — Δρόμοι συγκοινωνίας καὶ ἐμπορίου ἄλλοτε καὶ τώρα (Ἰνδίες, ἀνακάλυψη Ἀμερικής, Σουέζ, κλπ.) — Στοιχεῖα κοσμογραφίας: Γῆ (τροχία, χρόνος περιστροφῆς, ἡμέρα, ἐποχές). Ἡλιακὸ σύστημα: σελήνη, ἥλιος, ἄλλοι ἀπλανεῖς, πλανῆτες, ἐκλείψεις, κομήτες, μετέωρα, παλίρροιες, θαλασσινὰ βεῦματα.

Σ'. Φυσιογνωσία¹.

Τὴν οὐσιαστικὴν ἐπίγνωση τοῦ γύρω φυσικοῦ κόσμου πρὸ πάντων ἔχει νὰ δώσει ἡ Φυσιογνωσία. Πρέπει νὰ δώσει στὸ παιδί τέτοια ἔννοια τῆς φύσεως, ὥστε νὰ μπορεί μέσα στὰ φυσικὰ φαινόμενα νὰ παρατηρεῖ κανονικὲς λειτουργίες καὶ δυνάμεις ποὺ ἐνεργοῦνε σύμφωνα μὲ νόμους. Τὸ μάθημα δὲν ἔχει οὔτε ἰδιαίτερα θεωρητικὸ, οὔτε καθαρὰ πρακτικὸ σκοπὸ. Χωρὶς νὰ παραμελεῖ κανένα ἀπὸ τοὺς δύο, ἔχει πρὸ πάντων σκοπὸ νὰ μορφώσει τὸ νοῦ καὶ τὴν καρδιά. Ζωολογία, Φυτολογία, Ὀρυκτολογία, Φυσικὴ καὶ Χημεία ἀποτελοῦν τὸ φυσιογνωστικὸ κύκλο στὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Ἡ ἐποπτεία, καὶ μάλιστα ἡ ἄμεση, καὶ τὸ πείραμα πρέπει νὰ εἶναι κ' ἐδῶ ἡ ἀπαραίτητη βάση τῆς διδασκαλίας.

Στὴν Δ' τάξη (ὥρες 3) δίνουμε τὸ ἐξῆς ὄλικόν:

1) Ἀπὸ τὴ Ζωολογία: Οἱ σπουδαιότεροι ἀντιπρόσωποι ἀπὸ τὰ σπονδυλωτὰ κυρίως τῆς Ἑλλάδας.

Θηλαστικὰ	νυχτερίδα, γάτα, ἀλεπού, σκυλί, λαγός, νυφίτσα, βερβερίτσα, πρόβατο, γίδι, βόδι, ἄλογο, μουλάρι, γαῖδουρι.
Ποιλιὰ	κόττες, χήνα, πάπια, λελέκι, γεράκι, ἀετός, κουκουβάγιες κλπ.
Ἐρπετὰ	σαῦρες, φίδια (ὄχια κλπ.)
Ἀμφίβια	βάτραχοι..
Ψάρια	σαρδέλλα, μπαμποῦνι, μαρίδα, γόπα, μπακαλιάρος (ρέγγα), κολοῖός, σκουμπρί, παλαμίδα.

¹ Πρὸλ. Lehrplan für die Werktags - Volks - Schulen der Stadt München 1905.

Συγκεφαλαιωτικὲς παραστάσεις. Διαμονή, διαίτα, ὠφέλεια ἢ βλάβη.

2) Ἀπὸ τὴ Φυτολογία: α') Ἑλληνικὰ δέντρα καὶ φυτὰ (μηλιά, κερασιά, κρεμμύδια, κρῖνοι κλπ.) β') μορφολογία τοῦ φυτοῦ (βίτζα, κορμός, φύλλα ἀνθη, καρποί).

3) Ἀπὸ τὴν Ὀρυκτολογία: Τὰ γνωστότερα μέταλλα καὶ μερικὰ ἀμέταλλα (σίδηρος, μολύβι, χρυσάφι, ἀσήμι, χαλκός, ὑδράργυρος, ἀνθρακες, θειάφι κλπ.). Ἡ σημασία τους γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

4) Ἀπὸ τὴ Φυσική: α') Διαστολὴ τῶν σωμάτων μὲ τὴ θερμότητα. Πειράματα σχετικὰ. Ἐφαρμογὲς τῆς διαστολῆς. Κανονικὴ (ὑδράργυρος, μέταλλα) καὶ ἀκανόνιστη διαστολὴ (νερό). Θερμόμετρα.

β') Κρίσιμη θερμοκρασία. Σὲ τί βαθμὸ ἀρχίζει τὸ βράσιμο καὶ τὸ λύσιμο (σημεῖο τήξεως καὶ βρασμοῦ).

γ') Πῶς ἡ ζέστη ἀλλάζει τὴν κατάσταση τῶν σωμάτων. Λύσιμο, πήξιμο, βράσιμο, ἐξάτμιση. Κρῦο ἀπὸ τὴν ἐξάτμιση ἢ αἰτία του. Ἀπόσταξη. Συμπύκνωση τῶν ἀτμῶν (ὕγραποίηση). Κατακλίση ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπόσταξη (μαγειρικὸ ἄλατι). Ὑδατῶδη μετέωρα.

δ') Κρυμμένη θερμότητα. Πάγωμα. Ἰδιότητες τοῦ πάγου. Παγετῶνες, συνοχή.

Στὴν Ε' τάξη (ὥρες 4).

1) Χημεία: α') ἀπλὰ καὶ σύνθετα σώματα. Χημικὴ ἔνωση (τί ἰδιότητες ἔχει τὸ σίδηρο, καὶ τὸ θειάφι: ἐπανάληψη. Μηχανικὸ μείγμα μὲ τρίμματα ἀπὸ σίδηρο καὶ θειάφι: χωρισμὸς τους μὲ μαγνήτη. Χημικὴ ἔνωση τοῦ μείγματος. Θειοῦχος σίδηρος. Θερμότητα κατὰ τίς χημικὲς ἐνώσεις. Θειοῦχος ὑδράργυρος. Χωρισμὸς τῶν συστατικῶν του. Σύνθεση καὶ ἀνάλυση. Θειοῦχος χαλκός).

β') Καύση. Τὸ ὀξυγόνο στὸν ἀέρα καὶ στὸ νερό. Ὁξειδωση. Πῶς καίγονται τὰ κάρβουνα καὶ τί μᾶς δίνει τὸ κάψιμό τους. Νὰ καίει μιὰ λαμπάδα κάτω ἀπὸ γυάλα κλπ.: ἀργή καὶ γρήγορη καύση).

γ') Συστατικὰ τοῦ ἀέρα καὶ τοῦ νεροῦ (πειράματα).

δ') Ἀνθρακες καὶ ἀνθρακικὸ ὀξύ.

ε') Ἡ φλόγα τοῦ κεραιοῦ: τὰ μέρη της.

ς') Ἄλατα, (μαγειρικὸ ἄλατι, γύψος, μάρμαρο, κιμωλία, σόδα, ποτάσσα, θεικὸς χαλκός).

2) Βιολογία. — α') Ἐξετάζεται καὶ πάλι ἡ συνομοταξία τῶν σπονδυλωτῶν. Ἀναπνοὴ καὶ ἀναπνευστικὰ ὄργανα. Θρέψη. Πεπτικὰ ὄργανα. Κυκλοφορία τοῦ αἵματος καὶ ὄργανά της. Θερμοαἷμα καὶ ψυχροαἷμα ζῶα. Ὁ νόμος τῆς προσαρμογῆς στὶς ἐξωτερικὲς συνθή-

κες. Οί πέντε έμοταξίες τών σπονδυλωτών τί σχέση έχουν άναμεταξύ τους και με τήν άλλη φύση.

β') *Η ζωή τών έντόμων.* — (Μεταξοσκώληκες και μέλισσες. Τι μάς ώφελούν. Η μηλιά, ή έλιά, και οί ζωϊκοί κάτοικοί τους.

Σε τί μάς βλάπτουν τά έντομα. Τά έντομα στήν οίκονομία τής φύσεως. Γονιμοποίηση τών φυτών κλπ.)

Σύντομες πληροφορίες για άλλα άσπόνδυλα' άστακοί, άράχνες κλπ.

γ') *Ώφέλιμα φυτά του κήπου και τών άγρών.* Ώσπρια, σιτηρά, πατάτες.

δ') *Φυσιολογία τών φυτών.*

Συστατικά τών φυτών, στοιχεΐα άπαραΐτητα για τή ζωή τους.

Άναπνοή, έδαφος, λιπάσματα. Πολλαπλασιασμός τών φυτών.

3) *Φυσική.* — α') έπανάληψη για τή θερμότητα.

β') *Όλα τά σώματα έχουν βάρος. Βαρύτητα. Κατακόρυφο νήμα, άεροσταθμή, κέντρο βάρους, ιδιότητές του. Ίσοροπία.*

Τριχοειδή φαινόμενα. Σύγκριση τής βαρύτητας με άλλες δυνάμεις (έλαστικότητα, μυϊκή δύναμη κλπ.)

γ') *Δράση και αντίδραση. Άδράνεια, κίνηση ταχύτητα' ισόταχη και άνισόταχη κίνηση.*

δ') *Μοχλός. ό μοχλός είναι ή σπουδαιότερη άπλή μηχανή. Βραχιόνες του μοχλού. Εΐδη του, έφαρμογή: ζυγαριά, πλάστιγγα, μασιά, ψαλίδι, κουπί κλπ. άπλές μηχανές: τροχαλία, βαροϋλκο, γυρτό έπίπεδο, σφήνα, βίδα.*

ε') *Πίεση μέσα στα υγρά, αρχές τής υδροστατικής. Συγκοινωνούντα άγγεία' υδραγωγεία' αρχή τών συγκοινωνούντων άγγείων.*

ς') *Πίεση από τά υγρά στις πλευρές κλπ. τών άγγείων' κολύμπι' είδικό βάρος' αραϊόμετρα' γαλατόμετρο.*

ζ') *Άτμοσφαιρική πίεση. Σίφωνας κλπ. υδραντλίες. Βαρόμετρα, αερόστατα.*

η') *Ήλεκτρισμός.*

Θεμελιώδη πειράματα. Παραγωγή ήλεκτρισμού με τó τρίψιμο.

Ήλεκτρικό έκκρεμές. Έλξη και άπωση.

Καλοί και κακοί άγωγοί του ήλεκτρισμού.

Ήλεκτρισμός από έπίδραση. Μηχανές που παράγουν ήλεκτρισμό και μηχανές που τόν κρατούν. Ήλεκτρική σπΐθα, κερανός, άλεξικέραυνο.

Στήν 5' τάξη (ώρες 5).

1) *Χημεία. Οί κυριώτερες όργανικές ένώσεις (ζύμωση, σήψη, οί*

δημιουργοί τους) ζάχαρη, άμυλο, οινόπνευμα, κρασί, μύρα, γάλα, τυρί, βούτυρο κλπ.

2) *Η Άλληλουχία στή φύση. α') Στο δάσος. Φυτά και ζώα του δάσους' πεύκα, έλατα, δξιά, καστανιά κλπ. τρυποφράχτης, κάρθαρος, κάμπιες, ζαρκάδια, άγριόχοιροι, έλάφια κλπ. Σημασία και προστασία τών δασών.*

β') *Στόν άγρό. Ζώα και φυτά τών άγρών, παράσιτά τους. Γεωργία και σημασία τής.*

γ') *Στή θάλασσα. Τά κυριότερα σπονδυλωτά και άσπόνδυλα καθώς και τά φυτά τής θάλασσας. Η σημασία τής για τόν άνθρωπο και για τόν τόπο μας ιδιαιτέρως.*

δ') *Άνασκόπηση τών ζώων και τών φυτών. Ταξινόμησή τους. Οί ζωϊκοί και φυτικοί μύκητες. Τά μικρόδια στο νερό και στόν άέρα. Άμοιβαία σχέση τών φυτών και τών ζώων στήν άναπνοή και στή θρέψη. Διατήρηση και πολλαπλασιασμός του είδους. Καταμερισμός τής έργασίας. Οίκονομία και άρμονία στή φύση.*

ε') *Ο φλοιός τής Γης. Πετρώματα (γρανίτης, πορφυρίτης, ασβέστης, άργιλλος). Πώς έγιναν τά βουνά; Ήφαίστεια. Τό νερό άπάνω και μέσα στή γή.*

ς') *Ο άνθρωπος. Τό σώμα του' κίνηση, ήσυχία, τροφή, ένδυμασία. Προσαρμογή στή φύση. Ύγιεινή, κανόνες τής.*

3) *Φυσική. α') Τό φώς. Τό φώς άπλώνεται σε ίσια γραμμή. Σκια' ένταση του φωτός' πώς αλλάζει με τήν άπόσταση ή με τήν κλίση τής έπιφάνειας που φωτίζεται. Ταχύτητα του φωτός. Άντανάκλαση. Σουρούπωμα και χάραμα.*

β') *Μηχανική. Έννοια τής μηχανικής έργασίας. Δύναμη ήπου' ε,τι κερδίζομε σε δύναμη τó χάνομε σε χρόνο, διάστημα ή ταχύτητα. Μετατροπή τής κινήσεως σε θερμότητα και τó αντίθετο.*

γ') *Έκκρεμές. Πειραματική άπόδειξη τών νόμων του. Η μηχανική αρχή του βωλογιού με τó βαρίδι.*

δ') *Θερμότητα. Πηγές τής θερμότητας (ήλιος, ζώνες τής γής). Τό έσωτερικό τής γής (ήφαίστεια, θερμές πηγές). Χημικές δράσεις. Πίεση (τρίψιμο - σφυροχτύπημα). Άκτινοβολία. Καλοί και κακοί άγωγοί. Δύναμη τής θερμότητας, άτμομηχανές. Ζωή τών φυτών και τών ζώων. Τά πετροκάρβουνα άποθήκες θερμότητας. Η έπίδραση τής ήλιακής θερμότητας στόν άέρα και στο νερό' άνεμοι, θαλασσινά ρεύματα.*

ε') *Ήλεκτρισμός. Δυναμικός ήλεκτρισμός' ήλεκτρικό ρεύμα' ήλε-*

κτρικά στοιχεία. Αποτελέσματα του ηλεκτρικού ρεύματος: θέρμανση, φως, ηλεκτρόλυση, γαλβανοπλαστική.

ς) Μαγνητισμός και ηλεκτρομαγνητισμός. Μαγνήτες φυσικοί και τεχνητοί, μαγνητική βελόνα, μαγνητισμός της Γης, πυξίδα. Επίδραση του ηλεκτρικού ρεύματος στη μαγνητική βελόνα. Ηλεκτρομαγνήτες: ηλεκτρικά κουδούνια, τηλέγραφοι, τηλέφωνα.

ζ) Πώς ακούμε; Γένεση και μετάδοση του ήχου. Το αυτί και η λειτουργία του.

η) Πώς βλέπουμε; Διάθλαση του φωτός: πειράματα. Νόμος της διαθλάσεως. Σκοτεινός θάλαμος. Φακοί. Το μάτι και η λειτουργία του. Η διάθλαση στα πρίσματα. Τα χρώματα τούραου στις διάφορες ώρες. Το ούρανο τόξο.

Z'. Ιστορία και Θρησκευτικά.

Την επίγνωση του γύρω ήθικου κόσμου πρό πάντων έχουνε σκοπό να δώσουν ή 'Ιστορία και τὰ Θρησκευτικά.

Η 'Ιστορία ιδιαίτερος πρέπει να δώσει το παιδί μιὰ ξεκαθαρισμένη εικόνα τῆς ιστορικής εξέλιξεως τῆς φυλῆς μας με βάση τις σημαντικότερες ἐποχές και να ἐτοιμάσει ἔτσι τὴν καθαρὴν ἀντίληψη γιὰ τὴ σημερινὴ πολιτική, κοινωνική, και ἐκπολιτιστικὴ θέση και ἀποστολὴ τοῦ ἔθνους. (Ιστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ κυρίως πολιτισμοῦ).

Τὸ κορύφωμα λοιπὸν τῆς ιστορικής διδασκαλίας πρέπει να εἶναι ἡ κατανόηση τῆς σημερινῆς κοινωνίας, πὸ μέσα σ' αὐτὴν προορίζεται να κινηθεῖ και να ἐνεργήσει κάθε πολίτης.

Ἐπειδὴ οἱ ιστορικές σχέσεις, ὅσο ἀπλές κι' ἂν εἶναι, ἀπαιτοῦν πάντα ἀρκετὰ προχωρημένη ἀντίληψη και κρίση, γενικὴ εἶναι σήμερα ἡ τάση ν' ἀρχίζει ἡ διδασκαλία τῆς ιστορίας ὅσο μῆκος ἀργότερα και μάλιστα στὴν Ε' τάξη. Ἐπειδὴ ὁμως μετὰ τὸ ἑξατάξιό δικό μας σχολεῖο μᾶς ἔμειναν ἔτσι μόνο δύο χρόνια γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς ιστορίας, πὸ δὲ φτάνουν, ὀρίζομε τὴν ἀρχὴ τῆς ἀπὸ τὴν Δ' τάξη. Τῆς χαρακτηριστικῆς ἐποχῆς τῆς ιστορικής μας εξέλιξεως, τῆς ξεχωρίζομε γενικὰ σὲ ἀρχαῖο, μεσαιωνικό και νεώτερο Ἑλληνισμό. Κορύφωμα τῆς διδασκαλίας μας εἶναι ὁ νεώτερος. Αὐτὸν λοιπὸν θὰ δώσομε στὴν τελευταία τάξη. Ἐτσι στὴν προτελευταία τάξη μπαίνει ὁ μεσαιωνικός και στὴν Δ' ὁ ἀρχαῖος. Ἐπειδὴ δὲ και πολυσύνθετες εἶναι οἱ ιστορικές σχέσεις τοῦ ἀρχαίου κόσμου, πρό πάντων στὴν κοινω-

νική και πολιτειακὴ ὀργάνωση, και ἀπομακρυσμένη ἡ ζωὴ ἐκείνη ἀπὸ τὴ σημερινή, ἐπειδὴ ἡ ὀριμότητα τῶν παιδιῶν τῆς Δ' τάξεως δὲν εἶναι ἀρκετὴ γιὰ να καταλάβουν καθαρὰ τὸν κόσμο ἐκεῖνο, πρέπει ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας ιστορίας να ἔχει χαρακτηριστὰ μᾶλλον ἐξιδανικευμένο και συμβολικό, ὅπως και ἀληθινὰ εἶναι και θὰ εἶναι γιὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ λαοῦ μας ὁ ἀρχαῖος κόσμος.

Σύμφωνα δὲ μετὰ τὴν πνευματικὴν κατάστασιν τῶν παιδιῶν και γιὰ να προετοιμάσομε τὴν καθ' αὐτὸ ιστορικὴ διδασκαλία, βάζομε μιὰ ὄρα τὴ βδομάδα στὴν Γ' τάξη «μυθολογούμενη ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας» (Τρωϊκὸς πόλεμος, Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία, Ἡρακλῆς, Θησεύς).

Στὴν Δ' τάξη (ὄρες 3). Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας γύρω σὲς ἑξῆς ἐνόητες:

1) Ἡ Ἑλλάδα πρὶν ἀπὸ τὰ Μηδικὰ. Σπάρτη (Λυκούργος) Ἀθήνα (Σόλωνας).

2) Οἱ Περσικοὶ πόλεμοι.

3) Ἡ ἀκμὴ τῆς Ἀθήνας (Περικλῆς).

4) Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος.

5) Ἡ Θήβα (Πελοπίδας, Ἐπαμεινώνδας).

6) Ἡ Μακεδονία (Φίλιππος).

7) Ἡ κοσμοκρατορία τῶν Ἑλλήνων (Ἀλέξανδρος, Διάδοχοι).

8) Ἡ Ἑλλάδα ὑποτάσσεται στοὺς Ρωμαίους.

Στὴν Ε' (ὄρες 2). Ὁ Μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς γύρω σὲς ἑξῆς ἐνόητες:

1) Ἡ Κοσμοκρατορία τῶν Ρωμαίων. Χριστιανισμὸς. Μεγάλος Κωνσταντῖνος.

2) Τὸ Ἀνατολικὸ Κράτος. Θεοδόσιος, Ἀρκάδιος.

3) Προσπάθεια νέας κοσμοκρατορίας. Ἰουστινιανός.

4) Ἀγῶνες μετὰ τοὺς Πέρσες. Ἡράκλειος.

5) Οἱ νέοι ἐχθροὶ στὴν Ἀνατολή. Ἀραβες και Ἀραβικὸς πολιτισμὸς.

6) Ἡ μεταρρύθμιση τῶν Ἰσαύρων.

7) Οἱ ἀγῶνες μετὰ τοὺς Βουλγάρους. Πόλεμοι μετὰ τοὺς Σλαῦους γενικά.

8) Οἱ Τοῦρκοι.

9) Ἀυτικὸς πολιτισμὸς. Οἱ σταυροφορίες.

10) Οἱ Φράγκοι στὴν Ἀνατολή.

11) Ἑλληνικὸς φεουδαλισμὸς. Τὸ νέο Βυζαντινὸν κράτος.

12) Οί τελευταίοι άγώνες με τους Τούρκους. 'Η άλωση τής Κωνσταντινουπόλεως.

Στήν 5' τάξη. (ώρες 2). 'Ο νέος 'Ελληνισμός γύρω στις έξής ένότητες:

- 1) 'Ο νέος Εύρωπαϊκός πολιτισμός.
- 2) 'Η πολιτική και νομική θέση των βραγιάδων στην εποχή τής Τουρκοκρατίας.
- 3) Θρησκευτικά και πολιτικά προνόμια των 'Ελλήνων.
- 4) Αύτοδιοίκηση (κοινότητες).
- 5) Φαναριώτες, μεγάλοι Διερμηνείς, ήγεμόνες Βλαχίας και Μολδαίας.
- 6) 'Αρματωλοί και κλέφτες. (Σουλιώτες-Μανιάτες, -Τά νησιά).
- 7) 'Η ιδέα τής επανάστασεως. Τά διάφορα επαναστατικά κινήματα.
- 8) 'Η οικονομική ανάπτυξη των 'Ελλήνων. Ναυτιλία.
- 9) 'Η παιδεία των 'Ελλήνων.
- 10) 'Η Γαλλική επανάσταση και οι νέες ιδέες.
- 11) 'Η επαναστατική ιδέα στην 'Ελλάδα. Ρήγας Φεραίος.
- 12) Σούλι και 'Αλή Πασάς.
- 13) Φιλική 'Εταιρεία.
- 14) 'Η επανάσταση στη Μολδοβλαχία.
- 15) 'Η 'Ελληνική επανάσταση.
- 16) 'Ο φιλελληνισμός στην Εύρώπη- 'Η ιερή συμμαχία- 'Η επέμβαση των Εύρωπαίων.
- 17) 'Ο Καποδίστριας.
- 18) 'Η 'Ελλάδα στην εποχή του 'Οθωνα.
- 19) 'Η σημερινή 'Ελλάδα.
- 20) Γενική άνασκόπηση. 'Η ένότητα του 'Ελληνισμού. 'Ιστορία του 'Ελληνικού πολιτισμού.
- 21) Τά έκπολιτιστικά ιδανικά τής 'Ελληνικής Φυλής.
- 22) Τά δικαιώματα και τά καθήκοντα κάθε πολίτη.

Τά Θρησκευτικά σκοπό έχουν νά φωτίσουν τόν ήθικόν κόσμον, πρό πάντων άπό τή σχέση του ανθρώπου πρός τόν Θεόν, νά μάθουν στό παιδί τή θρησκεία του και νά καλλιεργήσουν τόν θρησκευτικό συναίσθημα. 'Επειδή τά τρία πρώτα τουλάχιστον χρόνια που πάει τόν παιδί σχολείο, δέν έχει τήν ψυχική ικανότητα νά καταλάβει ούτε τόν ήθικόν κόσμον ούτε τή σχέση πρός τόν Θεόν, ούτε τίς θρησκευτικές άλήθειες, έχομε τήν ιδέα πως ή θρησκευτική διδασκαλία πρέπει ν' άρχίζει άπό τήν Δ' τάξη. Στις τρεις πρώτες τάξεις γίνεται καλ-

λιέργεια του θρησκευτικού συναίσθηματος με τήν προσευχή, στις εκκλησιαστικές τελετές και με τή γενικότατη έξήγηση των μεγάλων έορτών.

Στήν Δ' τάξη (ώρες 2) θα γίνει σύντομη διδασκαλία άπό τήν Παλαιά Διαθήκη με κέντρο τόν Μωυσή, τόση μόνο όσο είναι άπαραίτητο για νά καταλάβουν τά παιδιά τή μονοθεϊστική θρησκεία (των 'Εβραίων) πριν άπό τόν Χριστό. 'Επειτα άπό τήν Καινή Διαθήκη ό ιδιωτικός βίος του Χριστού. δηλ.

- 1) Εύαγγελισμός.
- 2) Γέννηση του Χριστού.
- 3) Προσκύνηση των Μάγων.
- 4) Φυγή στην Αίγυπτο και επιστροφή στη Ναζαρέτ.
- 5) 'Ο 'Ιησούς δωδεκαετής στό ναό.
- 6) 'Ιωάννης ό Βαπτιστής.
- 7) Τόν κύρυγμα του 'Ιωάννη.

Στήν Ε' τάξη (ώρες 2).

I. Δημόσιος βίος του Χριστού.

- 1) 'Η βάπτισμα.
- 2) Οι πρώτοι μαθηταί.
- 3) 'Ο 'Ιησούς εδλογεί τά παιδιά.
- 4) 'Ο γάμος στην Κανά.
- 5) 'Ο εκατόνταρχος τής Καπερναούμ.
- 6) Φαρισαίος και Τελώνης.
- 7) 'Ο καλός Σαμαρείτης.
- 8) 'Η παραβολή του 'Ασώτου.
- 9) Θάνατος του 'Ιωάννη.

II. Τά πάθη, ή σταύρωση, και ή 'Ανάσταση του Χριστού.

- 1) 'Η μύρωση του Χριστού στη Βηθανία.
- 2) Ζακχαίος και 'Ιησούς.
- 3) 'Η είσοδος του 'Ιησού στα 'Ιεροσόλυμα. Καθαρισμός του ναού.
- 4) Σύγκρουση με τους Φαρισαίους. Τόν δηνάριο. 'Η έρώτηση των Σαδουκαίων. Ουαί ήμιν. Οι φύλακες του άμπελώνος.
- 5) 'Η προδοσία.
- 6) 'Ο μυστικός δείπνος.
- 7) Γεσθημανή.

- 8) Ἡ καταδίκη (νυκτερινή ἀνάκριση, ἀρνηση τοῦ Πέτρου, κατηγορία, καταδίκη κακομεταχείριση).
- 9) Ἡ σταύρωση.
- 10) Ἡ ταφή.
- 11) Ἡ ἀνάσταση.
- 12) Ἡ ἀνάληψη.

III. Σύντομη Λειτουργική.

Στὴν 5' τάξη (ὥρες 2).

- 1) Ἰδιωτικὸς βίος τοῦ Χριστοῦ } ἐπανάληψη.
- 2) Δημόσιος βίος τοῦ Χριστοῦ }
- 3) Διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἐπὶ τοῦ θρους ὁμιλία.
- 4) Ἡ πρώτη χριστιανικὴ κοινότητα α') Πεντηκοστή, Ἐπιφοίτηση Ἀγ. Πνεύματος, β') Οἱ Ἀπόστολοι στὸ Συνέδριο, γ') Θάνατος Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρα.
- 5) Ὁ ἀπόστολος Παῦλος.
- 6) Διωγμοί.
- 7) Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος.
- 8) Οἱ τρεῖς Ἱεράρχες.
- 9) Οἱ 7 Σύνοδοι. Σχίσμα Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας.
- 10) Ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ Ρωσία καὶ στὴ Βουλγαρία.
- 11) Ἡ Ἀνατολικὴ ἐκκλησία καὶ οἱ Τούρκοι.
- 12) Κατήχησις. Τὸ Σύμβολο τῆς πίστεως καὶ τὰ μυστήρια. Οἱ μακαρισμοί.

Η'. Ἰχνογραφία καὶ Πλαστικὴ, Ὡδική, Χειροτεχνία, Γυμναστική.

Ὁ τρίτος ἀπὸ τοὺς μερικοὺς σκοποὺς τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου εἶναι ν' ἀναπτύξει καὶ ἀσκήσει τὴν δεξιότητα τοῦ χεροῦ, τοῦ ματιοῦ, τοῦ αὐτιοῦ, καὶ νὰ γυμνάσει τὸ σῶμα καλλιεργώντας συνάμα τὴν παρατήρησι, τὴν αἰσθησι τοῦ ὠραίου, τὴν αὐτοπεποίθησι καὶ αὐτενέργεια, τὴν μεθοδικότητα, τὴν πειθαρχία καὶ τὴν ἐνεργητικότητα μὲ τὰ μαθήματα τῆς Ἰχνογραφίας καὶ Πλαστικῆς, τῆς Ὡδικῆς, τῆς Χειροτεχνίας καὶ τῆς Γυμναστικῆς.

Τῆς Ἰχνογραφίας καὶ Πλαστικῆς ἰδιαίτερος σκοπὸς εἶναι ν' ἀσκηθεῖ τὸ μάτι νὰ ξεχωρίζει καθαρὰ τὴν μορφὴν, τὰ σχήματα καὶ τὴν ἀρμονία τῶν γραμμῶν καὶ τῶν χρωμάτων στὰ πράγματα τοῦ ἐξωτερικοῦ

κόσμου διαπλάττοντας ἔτσι τέλειες ὀπτικὲς παραστάσεις, καὶ νὰ γίνῃ τὸ χέρι ἱκανὸ νὰ ἐκφράζει τὴν παραστάσι αὐτὴν αὐτοῦσις ἢ συνδυασμένες σὲ νέα ἀρμονικὰ σύνολα γραφικὰ ἢ πλαστικά. Ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο μαθήματα ἐργάζονται μ' ἐποπτεῖες ἀντικειμένων, ποὺ ὅσο τὸ δυνατόν καθαρὸς καὶ τέλειες ἔχουνε σκοπὸ νὰ μεταδώσουν στὰ παιδιὰ καὶ τὰλλα, προπάντων τὰ πραγματικὰ μαθήματα, σωστὸ εἶναι ἢ Ἰχνογραφία καὶ ἢ Πλαστικὴ νὰ ἐργάζονται πάντα παράλληλα καὶ μὲ στενὴ συνάφεια μὲ ὅλα τὰ μαθήματα αὐτά.

Ἡ μεθοδικὴ τῆς Ἰχνογραφίας, βοηθούμενη ἀπὸ παρατηρήσεις ἐπιστημονικὲς γιὰ τὸν τρόπο ποὺ ζετυλίγεται στὸ παιδί ἢ ἱκανότητα νὰ ἐκφράζει μὲ τὰ γραφικὰ μέσα τὴν παραστάσι του, ἔχει ἀλλάξει σὲ σπουδαῖα σημεῖα τὰ τελευταῖα χρόνια. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ καθιερωμένο πρόγραμμα δὲν ἀνταποκρίνεται στὴ σημερινὴ μεθοδική ἢ γραμμικὴ λεγόμενη Ἰχνογραφία πρέπει νὰ φύγει ὅλως διόλου ἀπὸ τὴν ὕλη τοῦ μαθήματος. Σ' αὐτὴ θ' ἀσκηθοῦν τὰ παιδιὰ στὸ μάθημα τῆς Γεωμετρίας. Ἀκόμη ἢ διακοσμητικὴ Ἰχνογραφία πρέπει νὰ γίνῃται πολὺ λίγο καὶ μόνο στὴν ἀνώτερες τάξεις κοντὰ στὴν Ἰχνογραφία ἀπὸ τὴ φύσι. Περισσότερη θέσι ἔχει ἢ διακοσμητικὴ Ἰχνογραφία στὰ παρθεναγωγεία σύμφωνα μὲ τὴν ἰδιοφυῖα τῶν κοριτσιῶν (κοῖσα χειροτεχνία - ποικιλτικὴ).

Τὰ τρία πρῶτα χρόνια πρέπει νὰ Ἰχνογραφοῦν τὰ παιδιὰ μόνον ἀπὸ τὴ μνήμη τοὺς ἀντικείμενα γνωστὰ τοὺς ἢ ποὺ τὰ γνώρισαν καλύτερα στὴν πραγματογνωσία, πατριδογνωσία ἢ καὶ σ' ἄλλα μαθήματα. Πρὶν νὰ Ἰχνογραφήσουν ἓνα ἀντικείμενο, τοὺς γίνῃται συνειδητὸ τὸ σχῆμα τοῦ ποὺ πρόκειται ν' ἀποδοθεῖ. Ἀλλὰ στὴν πρώτη καὶ δευτέρη τάξη πρέπει, κοντὰ στὴ συστηματικὴ αὐτὴ Ἰχνογραφία ἀπὸ τὴ μνήμη, ν' ἀφίνονται τὰ παιδιὰ καὶ ὅλως διόλου ἐλεύθερα νὰ ζωγραφίζουσι σκηνὲς ἀπὸ τὴ ζωὴ τοὺς ἢ ἀπὸ παραμῦθια ἢ ἄλλες εἰκόνας ζωηρὰ παραστημένες στὸ νοῦ τοὺς καὶ μάλιστα ἀπὸ τέτοιο εἶδος Ἰχνογραφημάτων πρέπει νὰ πρωταρχίζῃ τὸ μάθημα τῆς Ἰχνογραφίας. Ἀκόμη πρέπει νὰ γυμνάζονται τακτικὰ νὰ σέρνουσι μὲ τὸ ἓνα ἢ καλύτερα καὶ μὲ τὰ δύο χέρια γραμμὲς κανονικὲς καμπύλες ἢ καὶ ἄλλες ἀπάνω σὲ κάθετο πίνακα μὲ κιμωλία, χωρὶς νὰ στηρίζουσι ποθενὰ τὸ χέρι. Οἱ ἀσκήσεις αὐτὲς γίνονται σ' ὅλες τὴς τάξεις.

Στὴν ἀνώτερες τάξεις Δ', Ε' καὶ Σ' τὰ παιδιὰ Ἰχνογραφοῦν πάντα βλέποντας τὸ ἀντικείμενο, στὴν τελευταῖες τάξεις Ἰχνογραφοῦν καὶ τὸ ἔδω ἀντικείμενο ἀπὸ πολλὲς κατόψεις μὲ φωτοσκίασι καὶ μὲ προοπτικὴ. Σ' ὅλες τὴς τάξεις, καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη ἀκόμη, πρέπει τὰ παι-

διά να μεταχειρίζονται και το χρώμα, στην αρχή χρωματιστά μολύβια, αργότερα πινέλο και νερομπογιά χρωματίζοντας με τα κατάλληλα χρώματα το διάγραμμα, που στην αρχή γίνεται πάντα με μολύβι ή με κάρβουνο. Η διδασκαλία, πρὸ πάντων στις κατώτερες τάξεις (ἐκτός ἀπὸ τὴν ὅλως διόλου ἐλεύθερη ἰχνογραφία) πρέπει νὰ εἶναι ὁμαδική, μόνο στις ἀνώτερες μπορεί νὰ εἶναι και ἀτομική.

Στὴν Α' και Β' τάξη δίνουμε στὴν ἰχνογραφία ἀπὸ μία ὥρα τὴ βδομάδα. Τὰ παιδιά ὅμως θὰ ἰχνογραφοῦν και στὴ Χειροτεχνία, στὴν Πραγματογνωσία και στ' ἄλλα μαθήματα, ἀν δοθεῖ κατάλληλη ἀφορμή. Σ' ὅλες τις ἄλλες τάξεις ἀπὸ δύο ὥρες. Κ' ἐδῶ ὅμως ἰχνογραφοῦν παντοῦ ὅπου εἶναι ἀνάγκη, στὴν Πατριδογνωσία και Γεωγραφία, στὴν Ἱστορία, στὴ Φυσική κλπ.

Παραδείγματα πραγμάτων που μποροῦνε νὰ ἰχνογραφοῦν τὰ παιδιά τὰ τρία πρῶτα χρόνια ἀπὸ τὴ μνήμη: αὐγό, δαμάσκηνο, ἄλυσσιδα, ματογυάλι, κουτάλι, τροχός, πλάκα βιολογιοῦ, τετράδιο, φάκελλος, πόρτα, παράθυρο, χάρτινος ἀετός, πριόνι, μαχαίρι, πέταλο, φαλίδι, ἀπλά φύλλα, καρποί. Ἀπὸ τὴν Α' κι ἀπάνω: Διάφορα εἶδη φύλλα, πεταλοῦδες, λουλούδια, (μαργαρίτες πανσέδες, μενεξέδες, παπαροῦνες, τριαντάφυλλα κλπ.), ψάρια, φτεροῦγες πουλιῶν, φτερά διάφορα, καρποί, δημιουργήματα τῆς τέχνης και τῆς κοινῆς χρήσεως: ἀρχαία ἀγγεῖα, στήλες ναῶν, κουπιά, ποτήρια, μπιτοῦλιες, χύτρες, βάζα, ἄλλα δοχεῖα ἀπλά, λάμπα, κερυστάτης, καθίσματα, τραπέζια, θρανία, δωμάτια πουλιά, ζῶα κλπ. κλπ.

Τὴν αἴσθησιν τοῦ ὡραίου και τὴ μόρφωση τελείων ὀπτικῶν παραστάσεων βοηθεῖ παρὰ πολὺ και ἡ μεθοδικὴ διδασκαλία ἀπάνω σὲ δημιουργήματα τῆς τέχνης. Τέτοια ἔργα γλυπτικά, ἀρχιτεκτονικά κ. ἄ. ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ τέχνη μπορεί και πρέπει νὰ ἐξετάζονται στὴν ὥρα τῶν Ἑλληνικῶν, ὅπου ὑπάρχουνε μουσεῖα, ἀπὸ τὸ πρωτότυπο, ἄλλοιῶς ἀπὸ εἰκόνες. Ἀφορμὲς ἀπειρες θάχει ὁ δάσκαλος προπάντων στὸ μάθημα τῆς Ἱστορίας. Ἔτσι μποροῦνε νὰ ἐξεταστοῦν ὁ ἀρχαῖος ναός (Δωρικός, Ἴωνικός και Κορινθιακός ρυθμός), ἀπὸ τὴ Βυζαντ. ἀρχιτεκτονικὴ ἢ Ἁγία Σοφία κλπ., ἀπὸ τὴ γλυπτικὴ ἔργα τοῦ Φειδίου, τοῦ Πραξιτέλη και τοῦ Λυσίππου, ἀπὸ τὴ ζωγραφικὴ λίγα ἔργα τῆς Βυζαντιανῆς ἐποχῆς (ἀφορμὴ ἐδῶ δίνουν τὰ θρησκευτικά) και τῆς νεώτερης τέχνης. Ὅταν π. χ. ὁ δάσκαλος διδάσκει γιὰ τὴν παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας δὲν πρέπει νὰ ξεχάσει τὸ κρυφὸ σχολεῖο και τὸ μικρὸ σοφὸ τοῦ Γκίτζη, γιὰ τὸ μάθημα τῶν Γενιτσάρων ἔχει τὸ γάμο τῶν μικρῶν παιδιῶν τοῦ ἴδιου ζωγράφου, ἢ πυρπόληση

τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδας ἀπὸ τὸν Κανάρη στὴ Χίο ζωντανεῖ μετὴν ἀντίστοιχη εἰκόνα τοῦ Λύτρα κλπ.

Ἡ πλαστικὴ μπορεί νὰ πάει και μαζί με τὴ χειροτεχνία ἢ μετὴν Ἰχνογραφία, στις μικρὲς τάξεις μετὴν Πραγματογνωσία και τὴν Πατριδογνωσία. Ἰδιαιτερες ὥρες δὲν ἔχει. Τὰ παιδιά μετὴ πηλὸ ἢ πλαστιλινὴ γυμνάζονται νὰ πλάθουν κοινὰ γνωστὰ τοὺς ἀντικείμενα, κρίκους, καρπούς, δοχεῖα, πιάτα κλπ. (κοίτα ἀναλυτικὸ πρόγραμμα χειροτεχνίας).

Ἰδιαιτέρως μεγάλη ἀξία ἔχει αὐτὸ τὸ μάθημα καθὼς και ἡ Χειροτεχνία γενικά, ὡς ἀξιόλογο μέσο γιὰ τὴ σιωπηλὴ ἐνασχόληση στὰ ἐνωμένα σχολεῖα.

Ἔδική.

Ἰδιαιτερος σκοπὸς τῆς ὠδικῆς εἶναι νὰ ἐφοδιάσει τὰ παιδιά μετὰ ἀρκετὰ τραγούδια, που σὲ διάφορες περιστάσεις τῆς ζωῆς τοὺς νὰ μποροῦνε νὰ τοὺς χρησιμεῖουν γιὰ νὰ ἐκφράσουνε συναισθήματα χαρᾶς ἢ λύπης, ἐνθουσιασμοῦ ἢ θαυμασμοῦ και κάθε ἐνδόμυχη συγκίνηση. Ἐπιδιώκοντας ἢ ὠδικὴ αὐτὸ τὸν πραγματικὸ σκοπὸ γυμνάζει κι' ὅλας τὸ αὐτὸ και τὴ φωνὴ τῶν παιδιῶν, μορφώνει τὴν ἀντίληψη τῶν τόνων, τοῦ ρυθμοῦ, τῆς μελωδίας και ἀρμονίας και καλλιεργεῖ τὴν αἴσθησιν τοῦ ὡραίου και συναισθήματα ὑψηλά και εὐγενικά.

Τὰ τραγούδια που θὰ μάθουν τὰ παιδιά στὸ σχολεῖο, γιὰ νὰ τοὺς εἶναι ἀληθινὸ ἐφόδιο γιὰ τὴν συναισθηματικὴ ἔκφραση στις περιστάσεις τῆς ζωῆς τοὺς, δὲν πρέπει νὰ εἶναι σχολαστικά και ἀψυχα, με στενὸ σχολικὸ περιεχόμενο και τέτοια ἐν γένει που ἢ νὰ ντρέπονται ἢ ποτὲ νὰ μὴν αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκη νὰ τὰ μεταχειριστοῦνε μετὰ ἀληθινὸ ψυχόρμητο και ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο και ὑστερα στὴ ζωὴ τοὺς. Γι' αὐτὸ και τὸ περιεχόμενο και ἡ μελωδία πρέπει νὰ εἶναι πρῶτα πρῶτα ὡραῖα και νὰ πλησιάζουν ὅσο μποροῦνε στὸ ἔθνικὸ δημοτικὸ και λαϊκὸ τραγούδι. Κι' αὐτὰ ὅμως αὐτοῦσια πρέπει νὰ τὰ χρησιμοποιοῦνε πολὺ στὴ διδασκαλία τῆς ὠδικῆς: τὸ ἴδιο και μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ τραγούδια. Δυστυχῶς οὔτε ὄλος ὁ πλοῦτος τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐξετάστηκε και χρησιμοποιήθηκε ἀκόμη ἀρκετὰ μετὰ τὸ σκοπὸ αὐτόν, οὔτε ἡ δημιουργικὴ σύνθεση ἐργάστηκε ἀκόμη ἀρκετὰ και γιὰ τὸ σχολεῖο ἀπάνω σ' αὐτὴ τὴ βάση. Γι' αὐτὸ τὰ περισσότερα σημερινὰ σχολικά μας τραγούδια εἶναι ἢ ἀκαλαίσθητες μεταφράσεις ἢ ἀπλὴ μεταφορὰ ξένης μουσικῆς στοὺς

γνωστούς άνοστους, σαχλούς και άνόητους τις περισσότερες φορές Έλληνικούς στίχους.

Στά τρία πρώτα χρόνια δίνουμε μονόφωνα, στις άλλες τάξεις δίφωνα τραγούδια. Τη διδασκαλία των τραγουδιών πρέπει να παρακολουθεί συστηματική άσκηση και άπλη θεωρία της μουσικής. Στο τέλος του έκτου χρόνου πρέπει τα παιδιά να μπορούν να διαβάζουν άπλά τραγούδια από το πεντάγραμμα. Για την ώδική όρίζομε σ' όλες τις τάξεις από δύο ώρες τονίζοντας πώς όπου ή σχολική ζωή παρουσιάζει κατάλληλη περίπτωση, άρχή και τέλος των μαθημάτων, έκδρομές, σχολικές γιορτές κλπ. πρέπει να χρησιμοποιούμε τα μαθημένα τραγούδια.

Γυμναστική.

Η Γυμναστική ιδιαίτερο σκοπό έχει να διατηρήσει την υγεία και να καλλιεργήσει τις γενικές δεξιότητες, την ευκίνησια, τη δύναμη και την άρμονική ανάπτυξη του σώματος, και μαζί μ' αυτά να τονώσει τις βουλητικές άρετές, τη σκοπιμότητα, την πειθαρχία και την αυτοπεποίθηση.

Στο τωρινό πρόγραμμα της Γυμναστικής δέν έχομε να προσθέσομε τίποτα ιδιαίτερο, γιατί στηρίζεται σε βάσεις επιστημονικές. Θα θέλαμε μόνο να δοθεί περισσότερη προσοχή στο παιχνίδι, και μάλιστα στο ντόπιο, να δοθεί σ' όλα τα σχολεία χώρος κατάλληλος γι' αυτό και για τη γυμναστική και ν' αφίνονται ένα άπογεμα τη βδομάδα για περίπατο κ' ένα άλλο ελεύθερο.

Για τη Γυμναστική πρέπει να δοθούν τρεις ώρες τη βδομάδα, που καλύτερα μάλιστα μπορούν να γίνουν έξ ήμιώρια, σ' όλες τις τάξεις. Γενική άρχή στο ώρολόγιο πρόγραμμα να γίνει, πώς ύστερα από τη Γυμναστική δέν πρέπει να γίνεται μάθημα. Το χειμώνα ή τελευταία πρωινή, το καλοκαίρι ή τελευταία άπογεματινή είναι οι καταλληλότερες ώρες.

Χειροτεχνία.

Με τη χειροτεχνία προπάντων μπορεί να μορφώσομε τις δεξιότητες του χεριού και του ματιού, να γυμνάσομε την παρατηρητικότητα και την προσοχή των παιδιών, να τα προσανατολίσομε στον ήθικό κόσμο της εργασίας και να τους εμπνεύσομε την άγάπη γι' αυτόν. Χωρίς να μεταβληθεί το δημοτικό σχολείο σε ειδική επαγγελματική σχολή, πρέπει να δώσει σ' όλους τους μαθητάς τα στοιχεία που θα τους κάμουν ικανούς όποια δουλειά καταπιαστούν άργό-

τερα να την τελειοποιήσομε με γούστο και με επιστημονικότερη μέθοδο και όσους θέλήσομε να εξακολουθήσουν τη μόρφωσή τους θα τους βοηθήσομε να έπιδοθούν στις επιστημονικές τους μελέτες μεθοδικότερα, με ζωρότερη αντίληψη και παρατηρητικότητα, με όπομονή και έπιμονή.

Στην Α' τάξη. Τάγορια (και τα κορίτσια, όπου είναι δυνατόν) γυμνάζονται στο δίπλωμα, στο πλέξιμο του χαρτιού και στην ύφαντική του. Κόβουν σε όρισμένα μέτρα και διπλώνουν λωρίδες χαρτί και κολλούν με γόμμα κομμάτια από χρωματιστό χαρτί σε διάφορα γεωμετρικά και καλλιτεχνικά σχήματα, είτε με τη βοήθεια του δασκάλου, είτε και με τη δική τους πρωτότυπη όρμή. Κεντούν με χρωματιστά μαλλιά ή με μετάξι σε κανναβά ή σε χαρτί διάφορα σχέδια χωρίς υπόδειγμα.

Στα κορίτσια ιδιαίτέρως δίνονται οι πρώτες όδηγίες για το ράψιμο, το καρύκωμα και το μπάλλωμα άπάνω σε λινό ή σε μπαμπακερό πανί κολλημένο άπάνω σε κανναβά. Μαθαίνουν άκόμη να πλέκουν με μεγάλες ξύλινες ή κοκκαλένιες άγκιστρωτές βελόνες διάφορα κορδόνια, έπειτα πλεχτές γραβάτες, μικρές φούστες, μπλουζες και φισσού. Άπάνω σε κανναβά κεντούν γραμμές, συμπλέγματα από γραμμές, μικρά και μεγάλα γράμματα του τύπου και αριθμούς κι' άρχίζουν το κέντημα άπάνω σε έταμίνα.

Στην Β' τάξη τάγορια (και τα κορίτσια, όπου μπορεί να γίνει) μαθαίνουν με φάθα μονόχρωμη ή πολύχρωμη να πλέκουν διάφορα είδη καλάρια και να συνδυάζουν λωρίδες ποικιλόχρωμες σε διάφορα καλλιτεχνικά συμπλέγματα. Κόβουν χαρτόνια σε όρισμένα μέτρα και φκιάνουν μ' αυτά διάφορα γεωμετρικά στερεά και άλλα αντικείμενα, που τα κολλούν με γόμα ή κόλλα (σπιτάκια, τετράγωνους πύργους κλπ.) άρχίζουν την πλαστική φκιάνοντας από πηλό γεωμετρικά στερεά και άπλουστάτα αντικείμενα, από τη μνήμη τους (καρπούς, αυγά, φύλλα, σπιτάκια κλπ.).

Τα κορίτσια ιδιαίτέρως γυμνάζονται στο ράψιμο, στα διάφορα είδη της βελονιάς (πατητή, πισοβελονιά, διπλοραφή) και στο μπάλλωμα (άπάνω σε κανναβά ή σε λινό πανί) καταγίνονται να ράφουνε σάκκους, μαντύλια, πετσέτες και μπλουζες. Έξακολουθούν την άσκηση στο πλέξιμο (με μικρότερες τώρα βελόνες) και πλέκουν από μαλλί μανικέτια, κάλτσες, παπουτσάκια και νυχτικά για παιδιά. Κεντούν με χρωματιστές μάλλινες κλωστές άπάνω σε κανναβά ή σε έταμίνα.

Στην Γ' τάξη τάγορια (και τα κορίτσια) μαθαίνουν να φκιάνουν από χαρτόνια διάφορα αντικείμενα που τα σκεπάζουν με χρωματιστά χαρτιά σε διάφορα σχέδια ή με δικά τους χρωματιστά ίχνογραφη-

ματα. Τάγρια ξεχωριστά αρχίζουν να φκιάνουνε διάφορα πράγματα από σύρμα και βέργες λυγαριάς, καλάθι για αυγά, σαπουνοθήκες κλπ. ή καφασωτά. Στην πλαστική φκιάνουνε από πηλό αρχιτεκτονικά στολδία, αντικείμενα από τή μνήμη τους (πιάτα, δοχεία σε διάφορα σχήματα, στολδία δοχείου, πουλιά, χελώνες, φύλλα κλπ.).

Τὰ κορίτσια εξακολουθούν τὸ κέντημα με χρωματιστές κλωστές (μάρκες σε λινό πανί). Γυμνάζονται στο συνηθισμένο ράψιμο και μαθαίνουν και άλλα είδη βελονιάς (βελονιά τρυπήματος, μπουτουνιέρας κλπ.). Μαθαίνουνε να στριφώνουν και να μαντάρουν πρώτα απάνω σε δοκιμαστικό πανί, έπειτα ράβοντας πουκαμισές, γυμνάζονται να μπαλλώνουν και να μαντάρουν πλεχτά ρούχα, πλέκοντας τὸ χαλασμένο μέρος με τις ίδιες μάλλινες κλωστές και διορθώνοντας το στο ίδιο σχέδιο που ήταν πρώτα. Φκιάνουν από πανί φασκιές και φορέματα μικρών παιδιών (πουκαμισάκια, φοβστες, μπροστέλλες, νυχτικά, κορσαζάκια κλπ.). Αρχίζουνε να πλέκουν ταντέλλες με λινές κλωστές ή με μαλλι (κάλτσες και παπουτσάκια παιδιών, σκούφια, μικρά σκεπάσματα κρεβατιών). Εξακολουθούν τήν πλεκτική τής ψάθας με λεπτότερες λωρίδες και φκιάνουνε διάφορα ψάθινα παιγνιδάκια (καλαθάκια, θήκες κλπ.).

Στην Δ' τάξη τάγρια εξακολουθούνε να δουλεύουν τὸ σιδερένιο σύρμα κι' αρχίζουν τώρα να εργάζονται και με σύρμα έπιχαλωμένο. Έπειτα φκιάνουνε διάφορα πράγματα από σύρματα και ξύλο (κλουδιά, καφάσια, κλπ.). Έπειδή αρχίζει εδώ ή κατεργασία τὸ ξύλου μαθαίνουν τὰ διάφορα εργαλεία με τὰ όποια δουλεύουμε τὸ ξύλο, εξακολουθούν τήν κατεργασία τὸ πηλοῦ και φκιάνουνε διάφορα αντικείμενα από πηλό λεπτότερα και τελειότερα (κύπελλα, φλυτζανάκια, δακρυδόχους, στύλους με τούς αρχαίους ρυθμούς, άποτυπώματα ζώων, ανάγλυφα κλπ.).

Τὰ κορίτσια εξακολουθούν να γυμνάζονται ράβοντας τὰ προχειρότερα και άπλούστερα άσπρόρρουχα. Τὸ κέντημα με μάλλινες ή λινές κλωστές απάνω σε καναβά ή έταμίνα γίνεται πολυπλοκότερο και συνθετότερο κι' αρχίζει τὸ κέντημα με μεταξωτές κλωστές. Μαθαίνουν πώς να μαντάρουν κάλτσες με κλωστή λινή ή μάλλινη. Πλέκουν ταντέλλες τὸ χεριού με κλωστή μπαμπακερή ή λινή και διδάσκονται τὰ πρώτα στοιχεία τής ποικιλτικής. Γυμνάζονται, αν είναι δυνατόν, στο πλέξιμο και ράψιμο φιλης ψάθας και στο σιδερωμά της, για να μάθουνε να κάνουν καπέλλα.

Στην Ε' τάξη: τάγρια ένώνουν στην εργασία τους τήν ίχνογραφία και τήν πλαστική. Φκιάνουν ένα αντικείμενο από πηλό και

έπειτα τὸ ίχνογραφούν ή και τὸ αντίθετο. Στην κατεργασία τὸ ξύλου (ξύλουργική) μαθαίνουν τὰ διάφορα εργαλεία της και πώς να τὰ μεταχειρίζονται. Γυμνάζονται στο βοκάνισμα και στο πρίονισμα τών ξύλων. Κολλούνε ξύλα για να φκιάσουνε διάφορα αντικείμενα (κορνίζες, σταυρούς, μέτρα, κουτιά, θήκες, κλπ.) με τις προεξοχές (χωρίς καρφιά) και με φαρόκολλα.

Τὰ κορίτσια εξακολουθούνε να γυμνάζονται στο ράψιμο και μαθαίνουν τή λοξή ραφή, τὸ άπλό κορδέλιασμα και τὸ κορδέλιασμα με δίπλες από τοῦλλι ή από ταντέλλα. Φκιάνουν πλισσέδες και κουμπιά από πανί και μαθαίνουν ακόμη τή βελονιά τής φανέλλας, τήν άγκαθωτή βελονιά, τή βελονιά φεστονιού και τήν κοσμηματοβελονιά. Αρχίζουν να μαθαίνουν πώς να κόψουν άσπρόρρουχα, δοκιμάζοντας πρώτα απάνω σε χαρτιά ή σε άχρηστα κομμάτια από πανί. Ράβουν άντρικά άσπρόρρουχα και τὰ δυσκολότερα γυναικεία. Κόβουν πανταλόνια και άπλά μικρά φορέματα σε 8,τι πανί κι' αν είναι κόβοντας πρώτα απάνω σε άχνάρια (πουκάμισα, μπροστέλλες, φούσκες, κορσάζια πουκαμισάκια κλπ.). Μαθαίνουν πώς γίνεται τὸ λοξό μαντάρισμα και τὸ μαντάρισμα σε σχισμένες τσόχες ή μάλλινα φορέματα. Εξακολουθούν τὸ πλέξιμο με λινές κλωστές και πλέκουν διάφορες ταντέλλες: αρχίζουνε να μαθαίνουν να πλέκουνε στο κοπανέλλι και συνθετότερα άσπροκεντήματα. Εξακολουθούν ακόμα τήν ποικιλτική και τὸ πλέξιμο καπέλλων από ψάθα.

Στην 5' τάξη. Τάγρια εξακολουθούν να δουλεύουν τὸ ξύλο και φκιάνουν κουτιά και άλλα ξύλινα αντικείμενα κολλημένα με καρφιά. Τορνεύουν διάφορα ξύλινα αντικείμενα και μαθαίνουν τὰ σπουδαιότερα εργαλεία για να δουλεύουν τὸ σίδηρο. Γυμνάζονται πώς να μεταχειρίζονται τή λίμα λιμάροντας και γυαλίζοντας πράγματα καμωμένα από μαλακό σίδηρο ή από χιτσοσίδηρο. Εξακολουθούν τήν ίχνογραφία και πλαστική (όπως στη Ε' τάξη) σε πολυπλοκότερους συνδυασμούς και σε αναπαραστάσεις έργων από τή ζωή και τόν πολιτισμό τών αρχαίων και τών νέων Έλλήνων κι' από τή φύση.

Τὰ κορίτσια γυμνάζονται να κόβουν και να ράβουν 8λα τὰ είδη άσπρόρρουχα. Μαθαίνουνε να κεντούν διάφορα άσπρα κεντήματα σε πουκαμισές κλπ. Εξακολουθούν τὸ πλέξιμο τής ταντέλλας σε πολυπλοκότερα σχέδια με μικρές βελόνες και σε κοπανέλλι. Εξακολουθούν τήν κατασκευή καπέλλων και τήν ποικιλτική. Πλέκουνε διάφορα μεταξωτά αντικείμενα (γραβάτες, σάλια, κάλτσες, καλτσοδέτες) και κάνουν κεντήματα από μετάξι (μάρκες σε μεταξωτά μαντήλια κλπ.).

Είναι πιά κοινοτοπία ή παιδαγωγική απαίτηση πώς κάθε σχολείο πρέπει να έχει και τον κήπο του, όπου τα παιδιά θα βρίσκουνε μόνα τους άφθονα τὰ μέσα για τὴν ἐποπτική διδασκαλία τῶν φυσιολογικῶν κλπ. και θα καταγίνονται στὸ μορφωτικότερο μάθημα τῆς φυτοκομίας και δεντροκομίας. Τὸ μάθημα αὐτὸ μπορεί νὰ γίνεταί κάθε μέρα, τὸ φθινόπωρο και τὸ χειμῶνα τὸ ἀπόγευμα μετὰ τις τέσσερες, και τὴν ἀνοιξη τὸ πρωτὶ, πριν ἀρχίσουν τὰλλα μαθήματα.

Ἀπὸ τὴν ὕλη τῆς χειροτεχνίας ποὺ δώσαμε παραπάνω μπορεί σὲ μερικὰ μέρη νὰ παραλείπονται οἱ ἀσκήσεις στὴν πλαστική π. χ. ἢ τὴ σιδηρουργική και νὰ διδάσκονται σηροτροφία ἢ μελισσοκομία, ἢ γαλατοκομία και τυροκομία κλπ., ἀνάλογα με τις διαφορὲς τοπικὲς ἀνάγκες.

Ὁρολόγιο πρόγραμμα τοῦ εξατάξιου Δημ. Σχολείου¹.

Μαθήματα	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'	Παρατηρήσεις			
Θρησκευτικά	—	—	—	2	2	2				
Γλώσσα	Ἀνάγνωση Γραφή Ἐκθέσεις Ὁρθογραφία (Γραμματική)	6	6	5	5	4	¹ Ἡ γραμματικὴ διδάσκεται πάντα στὴν ὕλη τῶν ἐκθέσεων ἢ τῆς ὀρθογραφίας.			
				1	1	1				
				2,9	2,9	2,8				
				1	1	1				
Πραγματογνωσία	3	3	—	—	—	—				
Ἀριθμητικὴ	3	3	3	4	3	3				
Γεωμετρία	—	—	—	—	2	2				
Πατριδογνωσία	—	—	3	—	—	—				
Γεωγραφία	—	—	—	2	2	2				
Ἱστορία	—	—	1	2	2	2				
Φυσιογνωσία	Φυσικὴ Ἱστορία Φυσικὴ Ὀρυκτ. Χημεία	—	—	3	4	5	² Τὰ παιδιά ἰχνογραφῶν και σὲ κάθε ἄλλο μάθημα ποὺ διενεαφορμῆ: στὴν πραγματογνωσία, χειροτεχνία κ. λ. π.			
Ἰχνογραφία ³	1	1	2	2	2	2				
Ὡδική ³	1	2	2	2	2	2				
Γυμναστικὴ	3 (6/2)	3 (6/2)	3 (6/2)	3 (6/2)	3 (6/2)	3 (6/2)				
Χειροτεχνία	3	3	3	3	2	2				
	20	22	26	32	32	32				

¹ Στὴν ΣΤ' τάξη τῶν Δημ. Παρθεναγωγείων θὰ διδάσκονται τὰ κορίτσια 6 ὥρες Ἑλληνικά, 1 1/2 Ὡδικὴ και 1 1/2 Ἰχνογραφία. Ἔτσι περιορίζονται οἱ ὥρες τῆς διδασκαλίας σὲ 30 και μένουν τρία ἀπογεύματα ἐλεύθερα, γιὰτι γιὰ λόγους φυσιολογικοὺς σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία ἀλλάζει και ἀδυνατίζει ὁ ὀργανισμὸς τοῦ κοριτσιοῦ.

II

Τὸ δεῦτερο ἐρώτημα τοῦ Κεντρικοῦ Ἐποπτικοῦ Συμβουλίου εἶναι γιὰ τὰ Ἀνώτερα Παρθεναγωγεία και τὰ Διδασκαλεῖα τῶν κοριτσιῶν. Ἄλλὰ τὰ μόνα ἐπίσημα σχολεῖα τὰ εἰδικὰ γιὰ τὴ μόρφωση τῶν κοριτσιῶν στὴν Ἑλλάδα εἶναι τὰ δημοτικά, τετρατάξια και ἐξατάξια και τὰ λίγα ὀχτατάξια ἀνώτερα παρθεναγωγεία με τάντιστοιχα διδασκαλεῖα τῆς φιλεκαπαιδευτικῆς ἐταιρείας. Ἐπομένως τὸ ἐρώτημα τοῦ Κ. Ε. Συμβουλίου μᾶς φέρνει ἀμέσως στὸ πρόβλημα τῆς γυναικείας μορφώσεως στὸν τόπο μας. Τὸ μεγάλο ὅμως αὐτὸ πρόβλημα θὰ τὸ θίξομε τόσο μόνον, ὅσο φτάνει γιὰ νὰ δώσομε θετικὴ και δικαιολογημένη ἀπάντηση στὴν ἐρώτηση ποὺ μᾶς ἔγινε.

Ὅ,τι εἶπαμε στὸ Α' μέρος γιὰ τὰ δημοτικά σχολεῖα τῶν ἀγοριῶν ἰσχύει και γιὰ τὰ δημοτικά παρθεναγωγεία. Μ' αὐτὰ ἐδειξε ἡ πολιτεία πὼς ἐννοίωσε τὸ χρέος τῆς νὰ φροντίσει — ὅπως δὲ φρόντισε και γιὰ τὰγόρια — γιὰ τὴ στοιχειώδη μόρφωση τῶν κοριτσιῶν. Οἱ οικονομικὲς ὅμως και κοινωνικὲς συνθήκες ἐπιτρέπουν κ' ἐπιβάλλουνε σὲ πολλὰ κορίτσια νὰ ζητήσουνε γενικὴ μόρφωση ἀνώτερη ἀπὸ τὴ λαϊκὴ γιὰ τέτοια μόρφωση τὸ Κράτος ὡς τώρα δὲ φρόντισε καθόλου. Ἡ μόνη φροντίδα τοῦ ἦταν ν' ἀναγνωρίσει και κανονίσει τὰ προγράμματα γιὰ τὰ λίγα ἀνώτερα παρθεναγωγεία ποὺ ἔδρυσε ἢ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία. Τὰ ἀνώτερα αὐτὰ παρθεναγωγεία ἔχουνε διπλὸ σκοπὸ πρῶτα νὰ δώσουνε στὰ κορίτσια γενικὴ μόρφωση ἀνώτερη ἀπ' ἔ,τι δίνουν τὰ δημοτικά και ἔπειτα νὰ προετοιμάσουνε μαθήτριες γιὰ τὰ διδασκαλεῖα. Ὁ πρῶτος σκοπὸς εἶναι, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὰ πράγματα, κάτι τι δευτερευον και ἀργότερα θὰ ἐξεταστῆ, ἀν τὸν ἐπιτυχαίνουον ἢ ὄχι. Ὁ δεῦτερος εἶναι και ὁ κύριος σκοπὸς τῶν σχολείων αὐτῶν, ἀφοῦ ἐκεῖ μόνον ὑπάρχουν ἀνώτερα παρθεναγωγεία, ὅπου λειτουργοῦν και διδασκαλεῖα. Ὡστε δὲν εἶναι ἀβάσιμος ὁ ἰσχυρισμὸς πὼς ἡ ἔμμεση φροντίδα τῆς πολιτείας γιὰ τὰ κορίτσια ποὺ ζητοῦν ἀνώτερη ἀγωγή — τὰ κορίτσια δηλ. κυρίως τῆς ἀστικῆς τάξεως — περιορίστηκε ὡς τώρα σὲ ἀφθονότερες σχετικὰ με τὸν πληθυσμὸ μας δασκαλοπαραγωγικὲς μηχανές.

Σ' ἔλα τὰ πολιτισμένα Κράτη τὰ σχολεῖα προσπαθοῦνε νὰ ὀνηρετήσουν και ἱκανοποιήσουν, ὅσο μποροῦνε, τις ἀνάγκες ποὺ ἔχουν οἱ

διαφορές κοινωνικές τάξεις. Στη διαβάθμιση και τὰ προγράμματα τῶν σχολείων καθρεφτίζονται κατὰ μέγα μέρος οἱ ἀνάγκες αὐτές, ἐπομένως καὶ ἡ πρόοδος ἐνός τόπου. Ὅποιος ὅμως ἤθελε νὰ συμπεράνει μόνον ἀπὸ τὰ ἐπίσημα ἢ μισοεπίσημα σχολεῖα μας τί ἀνάγκες ἔχουν τὰ κορίτσια τῶν ἀστικῶν στὸν τόπο μας, δηλ. τί ἀνάπτυξη καὶ ζωὴ ἔχει αὐτὴ ἡ ἀστικὴ τάξη, θὰ ἔφτανε στὸ συμπέρασμα πὼς οἱ ἀστοὶ ἐδῶ πέρα δὲ θέλουνε νὰ δώσουνε στὰ κορίτσια τους ἀνώτερη μόρφωση, ἀφοῦ ἀνώτερα παρθεναγωγεῖα εἶναι μόνον ὄχι τῶ, καὶ πὼς οἱ λίγοι ποῦ τὴ ζητοῦνε δὲ νειρεύονται τίποτε ἄλλο γιὰ τὰ παιδιὰ τους παρὰ τὸ δίπλωμα τῆς δασκάλας, ἀφοῦ τὰ $\frac{8}{10}$ ἀπὸ τίς μαθήτριες ποῦ τελειώνουν τὸ Α Παρθεναγωγεῖο ἐξακολουθοῦν ὡς τὸ τέλος τὴ μόρφωσή τους καὶ στὰ διδασκαλεῖα. Ἐπειδὴ ὅμως τέτοιο συμπέρασμα θὰ ἦταν μοναδικὸ στὰ κοινωνικὰ χρονικὰ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα γιὰ ἕναν τόπο πολιτισμένο ὅπως δὴποτε, κάθε στοχαστικὸς μελετητὴς θὰ σχηματίζε ἀμέσως τὴν πεποίθησιν πὼς ἡ παράξενη αὐτὴ πρωτοτυπία δὲ δείχνει πρωτότυπη σύσταση καὶ στασιμότητα τῆς ἀστικῆς μας τάξεως, ἀλλὰ πὼς κάπου σκούριασε ἡ πολιτειακὴ μηχανή. Καὶ μετὴ βεβαιότητα πὼς ὅπου ὑπάρχει ἀληθινὴ ζωὴ καὶ ἀνάγκη θὰ βρεῖ μετὰ κάθε τρόπο τὰ μέσα νὰ ἐκδηλωθῆ καὶ ἰκανοποιηθῆ, θὰ κοιτοῦσε νὰ ἴδῃ τί μέσα ἀνακάλυψε ἡ ἀστικὴ τάξη γιὰ νὰ μορφώσει τὰ κορίτσια τῆς σύμφωνα μετὰ τίς ἀπαιτήσεις ποῦ ἔχει, ἢ ἂν καὶ πὼς ἐκμεταλλεύτηκε τὴν ἀνάγκη αὐτὴ ἢ ἰδιωτικὴ ἐπιχειρηματικότητα. Καὶ θὰ ἔβλεπε πὼς ὁ τόπος μας εἶναι γεμάτος ἀπὸ σχολὰς καλογρηθῶν καὶ αὐτὲς πάλι γεμάτες ἀπὸ εὐπορα κορίτσια· πὼς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἰδίως στὴν Ἀθήνα ἀκμάζουν καὶ προκόβουν τόσα ἰδιωτικὰ θτάξια καὶ 10τάξια ἰδιωτικὰ παρθεναγωγεῖα· πὼς στίς ἐπαρχίαι ἀναγκάστηκαν οἱ γονεῖς καὶ ζητήσανε νὰ ἐπιτραπῆ στὰ κορίτσια τους νὰ πηγαίνουν μετὰ τάξια στὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ στὰ γυμνάσια· ἢ ἄδεια δόθηκε καὶ σύμφωνα μετὰ τὴν τελευταία στατιστικὴ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας χιλίαι ἑκατὸ (1100) ἐπαρχιωτοπούλες μαθαίνουν τώρα μετὰ τοὺς μαθητὰς τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων Λατινικὰ καὶ Γραμματικὴ καὶ 120 τελειοποιοῦνται στὰ μαθήματα αὐτὰ στίς γυμνασιακὰς τάξεις. Ἀπὸ τῆς μαθήτριες αὐτὲς ἄλλες ζητοῦν ἀνώτερη μόρφωση, ἄλλες πάνε γιὰ νὰ τελειώσουν ὀρισμένη τάξη τοῦ γυμνασίου καὶ ἐπιτύχουν ἔτσι τὴν εἰσοδὸν τους στὸ διδασκαλεῖο καὶ οἱ πὶθὸ λίγες τέλας γιὰ νὰ μπορέσουνε νὰ ἐγγραφοῦνε στὸ Πανεπιστήμιο.

Ἐδῶ ὅμως κάθε μελετητὴς ποῦ πονεῖ τὸν τόπο του καὶ ξέρει τὴ μεγάλη σημασία τῆς ἀγωγῆς θὰ αισθανόταν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐξετά-

σει, ἂν τὰ διαφορὰ αὐτὰ μέσα ποῦ ἐπινόησε ἢ ἀνάγκη ἢ ἡ ἰδιωτικὴ ἐπιχειρηματικότητα ὑπηρετοῦν τὴν ἀστικὴν τάξιν, ὅπως πρέπει, καὶ συντελοῦνε στὴν πρόοδο τῆς κοινωνίας· γιὰ τὸ τότε μόνον μπορεῖ κάπως νὰ δικαιολογηθῆ ἡ ἀδιαφορία τῆς πολιτείας. Ἀλλὰ θ' ἄρχιζε ἀπὸ ἕνα μέσο ποῦ δὲν τὸ ἀναφέραμε παραπάνω, γιὰτὶ εἶναι περιορισμένο σὲ λίγα εὐτυχῶς πλουσιόσιπτα· ἢ ἐπίδρασή του ὅμως στὴν κοινωνία εἶναι μεγάλη. Λίγοι, οἱ πλουσιότεροι ἀστοὶ, παίρνουν στὸ σπῆτι μία ἢ δύο ξένες δασκάλας (;) καὶ αὐτὲς κυρίως μορφώνουν τὰ κορίτσια τους στίς ξένες γλῶσσες καὶ στὴν ξένη φιλολογία ἢ σωστότερα στὰ ξένα βιβλία· προσθέτουν ἀκόμη πιάνο καὶ ἕνα Ἑλληνιστὴ γιὰ λίγα χρόνια καὶ ἡ αὐτοτελὴς μόρφωση τῶν κοριτσιῶν αὐτῶν τελειώνει μετὰ τὴν καλὴν προφορὰν στὰ Γαλλικὰ ἢ τὰ Γερμανικὰ, μετὰ τὴν ἀγάπην στὰ μυθιστορήματα, μετὰ γραμματικὸς κανόνες ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον, μετὰ λίγες ἱστορικὰς γνώσεις καὶ πολὺ θαυμασμὸν γιὰ ὅτι θαυμάζουν οἱ μορφωμένοι, τὸν Παρθενῶνα π. χ. κ. ἄ. Αὐτὸ φτάνει γιὰ νὰ φαίνεται τὸ κορίτσι μορφωμένο σ' ἕνα σαλόνι, νὰ μπορεῖ δηλαδὴ νὰ μιλεῖ γιὰ ὅλα τὰ πράγματα. Σ' ὅλες τίς κοινωνίας οἱ φτωχότεροι δηλ. οἱ λιγότερο εὐγενεῖς, ζηλεύουν καὶ θέλουν ἀσυνείδητα νὰ μιμηθοῦν τοὺς πλουσιότερους καὶ τοὺς εὐγενέστερους. Ἡ μίμησιν αὐτὴ, ἐπομένως καὶ ἡ ἐπίδρασιν τῶν τελευταίων στοὺς πρώτους εἶναι ἀνάλογη μετὰ τὴν μόρφωσιν τῆς κοινωνίας. Ἡ δικὴ μας κοινωνία εἶναι ἀκόμη ἀμόρφωτη, γι' αὐτὸ καὶ ἡ ψευτοαριστοκρατικὴ ἀγωγή τῆς εὐχάριστης κούκλας μετὰ τοὺς καλοὺς τρόπους, τίς πολυποικίλες γνώσεις καὶ τὴν λίγην γνώσιν ὑψώθηκε ὡς ἰδανικὸ σ' ὅλην σχεδὸν τὴν μεσαία ἀστικὴν τάξιν, πρὸ πάντων στὸν κύκλον τῶν μητέρων. Τὸ ψευτοαριστοκρατικὸ αὐτὸ ἰδανικὸ ἀναλάβανε ἐν μέρει νὰ πραγματοποιήσουν τὰ ἀνώτερα ἰδιωτικὰ Παρθεναγωγεῖα κολακεύοντας τὴν ἐπικίνδυνον ἀδυναμίαν τῶν ἀστικῶν. Ὁ ἀστικὸς ὅμως πρῶτα ἀπ' ὅλα θέλει τὸ κορίτσι του νὰ γίνῃ καλὴ νοικοκυρὰ· γι' αὐτὸ μετὰ τὴν πρώτην τάσιν συνδυάστηκε καὶ ἡ νοικοκυρῆστικὴ μόρφωσιν, δηλ. ῥαπτικὴ, κοπτικὴ, μαγειρικὴ κλπ. Μὰ γιὰ νὰ ἐγκριθοῦν ἀπὸ τὸ κράτος τὰ ἰδιωτικὰ παρθεναγωγεῖα, ἔπρεπε νὰ συμμορφωθοῦνε μετὰ τὰ ἐπίσημα προγράμματα τοῦ Ὑπουργείου γιὰ τὰντίστοιχα σχολεῖα. Κι' αὐτὸ ἔγινε «ὡς πρὸς τὸ πρόγραμμα τῆς διδασκαλίας ὅλης τῆς σχολεῖόν μας ἀκολουθεῖ τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα τῆς Κυβερνήσεως τὸ ὀρισθὲν διὰ τὰ πλήρη παρθεναγωγεῖα.» Αὐτὰ ὅμως ἔχουν 8 τάξεις, ἐνῶ τὰ ἰδιωτικὰ εἶναι θτάξια καὶ 10τάξια. Ἐ, στὴν 9^η καὶ 10^η τάξιν ἐφαρμόζεται τὸ πρόγραμμα ἀπὸ τίς ἀντίστοιχες τάξεις τοῦ γυμνασίου κ' ἔτσι κανεὶς δὲ σκοντά-

φτει στους νόμους της πολιτείας. Σκοντάφτει όμως και σακατεύεται ή προκοπή ενός τόπου, γιατί με τέτοιους δρους πραγματική ανώτερη μόρφωση δέ μπορεί να δοθεί· μορφώνονται μόνον επίπολα αδύνατα πλάσματα, πασαλειμμένα απ' όλα, χωρίς καμιά οντότητα και αθυπαξία. Κ' έτσι πολλές γυναίκες μας θυμίζου τον κισσό — χλωμασμένο όμως και αδύναμο — που σφιχτοτυλίγεται στον πρώτο κορμό δέντρου που βρίσκει εμπρός του, για να στηριχτεί· συχνά με τον κισσό μαράιεται και πνίγεται και το δέντρο. Τέτοια γυναίκα ούτε σπύτι μπορεί να κυβερνήσει, ούτε παιδιά ν' αναθρέψει· μ' αυτήν έκφυλλίζεται, δέν προσδεύει καμιά κοινωνία.

Οί σχολές των καλογρηών είναι ασύδοτες· ποιές και τί προσόντα έχουν αυτές που διδάσκουν, τί διδάσκονται τα παιδιά εκεί μέσα, κύριος οίδε. Αν τολμήσει κανένας επιθεωρητής να πάει, δέν τον δέχονται, τον παραπέμπου στο Γάλλο ή στον Ίταλό πρόξενο. Και το Ύπουργείο ακόμη, αν από ενδιαφέρον για το βιβλίο της στατιστικής ζητήσει σχετικές πληροφορίες για τον αριθμό των μαθητριών, δέν παίρνει απάντηση καμιά· κράτος εν κράτει. Έμεις ένα μόνο ξέρομε γι' αυτές τις σχολές: ότι κορίτσια 10 και 14 χρόνων διδάσκονται μαζί στην ίδια τάξη· ότι μερικές από τις απόφοιτες νοσταλγοῦν το μοναστήρι· ότι όλες μαθαίνουν λίγα κουτσογαλλικά, λίγη ζωγραφική και μερικά τραγουδάκια στο πιάνο· τίποτε άλλο. Και για τις καλόγρης ξέρομε ακόμη πως όλα τα πολιτισμένα κράτη τις νοιώθου απάνω τους σαν κακό βραχνά κι' άλλα τις έδιωξαν κι' όλες από τα δριά τους, κι' άλλα προσπαθοῦνε να τις διώξου. «Η διδασκαλία γίνεται όπως και στα αντίστοιχα σχολεία των «φρέρηδων» με αποστήθιση προσευχών, με μηχανική μάθηση, με το πνίξιμο κάθε αυτενέργειας και ατομικότητας και τη νέκρωση κάθε εκπολιτιστικού, κοινωνικού και εθνικού ιδανικού» είναι τα λόγια υπαλλήλων του Ύπουργείου της Παιδείας στη Γαλλία, που επισκέφτηκαν τα σχολεία αυτά στην Άνατολή. Και αν υποθέσομε όμως πως οί γυναίκες αυτές είνε μορφωμένες, μπορεί ο βαριοστισμένος από τη ζωή να εμπνεύσει και καλλιεργήσει την αγάπη πρὸς τη ζωή και μπορεί μιὰ ἀλλόθρησκη και ξένη καλόγρη να μορφώσει Έλληνοπούλες;

Μένει ακόμη το τρίτο μέσον που επινόησε ή ανάγκη στις έπαρχίες, ή συνδιδασκαλία δηλ. αγοριών και κοριτσιών στα Έλληνικά σχολεία και στα γυμνάσια. Τέτοια συνδιδασκαλία είναι βέβαια από μιὰ μεριά πρόοδος σημαντική. Από την άλλη όμως σε κορίτσια που θέλου ἀπλῶς ανώτερη μόρφωση, δίνουε μόρφωση δμοια με των

αγοριών δηλ. προπαρασκευαστική για επιστημονικές = φιλολογικές σπουδές. Ό,τι πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα για τα κορίτσια ή δέν τονίζεται ή και λείπει δλωσ διόλου· για νοικοκυροσύνη ούτε λόγος. Διδάσκονται τα ίδια μαθήματα με τάγορια, ενώ ξέρομε πόση διαφορά υπάρχει μεταξύ τους και στην αντίληψη και στην κρίση και στην άντοχη και στο ενδιαφέρον, μάλιστα σ' εποχή που τόσο διάφορο χρονικῶς και φυσιολογικῶς είναι το φανέρωμα της ήθης στα δύο γένη. Έτσι παπαγαλίζουν, παθαίνουν υπερκόπωση, καταστρέφου και μυαλό και σῶμα, και με τέτοιους δρους ούτε νοικοκυρές, ούτε γυναίκες, ούτε άνθρωποι μπορούνε να μορφωθοῦν.

Στα ιδιωτικά παρθεναγωγεία και στις καθολικές σχολές καταφεύγου κυρίως οί πλούσιοι άστοί που έχουν βάλει κατά μέρος την προίκα των κοριτσιών τους κ' έχουν έτσι εξασφαλίσει το μέλλον τους, δηλ. την παντρεία. Γι' αυτό από τα προγράμματα των σχολείων αυτών — των ιδιωτικῶν, γιατί οί σχολές των καλογρηών είναι, όπως είπαμε, ασύδοτες — λείπει κάθε πρακτική τάση που με την ανώτερη μόρφωση θα εφοδίαζε τις μαθήτριες με όσα εφόδια χρειάζονται, για ν' αντιμετωπίσου έντιμα τη βιοπάλη, όταν ή ανάγκη το φέρει. Οί ανεξάρτητοι όμως άστοί με τη σίγουρη προίκα κατά μέρος είναι πολὺ λίγοι σχετικά με τους τόσους άλλους, που ζῶντας άνετα με την εργασία τους δέν έχουν παρά μικρό, άσήμαντο άποθεματικό κεφάλαιο. Όστε τα ιδιωτικά παρθεναγωγεία και οί καθολικές σχολές υπηρετοῦν δλέθρια λίγες οικογένειες, με βλάβη των πολλῶν και της αληθινής ἀντιλήψεως για την οικογενειακή ζωή. Από τους άλλους άστοδες μερικοί είτε από ανάγκη, γιατί δέν μπορούνε να κάμου και διαφορετικά, είτε γιατί παρασύρονται, δίνου στα κορίτσια τους την ανώτερη δήτην και νοικοκυρίστηκη μόρφωση, κ' έτσι δημιουργοῦν όχι βοηθοῦς, μὰ βάρη στον έαυτό τους, στάρσεινά παιδιά και στην οικογένεια, βάρη που σκοτοῦνου κάθε ζωτική δύναμη του σπιτιού, δηλ. της κοινωνίας. Άλλοι νοιώθου επιτακτικότερη την ανάγκη και προσπαθοῦνε να λυτρώσου και τον έαυτό τους και τα κορίτσια τους δινοντάς τους ένα μέσον που μ' αυτό υπάρχει ελπίδα να κερδίσου ἀργότερα το ψωμί τους. Μὰ το μόνο μέσον είναι το δίπλωμα της δασκάλας και γι' αυτό στον τόπο μας βλέπομε το μοναδικό φαινόμενο να βγαίνουν κάθε χρόνο περισσότερες σχεδόν δασκάλες απ' όσες παράγει δλη ή Γερμανική αυτοκρατορία. Έτσι για μιὰ θέση δασκάλας στην Άθήνα π. χ. παρουσιάζονται 150-250 υποψήφιεσ! Άλλοι τέλος — κι' αυτοί είναι πολλοί — βλέποντας πόσο ανώφελη κ' επικίνδυνη

είναι τέτοια μόρφωση προτιμούν να κρατήσουν τα κορίτσια τους στο σπίτι με τα λίγα γράμματα που έμαθαν στο δημοτικό σχολείο.

Από την έρευνα που έγινε παραπάνω φάνηκε πώς τα επίσημα και ανεπίσημα μέσα που υπάρχουν στην Ελλάδα για τα κορίτσια της αστικής τάξεως α) υπηρετούν κακὰ δρισμένο κύκλο από οικογένειες, γιατί κολακεύουν και διαδίδουν την επικίνδυνη τάση της ψευτοεπιδείξεως δημιουργώντας κούκλες και όχι γυναίκες — ανθρώπους — έπειτα σπρώχνουν τόσες υπάρξεις στο δασκαλικό επάγγελμα κ' έτσι όχι μόνον η οικογένεια αλλά και η εκπαίδευση βλάπτεται, και β) αφήνουν άβοήθητους τους πιά πολλούς αστούς που θέλουμε, αλλά δε μπορούν να δώσουν στα κορίτσια τους μόρφωση ανώτερη και πραγματική. Ότι τέτοιες συνθήκες όχι μόνο δε συντελούν στην πρόοδο ενός τόπου, αλλά τον αδυνατίζουν και τον εκφυλίζουν, το βλέπει καθένας και καθένας ακόμη βλέπει πώς η αδιαφορία της πολιτείας σε ζήτημα τόσο σπουδαίο δε μπορεί να δικαιολογηθεί με κανένα τρόπο και πώς επιβάλλεται γρήγορα να διορθωθεί το κακό, να γίνει δηλ. προσπάθεια για να ύψωθεί η οικογένεια και η γυναίκα σε παράγοντα κοινωνικής προόδου.

Γι' αυτό είναι ανάγκη να χτυπήσει η πολιτεία το ιδανικό της κούκλας γυναίκας: ανάγκη υψώνοντας το δασκαλικό επάγγελμα να χτυπήσει την επικίνδυνη δασκαλοπλημμύρα και να δώσει τα μέσα, ώστε ν' ανοιχτούν στα κορίτσια κι' άλλοι δρόμοι προς το τραπεζιτικό, έμπορικό και βιοτεχνικό υπαλληλικό στάδιο. Τη βάση όμως για τέτοια δημιουργία θα δώσει μια μόρφωση πραγματικά ανώτερη. Αυτή θ' αναλάβουν τα *Ανώτερα Παρθεναγωγεία* και τέτοια σχολεία πρέπει να γίνουν στο κράτος σε κάθε πρωτεύουσα νομού από ένα.

Όταν όμως λέμε ανώτερα παρθεναγωγεία, δεν έννοούμε να πολλαπλασιαστούν τα δμώνυμα σχολεία της φιλελευθέρου εταιρείας. Αυτά, καθώς είπαμε, χρησιμεύουν κυρίως για να προετοιμάσουν μαθήτριες για τα δασκαλεία: ο άλλος σκοπός, η αυτοτελής ανώτερη μόρφωση, είναι κάτι δευτερεύον που προσπάθησε να επιτύχει η πολιτεία με το πρόγραμμα που κανόνισε στα 1904. Έτσι πλάτυνε λίγο τον κύκλο από τα ιστοριοφιλολογικά και τα φυσιογνωστικά μαθήματα και αφιέρωσε τόσες ώρες στην πρακτική εκπαίδευση, ώστε κατανατᾶ να φορτώνεται ένα κορίτσι στην κρίσιμότερη περίοδο της αναπτύξεώς του, με διδασκαλία από 37 ώρες τη βδομάδα. Κι'

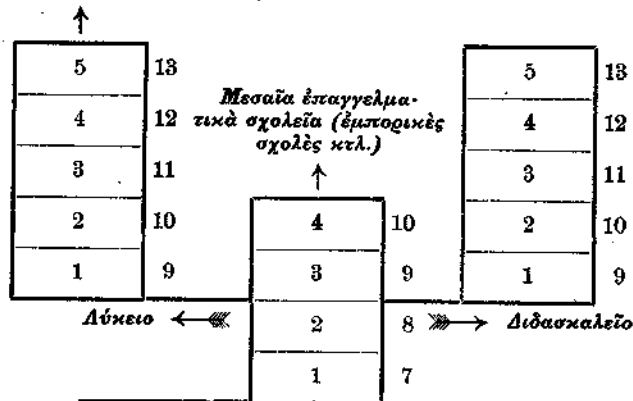
αυτές όμως με διάφορα ανεπίσημα παραγεμισμένα ανεβαίνουν καμιά φορά στο σχολείο μέσα στις 42-43, χωρίς να λογαριάσουμε τα μαθήματα της μουσικής, των Γαλλικών κλπ. που παίρνουν μερικές ιδιαίτερα στο σπίτι τους. Το ελάττωμα δεν είναι μόνον το παραφόρτωμα του προγράμματος, ούτε το ότι κ' έδω επικρατεί η γενική άρχη των σχολείων μας, να θυσιάζεται δηλ. ο φυσικός κόσμος στη γραμματική κυρίως μόρφωση (9 ώρ. Έλληνικά, 3 ώρες φυσικές επιστήμες!), αλλά το ότι και με το καλύτερο ακόμη πρόγραμμα σε 8 χρόνια μέσα δε μπορεί να δοθεί μόρφωση ανώτερη, σύμφωνα με τις ανάγκες της αστικής τάξεως και του σημερινού πολιτισμού. Ότι δε φτάνουν 8 χρόνια και ότι και οι ίδιοι άστοι ζητούν κάτι περισσότερο για τα παιδιά τους, φαίνεται όχι μόνον από τα ιδιωτικά παρθεναγωγεία που έχουν 9 και 10 τάξεις, αλλά κι' από το ότι πολλά κορίτσια πηγαίνουν στα δασκαλεία και στα γυμνάσια ή εξακολουθούν τη μόρφωσή τους στο σπίτι με ιδιωτική διδασκαλία, μόνον και μόνο γιατί θέλουμε να μορφωθούν καλύτερα και δεν έχουν άλλο μέσο για να ικανοποιήσουν την επιθυμία τους και την ανάγκη. Όστε και η ίδια η πραγματικότητα όχι μόνον άνεχεται, αλλά κ' επιβάλλει το κατώτερο όριο — τα 10 δηλ. χρόνια — που χρειάζεται για να επιτύχει ο σκοπός των Α. Παρθεναγωγείων, όπως τον απαιτούν οι ανάγκες του τόπου μας και η φροντίδα για την πρόοδό του.

Η ανάγκη ακόμη να μη φεύγουν τα κορίτσια μικρά από τα μέρη, όπου δε μπορούν να γίνουν τέτοια σχολεία, κι' άλλοι κοινωνικοί και παιδαγωγικοί λόγοι επιβάλλουν να είναι το πρόγραμμά τους στα 6 πρώτα χρόνια το ίδιο με το πρόγραμμα των εξετάξιων παρθεναγωγείων το ένα να γίνει συνέχεια του άλλου. Από την 8^η ακόμη τάξη του Α. Παρθεναγωγείου να μπορούν να φεύγουν ή για το δασκαλείο — που θα περιοριστεί μόνο σ' ένα ή δυο το πολύ — ή για το Λύκειο, πραγματικό δηλ. και κλασσικό γυμνάσιο κοριτσιών. Σκοπός του Λυκείου αυτού θα είναι να δίνει σ' όσα κορίτσια θέλουμε μόρφωση πλατύτερη και βαθύτερη απ' ότι δίνουν τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία και να τα προετοιμάζει για να μπορούν ν' ακολουθήσουν ειδικές σπουδές στο Πανεπιστήμιο ή σε άλλες ανώτερες επαγγελματικές σχολές. Ότι χρειάζεται ο τόπος μας τέτοιο σχολείο το βλέπουμε από τις φοιτήτριες, που κατόρθωσαν και σε μᾶς εύκολα ν' ανοίξουν τις πόρτες του Πανεπιστημίου για την επιστημονική μόρφωσή τους, και από την ιδιωτική επιχειρηματικότητα, που έχουμε ένα ανάλογο γυμνάσιο στην Αθήνα. Τέτοιο Λύκειο φτάνει ίσως προς το παρόν ένα,

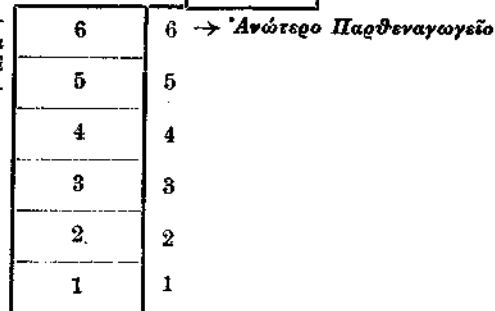
μέ τη διαφορά όμως ότι θα έχει 5 τάξεις ή μέλλουσα δηλ. φοιτήτρια θα πηγαίνει στο Πανεπιστήμιο βεβαιότερα από διδασκαλία στο δημοτικό, στο Α. Παρθενγωγείο και στο Λύκειο 13 χρόνων. Η διαφορά από τάξορια θα είναι ένας χρόνος περισσότερος, γιατί λογαριάζομε πως ή δικαιολόγη απαίτηση όλων των ειδικών, να προστεθεί στα γυμνάσια ακόμη ένας χρόνος, γρήγορα θα πραγματοποιηθεί. Ότι για τα κορίτσια χρειάζεται μεγαλύτερο χρονικό διάστημα για να φτάσουν στα ίδια αποτελέσματα με τάξορια, χωρίς να βλάψουν την πνευματική και την όωματική υγεία τους το απόδειξε ή έπιστήμη και ή πράξη στα πολιτισμένα κράτη. Έτσι θα έχομε το ακόλουθο

Διάγραμμα της γυναικείας παιδείας.

Ανώτερα επαγγελματικά σχολεία
(Πανεπιστήμιο, Πολυτεχνείο κτλ.)

Κατώτερα
επαγγ. σχολεία
(νοσηρικής και
φαρμακικής, οίμο-
κυρικής κλπ.)

Δημοτικό Παρθενγωγείο

Στο σκίτσο που δώσαμε παραπάνω πήραμε ως βάση το Ανώτερο Παρθενγωγείο και αφήνοντας προς το παρόν κατά μέρος τη γνώμη

μας για την ανώτερη επαγγελματική μόρφωση των κοριτσιών αναφέραμε μόνον το Λύκειο και το διδασκαλείο. Για το πρώτο, αν και υπάρχει εν μέρει στη γενική ανώτερη μόρφωση, δεν είναι ή κατάλληλη στιγμή να μιλήσομε τώρα πλατύτερα. Θα περιοριστούμε μόνο στα Ανώτερα παρθενγωγεία και στα διδασκαλεία σύμφωνα με το ερώτημα του Κ. Ε. Συμβουλίου. Και

Α. ΤΑ ΑΝΩΤΕΡΑ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΑ

Σκοπός τους να δώσουν σ' όσα κορίτσια θέλουνε μόρφωση ανθρωπιστική, έθνική και θετική πλατύτερη και βαθύτερη απ' ό,τι δίνουν τα εξατάξια δημοτικά σχολεία. Να μορφώσουν δηλ. Έλληνοποθες με χαρακτήρα αυθύπαρκτο, ικανές να κυβερνήσουν το σπίτι τους και ν' αναλάβουν την ανατροφή των παιδιών τους έτσι, ώστε να εξυψώσουν την οικογένεια σε παράγοντα κοινωνικής προόδου. Να δώσουν ακόμη τη μόρφωση που θα επιτρέψει σ' όσες αποφοιτούν απ' αυτά τα σχολεία να κατεβούν στον αγώνα της ζωής, όταν ή ανάγκη το φέρει, ή για να συντηρήσουν έντιμα τον έαυτό τους ή για ν' ανακουφίσουν την οικογένειά τους.

Τά μέσα που έχει κάθε σχολείο για να επιτύχει το σκοπό του, αν αφήσομε την ψυχή όλων, το δάσκαλο, είναι τα μαθήματα, ή μέθοδος τους και ή σχολική εν γένει ζωή. Αν και ως προς τα δύο τελευταία μέσα διαφωνούμε σε πολλά ριζικότερα με τις αρχές που επικρατούν σήμερα στα σχολεία μας, μόλα ταύτα κ' έδω, όπως και στο δημοτικό, θα μιλήσομε μόνο για τα μαθήματα, δηλ. για το πρόγραμμα στη στενότερη σημασία του, για να μην απομακρυνθομε πάρα πολύ από το ερώτημα που έγινε στον δμιλό μας.

Σε τέσσερα χρόνια πρέπει να δώσομε ανώτερη ανθρωπιστική, έθνική και θετική μόρφωση αυτοτελή. Ός βάση θα έχομε πάντα τις γνώσεις και τις δεξιότητες που κέρδισε ή μαθήτρια στο κοινό δημοτικό σχολείο. Έδω όμως οι ανώτερες πνευματικές δυνάμεις και ανάγκες των μαθητριών και το χρονικό διάστημα που διαθέτομε, μας επιτρέπουν όχι μόνο να πλουτίσομε τις γνώσεις και τις δεξιότητες και να τελειοποιήσομε τις τελευταίες, μα και να ξεετάσομε τις πρώτες βαθύτερα και πλατύτερα και να υψωθομε σε έπιστημονικότερη έπισκόπηση των ιστορικών και φυσικών φαινομένων. Έπομένως κάθε μάθημα ανάγκη ν' αποτελεί ένότητα, ολόκληρο, που να συντελεί στην αυτοτέλεια της μορφώσεως, ένα σωστό κύκλο που να δείχνει σε γενι-

κές γραμμές, όσο είναι δυνατό, μία αλυσίδα από αίτια και αποτελέσματα. Αυτό για τα μαθήματα που διδάσκονται στον ιστοριοφιλολογικό και το φυσικό κόσμο. Από τον πρώτο θα δώσουμε τόσες γνώσεις, όσοι φτάνουν για να σχηματίσουμε καθαρή εικόνα από τις διάφορες σημαντικές εποχές του αρχαίου, του μεσαιωνικού και του νεώτερου ιστορικού κόσμου. Παρακολουθώντας την εξέλιξη του και γνωρίζοντας τα μεγάλα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα θα καταλήξουν οι μαθήτριες του Α. Παρθεναγωγείου στη σημερινή κοινωνία και τα προβλήματά της. Από το φυσικό κόσμο θα δοθούν οι γνώσεις που μας επιτρέπουν να καταλάβουμε τη φύση «σά μιν δλόττητα που την κινούν και τη ζωογονούν εσωτερικές δυνάμεις». Όλες όμως αυτές όσο το δυνατόν εφαρμοσμένες στην πράξη, ώστε και με τη βοήθεια των τεχνικών μαθημάτων να μορφωθούν αθύπαρκτοι και αυτενεργοί χαρακτήρες, που να είναι σε θέση να βοηθούν τον εαυτό τους και τον πλησίον σε κάθε περίπτωση.

Είπαμε πως οι μαθήτριες πρέπει να σχηματίσουν καθαρή εικόνα από τις σημαντικότερες εποχές του ιστορικού κόσμου, ανάλογη πάντα με την αντίληψή τους. Κάθε τέτοια εποχή έχει διάφορες εκδηλώσεις της ζωής αποκρυσταλλωμένες σε διάφορα έργα και δουλειά του ιστορικού είναι να μελετήσει και συγκεντρώσει όλες αυτές τις εκδηλώσεις, όσο το δυνατόν, από τις πρώτες πηγές, να μας δείξει την αλληλουχία τους και να μας ζωγραφίσει έτσι τον πολιτισμό της, τη ζωή δηλ. μιας ορισμένης περιόδου. Μ' αυτή την αντίληψη ή ιστορία γίνεται ιστορία του πολιτισμού και τέτοιο θα είναι το έργο αυτού του μαθήματος και στο 'Ανώτ. Παρθεναγωγείο. Η εικόνα όμως που πρέπει να σχηματίσουν οι μαθήτριες από μια ορισμένη εποχή, τότε πρό πάντων έχει μεγάλη αξία γι' αυτές και μένει διαρκώς κτήμα δικό τους, όταν τη δημιουργήσουν μόνοι τους με τη βοήθεια των πρώτων πηγών. 'Αλλ' αυτό μπορεί να γίνει μόνο για εποχή, όπου ο πολιτισμός είναι άπλος και οι εκδηλώσεις του έτυχε να βρίσκονται διατυπωμένες σ' ένα ή δύο έργα κατάλληλα για τα παιδιά τόσο για το περιεχόμενο, όσο και για τη μορφή τους. Τέτοια π. χ. είναι τα 'Ομηρικά Έπη, όπου καθρεφτίζονται οι ήρωικοί χρόνοι. Όσο όμως ένας πολιτισμός γίνεται με την εξέλιξη συνθετότερος, τόσο πολυμελέστερες γίνονται και οι πηγές. Μά οι περισσότερες απ' αυτές και για τη μορφή και για το περιεχόμενο είναι ακατάλληλες για ένα σχολείο, όπως το 'Ανώτ. Παρθεναγωγείο, κι' από τις κατάλληλες πάλι μόνο λίγες επιτρέπει ή σχολική περίοδος των μαθημάτων να χρησιμο-

ποιηθούν. Σε τέτοια περίπτωση θα πάρουμε μόνον δυο έργα συντελούμε στο σκοπό μας, έχοντας πάντα στο νου μας πως ή ανώτερη εκδήλωση της ζωής είναι ή Τέχνη, που ή σημασία της είναι μεγάλη και για την άγωγή και για να καταλάβουμε το χαρακτήρα ενός λαού.

Είναι όμως φανερό πως τέτοια εργασία όχι μόνο για όλο τον ιστορικό κόσμο, μά ούτε και για τον 'Ελληνισμό μόνονα μπορεί να γίνει σ' όλη την εξέλιξη του μέσα σε τέσσερα χρόνια από μαθήτριες 12-16 χρόνων. Αυτό είναι δυνατό μόνο για τις σημαντικότερες εποχές και για τις άλλες θα φροντίσει μόνονα του το μάθημα της ιστορίας σύμφωνα με την αντίληψη που τονίσαμε παραπάνω, ως μάθημα δηλ. της ιστορίας του πολιτισμού. Γι' αυτό το λόγο κ' επειδή ακόμη ο δικός μας πολιτισμός έχει για μας τη μεγαλύτερη μορφωτική δύναμη και σημασία, και στις τέσσερες τάξεις του Α. Παρθεναγωγείου θα μένει πάντα ως κέντρο του ιστορικού κόσμου ο 'Ελληνικός πολιτισμός κι' αυτόν θα μάθουν οι μαθήτριες βαθύτερα και πλατύτερα. Παρακολουθώντας όμως την εξέλιξη του θ' άπλωθουν σ' όλο τον ιστορικό κόσμο, κι' απ' αυτόν πάλι θα εξετάσουν καλύτερα δυο είχαν ή έχουν πιο μεγάλη σχέση με τον 'Ελληνισμό π. χ. τα 'Ανατολικά Έθνη κι' απ' αυτά πιο πολύ τους Αιγυπτίους, Φοίνικες και 'Ιουδαίους, το Ρωμαϊκό πολιτισμό κτλ. ακόμη τα μεγάλα κοινωνικά και πολιτικά γεγονότα που έχουν παγκόσμια σημασία, όπως π. χ. την 'Αναγέννηση, τη θρησκευτική μεταρρύθμιση στη Δύση, τη Γαλλική επανάσταση κλπ., και θα καταλήξουν τέλος στη σημερινή κοινωνία και τα προβλήματά της.

Τον ιστορικό κόσμο τον διαιρούμε γενικά σε αρχαίο, μεσαιωνικό και νεώτερο, και στα τρία μεγάλα αυτά τμήματα περιλαμβάνεται φυσικά ο αρχαίος, ο μεσαιωνικός ή Βυζαντινικός και ο νεώτερος 'Ελληνικός πολιτισμός. Τη γνώση ενός από τα τρία αυτά μέρη θα βάλουμε ως μερικό σκοπό σε κάθε τάξη του Α. Παρθεναγωγείου. Στο δημοτικό σχολείο δώσαμε στην Δ'. τάξη τον αρχαίο 'Ελληνισμό εξιδανικευμένο, κι' από την πολιτική του ιστορία μόνον τις γενικότατες γραμμές στην Ε'. διδάχτηκε ο Βυζαντινικός και στην Σ'. ο νέος 'Ελληνικός πολιτισμός. Όσοι οι απόφοιτες του δημοτικού ξέροντας τα δύο τελευταία μέρη κατέχουν την απαραίτητη για τη σύγκριση βάση και μπορούμε στην Α'. τάξη του Α. Παρθεναγωγείου να προχωρήσουν στον αρχαίο 'Ελληνικό πολιτισμό, που θα είναι, καθώς είπαμε, το κέντρο του αρχαίου κόσμου. 'Επειδή όμως το μέρος αυτό της ιστορίας τους είναι πολύ λίγο γνωστό και περιέχει πλουσιότατο

ύλικό και σημαντικότερο για τή μορφωτική του δύναμη και τήν παγκόσμια επίδρασή του, γι' αυτό πρέπει ν' αφιερωθούνε για τόν άρχαιο κόσμο τά δύο πρώτα χρόνια του Α. Παρθεναιγωγείου στον τρίτο τότε θα διδαχτεί ο μεσαιώνας και στον τελευταίο οι νεότεροι χρόνοι.

Για νά επιτύχομε τó μερικό σκοπό κάθε τάξεως, όπως τόν όρίσαμε παραπάνω, ανάγκη νά συγκεντρωθούνε γύρω σ' αυτόν, σά σέ κέντρο, όσα μαθήματα, όσες εκδηλώσεις τής ζωής συντελούνε νά φωτίσουν καλύτερα τήν εικόνα πού ζητούμε. Έτσι στήν

Α'. Τάξη θα δοθούν: ιστορία από τούς αρχαιότατους χρόνους ως τήν άλωση τής Κορίνθου από τούς Ρωμαίους· αναγνωστικό ή Όδύσσεια του Όμήρου και αποσπάσματα από τόν 'Ηρόδοτο' στήν ώρα των 'Ελληνικών θα εξεταστούνε γλυπτικά και αρχιτεκτονικά έργα τής αρχαιότητας.

Στή Β' τάξη: ιστορία Ρωμαϊκή και 'Ελληνική ως τó Θεοδοσίο τó μεγάλο· αναγνωστικό πεζοί αρχαίοι συγγραφείς, π. χ. Ξενοφώντας, Λουκιανός, Πλούταρχος και αποσπάσματα από τήν 'Ιλιάδα' από τήν ιστορία τής τέχνης οι σπουδαιότεροι αντιπρόσωποι τής αρχαίας και Ρωμ. τέχνης.

Στήν Γ' τάξη: ιστορία ο μεσαιώνας ως τó 1453. 'Ελληνικά δύο δράματα, ή 'Αντιγόνη π. χ. του Σοφοκλή και ή 'Ιφιγένεια του Εδρυπίδη, κάτι από τó Δημοσθένη και αποσπάσματα από τή Βυζαντιική λογοτεχνία· από τήν ιστορία τής τέχνης κυρίως ή Βυζαντιική τέχνη (αρχιτεκτονική: 'Αγιασοφιά κλπ. και ζωγραφική) κ' έπειτα ο ρωμανικός και Γοτθικός ρυθμός με λίγα χαρακτηριστικά έργα αρχιτεκτονικής, γλυπτικής και ζωγραφικής.

Στήν Δ' τάξη: ιστορία οι νεότεροι χρόνοι 1453 ως σήμερα (στο τέλος διδάσκονται και τά δικαιώματα και τά καθήκοντα κάθε πολίτη)· στά 'Ελληνικά ένα δράμα του Αισχύλου, ένα του Goethe π. χ. ή 'Ιφιγένεια και ένα του Σαίξπηρ — σέ ιδιαίτερη μέλετη — Νεοέλληνες συγγραφείς: Σολωμός, Κάλβος, Βαλαωρίτης, Καρκαβίτσας, Παλαμάς, Βλαχογιάννης κλπ. και συστηματική 'Ελληνική γραμματολογία με βάση πάντα τούς συγγραφείς, πού έργα τους εξέταστησαν στίς διάφορες τάξεις του Α. Παρθεναιγωγείου. Από τίς ξένες φιλολογίες μόνον ή σημασία μεμονωμένων συγγραφέων μπορεί νά τονιστεί με ανάλογα αποσπάσματα από τά έργα τους, π. χ. του Δάντη, του Μπαύρον κλπ. Από τήν τέχνη των νεότερων χρόνων θα εξεταστούνε μερικά έργα από τή μεγάλη εποχή τής 'Αναγεννήσεως,

έπειτα του Morilo, Rubens, Rembrandt κλπ. Böcklin, Rodin κλπ. και από τούς δικούς μας Γκούζης, Λύτρας κ. ά.

Από καιρό σέ καιρό μπορεί και πρέπει νά δίνονται, είτε στο σχολείο είτε για ιδιαίτερη μέλετη, έργα σχετικά με τó μερικό σκοπό κάθε τάξεως, π. χ. στίς δύο πρώτες τάξεις όχι βέβαια ο Διονύσου πλους του Ραγκαθή κ. τ. δ., μα έργα του Παλαμά κ. ά. κι' από τούς δημοτικούς μας θησαυρούς όσοι μάς δείχνουν τó ίδιο πλαστικό πνεύμα και τόν ίδιο χαρακτήρα του 'Ελλην. Λαού, π. χ. μοιρολόγια, τραγούδια τής ξενιτιάς κ. τ. δ. στήν Γ' τάξη έργα όπως «ο Βουλγαροκτόνος» και τó «Για τήν Πατρίδα» τής Δέλτα, όπου ζωντανεύει ή Βυζαντιική έποποιία κ. ά.¹ Και τó μάθημα τής 'Ιχνογραφίας ακόμη μπορεί νά ύπηρετήσει τó μερικό σκοπό, όταν π. χ. στήν Α' και Β' τάξη ζωγραφίζουν οι μαθήτριες εκτός από άλλα κ' εύκολα αντικείμενα τής αρχαίας τέχνης, άγγεια π. χ., διάφορες στήλες ή ένα κομμάτι ναού κ. τ. τ. Τό ίδιο και ή 'Οδική· εκτός από τίς άλλες ασκήσεις εύκολο είναι νά δοθούν και μελοποιημένα αρχαία χορικά, Βυζαντιική μουσική κ. ά.

Έτσι συγκεντρώνομε όλα τά ιστοριοφιλολογικά μαθήματα σέ κάθε τάξη γύρω σ' ένα μερικό σκοπό πού τόν ύπηρετούνε, χωρίς κανένα άπ' αυτά νά χάσει τήν αυθυπαξία του και τόν ιδιαίτερο σκοπό του. Σκοπός π. χ. των 'Ελληνικών είναι νά μάθουν οι μαθήτριες βαθύτερα και τελειότερα τó δργαίο τής γραπτής και προφορικής επικοινωνίας με τούς όμοφύλους τους και νά μελετήσουν τά σπουδαιότερα τόσο για τήν εκπαιδευτική, όσο και για τήν αισθητική τους άποψη, έργα του 'Ελληνικού πρό πάντων πολιτισμού έτσι, ώστε άποφοιτώντας από τó Α. Παρθεναιγωγείο νά θέλουν και νά μπορούνε νά παρακολουθήσουν τήν πνευματική κίνηση του τόπου μας. Και ο σκοπός αυτός ύπηρετείται πολύ καλά με τó ύλικό των αναγνωστικών πού δώσαμε παραπάνω, με τή γραμματική διδασκαλία πού θα γίνει συστηματική στήν Α' και Β' τάξη, και τίς εκθέσεις πού θα γίνονται σ' όλες τίς τάξεις, στίς πρώτες κάθε δδομάδα και στίς τελευταίες κάθε 15 μέρες από μία. Τό ίδιο για τήν Τέχνη: σκοπό τής νά γνωρίσουν οι μαθή-

¹ Παρανοεί βέβαια τήν άρχή τής σκεντρώσεως όποιος προσκολληθή στενότατα σ' αυτή κι' αφήσει νά χαθούν άνεκμετάλλευτες περιστάσεις όπου μπορεί και πρέπει νά συγκινήσει τούς μαθητάς του με κατάλληλα καλλιτεχνικά έργα, ποιήματα, διηγήματα κλπ., μόνον και μόνο γιατί δε συμφωνούνε με τó μερικό σκοπό τής τάξεως όπου διδάσκει. Τέτοια στενοκέφαλη αντίληψη περιορίζει τή ζωή πού οι πηγές τής σέ κάθε σχολείο είναι πλουσιότερες.

τριες βαθύτερα τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα καὶ νὰ μορφωθεῖ τὸ καλαισθητικὸ τους συναίσθημα. Γι' αὐτὸ τονίζομε κυρίως τὴ δική μας τέχνη κι' ἀπὸ τὴν ξένη δίδομε μόνο λίγα ἔργα χαρακτηριστικὰ ἢ γιὰ τὴν ἀντίληψη ἑνὸς λαοῦ, ἢ γιὰ τὴ μορφωτικὴ τους δύναμη.

Τὸ ὀλικὸ ποῦ δώσαμε παραπάνω ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ κόσμον, καὶ μάλιστα τῶν ἀναγνωστικῶν, θὰ φανεῖ ἴσως πολὺ μεγάλο, τόσο ποῦ νὰ κινδυνεύει ἡ ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ τοῦ Α. Παρθεναγωγείου μετὰ τὴν πληθώρα τῶν ἱστοριοφιλολογικῶν γνώσεων, νὰ κινδυνεύει δηλ. νὰ καταστραφῆ ἡ ἰσορροπία στὶς ἱστορικές, φυσικὲς καὶ πρακτικὲς γνώσεις, ἢ ἀπαραίτητη γιὰ μιὰ θετικὴ καὶ πραγματικὴ μόρφωση. Ὁ κίνδυνος αὐτὸς θὰ ἦταν βέβαια πραγματικὸς, ἂν δίναμε τὰ ἔργα τῶν κλασσικῶν στὸ πρωτότυπο. Τότε, γιὰ νὰ ἐπιτύχομε τὸ σκοπὸ τῶν Ἑλληνικῶν, ἔπρεπε ν' ἀφιερῶσαμε γι' αὐτὰ τὶς περισσότερες ἀπὸ τὶς ὥρες τῆς διδασκαλίας, νὰ καταστρέψομε δηλ. τὸ σκοπὸ τοῦ Α. Παρθεναγωγείου. Τὰ κλασσικὰ ὅμως ἔργα θὰ δοθοῦν — εἶναι ἐγκλημα νὰ μὴ δοθοῦν — σὲ μεταφράσεις ζωντανῆς κ' ἔτσι γλωσσικὴ δυσκολία δὲ θὰ παρουσιάζεται καμιά. Ὅσο κι' ἂν χάνεται μετὰ τὴν μετάφραση ἡ πλαστικότητα ποῦ ἔχει τὸ πρωτότυπο, μένει πάντοτε ἡ ἀπλότητα καὶ τὸ βάθος στὶς ἰδέες καὶ στὰ συναισθήματα, ἡ βαθειὰ παρατήρηση στὴν ψυχολογία τῶν προσώπων, ἡ ὁμορφία τῆς περιγραφῆς, ἡ μεγάλη τέχνη. Ἔτσι ἐνῶ θὰ κατεδάσομε στὸ minimum τὶς ὥρες τῶν Ἑλληνικῶν (στὴν Α' τάξιν ὥρ. 5, στὴ Β', Γ' καὶ Δ' ὥρ. 4), θὰ κατορθώσομε, ὥστε οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ Α. Παρθεναγωγείου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γενικὴ ἱστορικὴ μόρφωση, νὰ ἔχουν καταλάβει, αἰσθανθεῖ καὶ ἀγαπήσει τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ γνωρίζοντας τὴν πραγματικὴ ὑπόστασιν καὶ τὴ σημασίαν του.

Ὁ σκοπὸς τοῦ Α. Παρθεναγωγείου ἐπιβάλλει τὴν ὑποχρεωτικὴν διδασκαλίαν μιᾶς ξένης γλώσσας. Ἐμεῖς προτιμοῦμε τὰ Γαλλικὰ γιὰ τὴ θέση ποῦ ἔχουνε στὸν τόπον μας καὶ στὴν πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ κίνησίν μας καὶ γιὰ τὴ διδασκαλίαν τους δίδομε πέντε ὥρες τὴ βδομάδα σὲ κάθε τάξιν. Μετὰ τὸσας ὥρες καὶ τὴν κατάλληλὴν διδακτικὴν μέθοδον θὰ μποροῦνε οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ Α. Παρθεναγωγείου νὰ συνεννοοῦνται καλὰ γραπτὰ καὶ προφορικὰ στὴν ξένη αὐτὴ γλῶσσαν, θὰ ἔχουνε μάθει τὰ στοιχεῖα τῆς φιλολογίας τῆς καὶ θὰ ἔχουνε προσανατολισθεῖ στὸ μεγάλο Γαλλικὸ πολιτισμὸν.

Ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ ἱστοριοφιλολογικοῦ καὶ ἠθικοῦ κόσμου εἶναι τὰ θρησκευτικὰ. Ἐδῶ δὲ θὰ ἐξετάσομε μόνον τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν βαθύτερα καὶ πλατύτερα παρ' ὅτι στὸ δημοτικὸν σχολεῖον,

μὰ δίνοντας σὲ γενικὰς γραμμὰς τὶς διαφορὰς θρησκείας θὰ φτάσομε σὲ βαθύτερη ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Στὴν Α' τάξιν θὰ γίνῃ ἔρμηνεία ἀπὸ τὰ κατὰ Ματθ., Μάρκ. καὶ Λουκ. εὐαγγέλια, στὴν Β' ἀπὸ τὶς πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ θὰ δοθῇ ἐπίτομη λειτουργικὴ. στὴν Γ' ἀπὸ ἐπιστολὰς τῶν Ἀποστόλων, τοὺς Πατέρας τῆς ἐκκλησίας καὶ διάφορα τροπάρια κ' ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ὡς τὸ σχῆμα· στὴν Δ' ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία συνέχεια καὶ τέλος, οἱ διαφορὰς θρησκείας, ἐπίτομη κατήχησιν καὶ ἠθικὴ.

Ἀνάμεσα στὰ ἱστοριοφιλολογικὰ καὶ τὰ φυσιογνωστικὰ μαθήματα σὰ σύνδεσμος μετὰ τὸν εἶναι τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας. Τὸν πρῶτον χρόνον θὰ δοθῇ φυσικὴ, πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ Γεωγραφία τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας· τὸ δεύτερον χρόνον Γεωγραφία τῶν ἄλλων ἡπείρων· στὴν Γ' τάξιν μαθηματικὴ Γεωγραφία, ἐθνογραφία καὶ κλιματολογία καὶ στὴν Δ' στοιχεῖα κοσμογραφίας. Τὸ βλέπομε πὼς ἡ διάταξιν στὰ δύο πρῶτα χρόνια δὲ συμφωνεῖ μετὰ τὴν ἀρχὴν τῆς συγκεντρώσεως ποῦ τονίσαμε παρὰ πάντων. Ἀπόλυτη ὅμως συγκέντρωσιν, σὲ ἀνώτερον μάλιστα σχολεῖον, εἶναι ἀδύνατον. Τὴν Ἑλλάδα τὴν ξέρουσιν καλὰ ἀπὸ τὸ δημοτικόν, προσθέτομε ἐδῶ καὶ τὴν Ἀσίαν ποῦ θὰ χρειασθῇ γιὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον, ἀλλὰ θὰ διδασχῇ στὴν ἴδιαν τάξιν καὶ ἡ Εὐρώπη, καὶ φυσικὰ καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ Γεωγραφία τῆς, ἐνῶ αὐτὴ κυρίως στὴν Δ' τάξιν θὰ φωτισθῇ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν νεώτερον χρόνων. Κακὴ ἢ διάσπασιν αὐτὴ, καὶ ὅμως ἀναγκαία.

Καὶ τώρα στὰ φυσιογνωστικὰ μαθήματα. Ἐνῶ στὸ Δημοτικόν αὐτὰ εἶναι στοιχειώδη, στὸ Α. Παρθεναγωγεῖον θὰ δώσομε πλουσιότερες καὶ συστηματικότερες παραστάσεις καὶ χωρίζοντας τὶς διαφορὰς ἐπιστήμες π. χ. ζωολογία, χημεία κλπ. θὰ καταλήξομε σὲ μεγαλύτερες ἐνότητες καὶ θὰ προσπαθῶσομε νὰ πλησιάσομε στὸν ἀνώτερον σκοπὸ «νὰ γνωρίσουν τὰ παιδιὰ τὴ φύσιν σὰ μιὰν ὁλότητα, ποῦ τὴν κινοῦν καὶ τὴ ζωογονοῦν ἐσωτερικὰς δυνάμεις», χωρὶς μόλα ταῦτα νὰ παραβλέπομε καὶ τὴν πρακτικὴν ἀποψὴν τῶν μαθημάτων αὐτῶν. Εἶναι βέβαια ἀδύνατον νὰ γίνῃ καὶ μετὰ τὰ φυσιογνωστικὰ ὅ,τι ἔγινε μετὰ τὰ ἱστοριοφιλολογικὰ μαθήματα, συγκέντρωσιν δηλ. πολλῶν γύρα σ' ἓνα μερικὸν σκοπὸν σὲ κάθε τάξιν. Μὰ πρέπει νὰ καταταχθοῦν ἔτσι, ὥστε ἀπὸ τὰ εὐκολότερα νὰ πηγαίνομε στὰ δυσκολότερα, τὸ ἓνα μάθημα ν' ἀκολουθεῖ τὸ δικὸν του δρόμον, νὰ ὑπηρετῇ ὅμως παράλληλα καὶ τὸ διπλανόν του μάθημα καὶ νὰ βοηθῇ τὴν κατάληψίν του. Τὸ πρόγραμμα π. χ. τῶν Γυμνασίων — σύμφωνα μετὰ τὴν ἐφημερίδα τῆς

Κυβερνήσεως 30 Αύγ. 1911 — όρίζει στην Α' τάξη φυσιολογία του ανθρώπου που θα διδάχτει βέβαια συστηματικότερα και πλατύτερα απ' ότι διδάχτηκε ή ανθρωπολογία στο σχολαρχείο. Και όμως, αφού πρόκειται εδώ για συστηματικότερη και βαθύτερη εξέταση του ίδιου θέματος, περιορίζεται στις στοιχειώδεις χημικές και φυσικές γνώσεις που έμαθε το παιδί σύμφωνα με το επίσημο πρόγραμμα στο Σχολαρχείο. Στην Α' γυμνασιακή τάξη τελειώνει ή ανθρωπολογία, ενώ οι γνώσεις από τη Φυσική και τη Χημεία (άκουστική, όπτική και χημικές ενώσεις) που είναι απαραίτητες για να καταλάβει ο μαθητής όπως πρέπει τη φυσιολογία του ανθρώπου, δίνονται κατά το πρόγραμμα στην Δ' γυμνασιακή τάξη.

Γι' αυτό ή σειρά των φυσιογνωστικών πρέπει να είναι κατά τη γνώμη μας ή ακόλουθη: από τη Βοτανική και τη Ζωολογία στην Α' τάξη οικολογία και μορφολογία των φυτών και των ζώων και στη Β' ή ανατομική και ή φυσιολογία τους. Παράλληλα μ' αυτά θα δοθεί στην Α' και Β' τάξη Χημεία άνόργανη και όργανική. Στην Γ' τάξη έρχεται φυσικά ή Ανθρωπολογία και ή Υγιεινή και καταλήγουμε στην Δ' με τη Βρεφοκομία και την Παιδολογία. Παράλληλα με το τελευταίο μάθημα θα γίνεται και πρόχειρη Νοσηλευτική, απαραίτητη για κάθε άνθρωπο, πρό πάντων όμως για κάθε γυναίκα. Από τη Β' τάξη θ' αρχίσει ή Φυσική με τη μηχανική, υδροστατική, αεροστατική και θερμοαντική· στην Γ' θα διδαχθούν ή άκουστική και όπτική και στην Δ' ο μαγνητισμός και ο στατικός και δυναμικός ήλεκτρισμός. Μετά τη Χημεία θα δοθεί στην Γ' τάξη Όρνιθολογία το α' έξάμηνο, και το β' έξάμηνο Γεωλογία γενική και ιστορική και ιδιαίτερα ιστορική Γεωλογία της Έλληνικής χερσονήσου. Ός προς την έκλογή της ύλης πρέπει να κρατηθούν τα ουσιώδη σύμφωνα με την πνευματική δύναμη των μαθητριών και το σκοπό του σχολείου και σκοπός του Α. Παρθεναγωγείου δέν είναι να προετοιμάσει μαθήτριες για το Πανεπιστήμιο, αλλά για τη ζωή δίνοντάς τους άνώτερη μόρφωση άυτοτελή. Έτσι από τη Χημεία π. χ. πρέπει να μάθουνε μόνον τα σπουδαιότερα στοιχεία και τις κυριότερες άνόργανες και όργανικές ενώσεις, τις σχετικές με τη βιολογία και την καθημερινή ζωή μας, καθώς και τους γενικούς νόμους, και τόσο στη Χημεία όσο και στη Φυσική διδασκαλία συνθηματικών τύπων είναι περιττή για το σκοπό μας.

Από τα Μαθηματικά, που τη σημασία τους για την είδολογική και πραγματική μόρφωση τονίσαμε στο Α' μέρος, θα δώσουμε στην Α' τάξη θεωρητική Αριθμητική, Άλγεβρα ως τις εξισώσεις και Έπιπε-

δομετρία· στη Β' εξισώσεις α' και β' βαθμού και Στερομετρία· στην Γ' επανάληψη της πρακτικής Αριθμητικής και Καταστιχογραφία (εδώ διδάσκεται και ή Οικιακή Οικονομία) και στην Δ' Έμπορική Λογιστική, Διπλογραφία και Δακτυλογραφία.

Μας μένουν τα τεχνικά μαθήματα που κ' εδώ σκοπός τους είναι ν' αναπτύξουν και τελειοποιήσουν τις δεξιότητες του χεριού, του ματιού, του αυτιού, να γυμνάσουνε το σώμα και να καλλιεργήσουνε μαζί με άλλα μαθήματα την παρατηρητικότητα και την κρίση, την αίσθηση του ώραίου, την άυτοπεποίθηση και άυτενέργεια, την τάξη, την άκρίβεια, την πειθαρχία και την αγάπη της δουλειάς.

Στην Έχνογραφία και τη Ζωγραφική στερεώνεται ή δεξιότητα στο σχέδιο και στα χρώματα κ' εξακολουθούνε οι μαθήτριες την άντιγραφή από το φυσικό προβαίνοντας δλοένα σε συνθετότερα και δυσκολότερα άντικείμενα και συμπλέγματα φυσικά ή της τέχνης. Έδώ διδάσκεται τώρα και το σκίτσο και ή διακοσμητική έχνογραφία συνδυασμένη με την πλαστική και τα χειροτεχνήματα.

Στην Ωδική διδάσκεται θεωρία της μουσικής με γραπτές άσκήσεις και μαθαίνουν τα κορίτσια μονόφωνα, δίφωνα, τρίφωνα και τετράφωνα τραγούδια δικά μας (πρό πάντων δημοτικά κ' έκκλησιαστικά) και ξένα. Δίνονται άκόμη και μελοποιημένα άρχαία χορικά π. χ. «άκτις αελίου» από την Άντιγόνη του Mendelsohn κ. ά. Η όργανική μουσική είναι προαιρετική και γίνεται σε ιδιαίτερη ώρα.

Στη Χειροτεχνία ως βάση έχομε πάντοτε το χρήσιμο συνδυασμένο με το ώραίο. Γι' αυτό οι μαθήτριες του Α. Παρθεναγωγείου πρέπει ν' άσκηθούνε και τελειοποιηθούνε πρώτα απ' όλα στην Κοπτική και τη Ραπτική. Να έτοιμάζουμε δηλ. άσπρόρρουχα δικά τους και το σπιτιού και τάπλουστερα γυναικεία φορέματα. Έξακολουθούνε την άσκηση στις ταντέλλες, στο πλέξιμο και στο κέντημα, άποφεύγουν όμως εργόχειρα και άσπροκεντήματα πολύπλοκα που και τα μάτια πειράζουν και άσκοπα είναι. Προαιρετικά μπορούνε ν' άσκηθούνε στην Πηλοπλαστική, Πυροχαρακτική και την Έυλογυπική, ύποχρεωτική δέ για όλες θα είναι ή Κηπουρική. Όπως στο δημοτικό παρθεναγωγείο, έτσι κ' εδώ θα τονίζονται ανάλογα με τις διάφορες τοπικές άνάγκες και διάφορα τεχνικά μαθήματα π. χ. τυροκομία και γαλατοκομία ή σηροτροφία και μελισσοκομία κ. τ. δ.

Την άρμονική διάπλαση του σώματος θα επιδιώξει ή Γυμναστική που κ' εδώ όπως και στο δημοτικό θα γίνεται συστηματικά τρεις

ώρες τη βδομάδα, ή καλύτερα κάθε μέρα από τριάντα λεπτά της ώρας. Το μάθημα αυτό μαζί με το παιχνίδι, τὸν περίπατο και με σχολική ζωή τέτοια, όπου ν' αναπνέει ἐλεύθερα ή παιδική ψυχή, θά διατηρήσει και θά τονώσει τή σωματική, τήν πνευματική και τήν ήθική υγεία τῶν μαθητριῶν. Τήν ἐργασία ὅμως αὐτή πρέπει νά τή βοηθοῦν και ὄχι νά τήν πολεμοῦνε τάλλα μαθήματα. Γι' αὐτό πρέπει νά λείψει τὸ παραφῶρτωμα με ἰδιαίτερη ἐργασία στο σπίτι, οἱ ὥρες τῆς διδασκαλίας νά περιοριστοῦνε και νά κανονιστοῦν ἔτσι ($\frac{3}{4}$ διδασκαλία σὲ κάθε μάθημα και $\frac{1}{4}$ διάλειμμα)¹, ὥστε ὄχι μόνον τήν ὑπερκόπωση τῶν μαθητριῶν ν' ἀποφεύγομε, μα και νά μένει ἕνα ἀπόγευμα ἐλεύθερο και ἄλλο ἕνα ἀφιερωμένο γιὰ περίπατο². Σ' αὐτή τήν ἀρχή και στήν ἀνάγκη ν' ἀποκατασταθεῖ ή ἀπαραίτητη ἰσορροπία στα ἱστοριοφιλολογικά, τὰ φυσιογνωστικά και τεχνικά μαθήματα, νομίζομε πὼς ἀνταποκρίνεται τὸ ἀκόλουθο ὄρολόγιο πρόγραμμα.

Ὁρολόγιο πρόγραμμα τοῦ Ἀνώτερου Παρθεναγωγείου.

	Μαθήματα	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Παρατηρήσεις
1	Θρησκευτικά	1	1	1	1	
2	Ἑλληνικά	5	4	4	4	
3	Ἱστορία	3	2	3	3	
4	Ἱστορία τῆς Τέχνης	—	1	1	1	Δημιουργήματα τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐξετάζονται και στήν Α' τάξη, στήν ὥρα τῶν Ἑλληνικῶν.
5	Γαλλικά	5	5	5	5	
6	Γεωγραφία	2	1	1	—	
7	Κοσμογραφία	—	—	—	1	
8	Βοτανική	—	—	—	—	
9	Ζωολογία	—	—	—	—	
10	Ἀνθρωπολογία-Υγιεινή	—	—	2	—	
11	Βραφοκομία-Παιδολογία	—	—	—	3	
12	Νοσηλευτική	—	—	—	1	
13	Χημεία	1	1	—	—	
14	Ὄρυκτολογία-Γεωλογία	—	—	1	—	Τὸ πρῶτο ἑξάμηνο διδάσκεται ή ὄρυκτολογία και τὸ δεύτερο ή γεωλογία.
15	Φυσική	—	2	2	2	
16	Μαθηματικά	2	2	2	2	
17	Ἰχνογραφία	1 $\frac{1}{2}$	2	2	2	
18	Ὡδική	1 $\frac{1}{2}$	2	2	2	
19	Γυμναστική	3($\frac{6}{2}$)	3($\frac{6}{2}$)	3($\frac{6}{2}$)	3($\frac{6}{2}$)	Σὲ ἰδιαίτερη ὥρα διδάσκονται και τοὺς ἑλληνικοὺς χορούς.
20	Χειροτεχνία	2	3	3	3	
		30	32	32	32	

¹ Μεταξὺ τῆς πρώτης και τῆς δευτέρας πρωινῆς ὥρας τὸ διάλειμμα γιὰ λόγους ψυχολογικοὺς πρέπει νά εἶναι μόνο δέκα λεπτά.

² Στήν Α' τάξη περιορίζομε τὶς ὥρες στὶς 30, ὥστε νά μένουνε τρία ἀπογεύματα ἐλεύθερα, γιὰτι γιὰ λόγους φυσιολογικοὺς σ' αὐτή τήν ἡλικία ἀλλάζει και ἀδυνατίζει ὁ ὀργανισμὸς τοῦ κοριτσοῦ.

Β'. ΤΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟ

Στὴν εἰσαγωγή τοῦ δευτέρου μέρους μιλώντας γενικά γιὰ τήν παιδεία τῶν κοριτσιῶν ὄρισάμε και τή θέση τοῦ Διδασκαλείου ἀνάμεσα στάλλα σχολεῖα. Ἐκεῖνο πού πρὸ πάντων πρέπει νά τονιστεῖ εἶναι πὼς τὸ Διδασκαλεῖο δὲν εἶναι σχολεῖο γενικῆς μορφώσεως, παρὰ σχολεῖο ἐπαγγελματικό, προορισμένο νά μορφώσει εἰδικά γιὰ τὸ ἔργο τοὺς ἐκεῖνα τὰ κορίτσια πού ἀποφασίζουν νά γίνουνε δασκάλες. Δὲ θέλομε νά ποῦμε μ' αὐτό πὼς πρέπει ν' ἀποκλειστοῦν ἀπὸ τὸ διδασκαλεῖο ὅλως διόλου τὰ γενικά μορφωτικά μαθήματα. Τὸ ἀντίθετο μάλιστα, ἀφοῦ ή δασκάλα πρέπει νά εἶναι πρὸ πάντων γυναῖκα με μόρφωση ἀνώτερη και βαθειά και με δυνατὴ προσωπικότητα. Μὰ ὁ ἐπαγγελματικὸς χαρακτήρας τοῦ σχολείου πρέπει νά κυριαρχεῖ και νά ὑποτάσσονται σ' αὐτὸν τάλλα, και ὄχι μόνον τὸ πρόγραμμα δὲν πρέπει νά κυνηγᾷ περιττοὺς σκοποὺς, μα ἀκόμη και ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας πού θά γίνεται ἐκεῖ, ἀκόμη και τὰ πρόσωπα πού θά διδάσκουν, πρέπει νά προσαρμῶζονται τέλεια στὸν κύριο σκοπὸ τοῦ σχολείου. Θά ἐπιτύχει δὲ τὸ σκοπὸ του τὸ Διδασκαλεῖο ἂν δώσει στα κορίτσια πού θά γίνουν δασκάλες πρῶτα πρῶτα τὶς ἀπαραίτητες ἐπιστημονικὲς γνώσεις και ἀπὸ τὸν ἱστοριοφιλολογικὸ και ἀπὸ τὸ φυσικὸ κόσμο ἔτσι, πού νά κατέχουν καλά τήν ὕλη πού θά διδάξουν στο δημοτικὸ σχολεῖο και νά εἶναι σὲ θέση νά συμπληρώνουν ὁλοένα και νά στερεώνουν τὶς γνώσεις αὐτὲς ξέροντας ἀπὸ ποῦ και πὼς πρέπει νά τὶς ἀντλήσουν. Δεύτερο, ἂν τοὺς μεταδώσει ὅλες τὶς τεχνικὲς γνώσεις και γυμνάσει τὶς ἱκανότητες πού θά τοὺς χρειαστοῦνε γιὰ νά μποροῦν ἀργότερα κι' αὐτὲς ν' ἀσκήσουν τὶς δεξιότητες τῶν παιδιῶν, και τρίτο τέλος, ἂν τοὺς κάνει συνειδητὰ τὸ σκοπὸ και τὰ μέσα τῆς ἀγωγῆς και τῆς διδασκαλίας σύμφωνα με τὰ διδάγματα τῆς παιδαγωγικῆς και τῶν βοηθητικῶν τῆς ἐπιστημῶν και τὶς ἀσκήσει πρακτικὰ στο ἔργο τοῦ δασκάλου. Ὅτι τὰ σημερινὰ διδασκαλεῖα ἐπιτυχαίνουν αὐτὸ τὸ σκοπὸ τους δύσκολα θά μπορούσε κανεὶς νά τὸ ὑποστηρίξει.

Οἱ αἰτίες βέβαια εἶναι πολλὲς και μερικὲς ἀπ' αὐτὲς εἶναι τόσο σφιχτοδεμένες με τήν ἄλλη μοιρολατρική και ἀβούλη και πλανημένη πορεία μας στα ἐκπαιδευτικά ζητήματα πού, ἂν ζητούσαμε νά τὶς ἐκθέσομε ἐδῶ λεπτομερῶς, θά πηγαίναμε πολὺ μακριά. Θά περιοριστοῦμε λοιπὸν ν' ἀναφέρομε τὶς κυριότερες ἐλλείψεις. Και πρῶτα

πρώτα θά μπορούσε κανείς να παρατηρήσει πώς τα σημερινά διδασκαλεία σπρωγμένα από την ανάγκη των πραγμάτων δεν υπηρετούν καθαρά το σκοπό που όρισαμε παραπάνω. Γιατί, καθώς δείχνει και η πληθώρα τους (είναι σχεδόν 10 στην Ελλάδα, στην Αθήνα μόνο με τα διάφορα τμήματα γίνονται 4-5 με 600 τόσες μαθήτριες, ενώ σ' όλη την Ελλάδα έχουμε ένα μόνο διδασκαλείο αγοριών και κείνο με λίγους μαθητές), η έλλειψη άλλων σχολείων για ανώτερη γυναικεία παιδεία τα ανάγκασε να υπηρετούν αυτά την ανώτερη μόρφωση πολλών κοριτσιών, που δε θά ήθελαν, ούτε θά ήταν ανάγκη να γίνουν δασκάλες. Κ' έτσι και τα παιδιά αυτά βγαίνουν από τον κάποιο βásiμο προορισμό που θά είχαν παίρνοντας μίαν άλλη θετική ανώτερη παιδεία. Και με το να είναι αναγκασμένα τα διδασκαλεία να υπηρετούν άσυνείδητα κ' έναν ξένο σκοπό φανερώνουν πιο χτυπητά τη γενική ανεπάρκειά τους. Σε τρία χρόνια μέσα προσπαθώντας να δώσουν σε κορίτσια 13-17 χρόνων και τη θεωρητική και τη πρακτική μόρφωση που τους χρειάζεται για να γίνουν καλές δασκάλες και να εξυπηρετήσουν συνάμα, σύμφωνα με την κακή καθολική αντίληψη της ανώτερης παιδείας, και άλλα κλασικιστικά ιδανικά, τίποτε δεν επιτυχαίνουν σε βαθμό ικανοποιητικό. Γιατί κοντά στάλλα, καθώς δείχνει και το πρόγραμμα, με πρό πάντων και ο τρόπος της διδασκαλίας και τα ιδανικά που επιδιώκονται, τα συνεπήρε και τα διδασκαλεία ο υπερκλασικισμός. Ο σκοπός της διδασκαλίας της αρχαίας γλώσσας δεν ξεχωρίζεται κ' εδώ από το σκοπό που σήμερα έχει η που με μιά σωστή αντίληψη του κλασικισμού θάπρεπε να έχει στα γυμνάσια: ενώ το διδασκαλείο δεν είναι γυμνάσιο. Η λεξικράτεια είναι θρονιασμένη κ' εδώ απόλυτη βασίλισσα κ' έτσι βγαίνουν κεφάλια φουσκωμένα με άττικισμούς και με μέσους άορίστους, έτοιμα να ξεχύσουν την άσοφη αυτή σοφία και στα τρυφυρά μυαλά των μικρών παιδιών του δημοτικού σχολείου. Έπειτα και η μιά ξένη γλώσσα, και αν αφήσουμε ακόμη το γνωστό τρόπο που διδάσκονται Γαλλικά σ' όλη την Ελλάδα, μάλλον για παρωδία μπαίνει στο πρόγραμμα με δύο ώρες τη βδομάδα, ενώ είναι απαραίτητη στις δασκάλες για να συμπληρώνουν τη μόρφωσή τους, αφού στη γλώσσα μας είναι τόσο λίγα τα κατάλληλα παιδαγωγικά βιβλία. Μα και η ειδική παιδαγωγική μόρφωση ούτε άρκετη είναι, ούτε σκόπιμα ταξινομημένη, ούτε τις απαιτήσεις της σημερινής επιστήμης ικανοποιεί. Τα ελαττώματά της καθώς και τα ελαττώματα όλης της άλλης διδασκαλίας από δύο μεριές θά μπορούσαν να γίνουνε φανερά. Η

a priori, αν εξεταστεί το πρόγραμμα και βρεθούν οι ελλείψεις του, ή πιο καλά από τάποτελέσματα, αν εξεταστεί τί είδος θετική ειδική μόρφωση έχουν πάρει όριστικά και οι καλύτερες ακόμη από τις τελειόφοιτες των σημερινών διδασκαλείων. Για το πρώτο θά είχε κανείς να παρατηρήσει την άμεθοδία του προγράμματος, αφού δίνει στην πρώτη τάξη ζητήματα που, για να τα καταλάβουν οι μαθήτριες, χρειάζονται γνώσεις που θά διδαχτούνε μόνο στη Β' ή στην Γ' τάξη, και πρό πάντων γιατί δίνει στην Α' τάξη μιά σαλάτα από 26 ζητήματα απ' όλες τις παιδαγωγικές επιστήμες, ακόμη και τη μεθοδική της πρώτης αναγνώσεως και της πρώτης αριθμώσεως, τη στιγμή που ούτε όλη η ψυχολογία, ή βάση της παιδαγωγικής, έχει διδαχτεί, ούτε το μέρος για την πραγματική ανάλυση και σύνθεση, που χωρίς αυτό κανενός σχεδόν μαθήματος ή μεθοδική δε μπορεί να διδαχτεί.

Άκόμη θά μπορούσε κανείς να παρατηρήσει πώς λείπει όλος διόλου η θυμική του σχολείου καθώς και στοιχεία παιδικής ψυχολογίας και ακόμη παιδαγωγική πρακτική για τα είδη των σχολείων, την εξέλιξή τους στην Ελλάδα, τη νομοθεσία που ίσχύει γι' αυτά κλπ. Μα η άτέλεια της μορφώσεως στα τεχνικά μαθήματα είναι ακόμη πιο χτυπητή. Στη μουσική δε διδάσκεται κανένα όργανο υποχρεωτικά, το τεχνικό μέρος της μορφώσεώς τους στην ίχνογραφία, την καλλιγραφία και τη χειροτεχνία είναι ελαττωματικό, λείπει όλος διόλου φυτοκομία, ζωοκομία κ' άλλα ανάλογα μαθήματα, και γενικά μπορούμε να είπουμε πώς η σημαντικότερη αρχή ότι η εργασία πρέπει να γίνει βάση της άγωγής δεν άρχισε καν ακόμη να εφαρμόζεται στα διδασκαλεία.

Μα αποφεύγοντας να μπορούμε και σ' άλλες λεπτομέρειες τονίζουμε πώς υπάρχει κάτι που εκμηδενίζει στις δασκάλες κάθε όφέλεια της θεωρητικής μορφώσεώς τους, κάτι πολύ σημαντικό και άξιο να το προσέξουμε πάρα πολύ. Οι μαθήτριες δηλ. των διδασκαλείων πουθενά δε βλέπουν εφαρμοσμένες άληθινά τις θεωρίες που τους χώνουν στο κεφάλι οι παιδαγωγοί, αφού ο τρόπος της διδασκαλίας σ' όλα τα μαθήματα, και στα παιδαγωγικά ακόμη, βρίσκεται σε άμεση σύγκρουση με την παιδαγωγική. Έπειδή δε η άσυνείδητη ύποβολή είναι άσύγκριτα δυνατότερη από τη θεωρία, τα παιδιά αυτά την άλλη μέρα που θά πάρουν το δίπλωμά τους ξεχνούν όλες τις παιδαγωγικές θεωρίες κ' άρχίζουν να διδάσκουνε σύμφωνα με τον παλιό γνωστό τρόπο, τον τρόπο με τον όποιο κ' αυτές έμαθαν τα γράμματα. Γι' αυτό

υστερα απ' όλα αυτά δεν είναι παράξενο, αν κοιτάζοντας κανείς έπειτα στην πράξη «τάς διπλωματούχους πρωτοβαθμίους» άπορεί, αν πέρασαν καν από διδασκαλείο.

Αν τώρα υστερα από την σύντομη και γενικότερη αυτή κριτική του διδασκαλείου προσπαθήσουμε να διατυπώσουμε όσα νομίζουμε πως πρέπει να γίνουν, είναι ανάγκη να δηλώσουμε πως κ' έδω ριζική διόρθωση δε μπορεί να γίνει, αν δεν αλλάξει ή βάση, δλόκληρη ή οργάνωση και το πνεύμα της σημερινής Έλληνικής παιδείας, και άκόμη αν δεν άποφασίσει τό κράτος με εϋθύνη δική του να στηρίξει και τη γυναικεία παιδεία άπάνω σε θεμέλια στερεά, πολιτειακά και άνετηρέαστα από άτομικές ιδιοτροπίες και άδυναμίες.

Θετικά μέτρα που θα μπορούσαν από τώρα να διορθώσουν μερικά έλαττώματα και να κάνουν λιγότερο αισθητά τάποτελέσματα των άλλων, θεωρούμε τά εξής:

1) Το Διδασκαλείο πρέπει να είναι σχολείο ειδικό προορισμένο για να μορφώνει δασκάλες. Γι' αυτό κι' ό αριθμός των διδασκαλείων πρέπει γενικά να περιοριστεί κι' ό αριθμός των μαθητριών που θα γίνονται δεκτές σ' αυτά να είναι όρισμένος ανάλογα με τίς πραγματικές άνάγκες. Μάς φαίνεται πως περισσότερες από όγδόντα ως εκατό δασκάλες τό χρόνο δεν είναι καμιά άνάγκη να βγαίνουν, ίσως είναι μάλιστα και πολλές¹.

2) Πρέπει να όριστούν ως κατώτερο πραγματικό όριο ηλικίας που θα γίνονται δεκτές οι μαθήτριες στην Α' τάξη τά δεκατέσσερα χρόνια συμπληρωμένα (ή αρχή του δέκατου πέμτου χρόνου). Έτσι λοιπόν τό διδασκαλείο θα παίρνει τίς μαθήτριές του, άφου τελειώσουν τη Β' τάξη του Α. Παρθεναγωγείου, σύμφωνα με τό διάγραμμά μας.

3) Το Διδασκαλείο πρέπει να γίνει πεντατάξιο, για να υπάρχει καιρός να δίνεται στις μαθήτριες θεωρητική και πρακτική μόρφωση πλατείά και βαθειά, για να λείψει τό παραφόρτωμα και ή υπερκόπωση που για πολλούς λόγους είναι όλέθρια σε κορίτσια μάλιστα αυτής της ηλικίας.

¹ Στην Ελλάδα, που είναι όρισμένες κατά την έπίσημη στατιστική 1000 σχεδόν δασκάλες, θα έφταναν για την άνανέωση του προσωπικού ως 30 τό χρόνο (τόρα βγαίνουν 300-400). Λογαριάζοντας τίς άνάγκες που μεγαλώνουν, τίς δασκάλες στα όπτικά, κ' έκείνες που θα πάνε στο Έξωτερικό, βρισκόμε πως 80-100 τό χρόνο φτάνουν και με τό παραπάνω.

4) Πρέπει να διδάσκεται καλά μιά ξένη γλώσσα, σε βαθμό, που πραγματικά να μπορούν οι τελειόφοιτες να συμπληρώνουν τη μόρφωσή τους άντλώντας από βιβλία και περιοδικά γραμμένα σ' αυτή.

5) Η ειδική παιδαγωγική μόρφωση πρέπει να γίνει άρτιότερη και πρό πάντων μεθοδικότερη.

6) Να δοθεί πολυ μεγαλύτερη προσοχή στα τεχνικά μαθήματα. Να γίνει υποχρεωτικό ένα όργανο, βιολί, άρμόνιο ή πιάνο. Να καταρτίζονται καλύτερα στο τεχνικό μέρος της έργογραφίας, της καλλιγραφίας και της χειροτεχνίας. Η οικιακή οικονομία, ή ζωοκομία (ιδιαίτερα μελισσοκομία και σηροτροφία) και φυτοκομία πρέπει να γίνουν πραγματικά μαθήματα.

7) Σε όλα τά μαθήματα ή διδασκαλία να γίνεται σύμφωνα με τά διδάγματα της παιδαγωγικής. Γι' αυτό πρέπει ν' άπαιτείται παιδαγωγική μόρφωση από κείνους που θα διδάσκουν στο διδασκαλείο.

Μά όχι μόνο ή διδασκαλία, παρά και ή άγωγή έφαρμοσμένη σ' όλο τό σχολικό βίο πρέπει να δείχνει, πως οι θεωρίες που διδάσκει ή παιδαγωγική δεν είναι λόγια μόνο.

8) Πρέπει ή θεωρητική μόρφωση σ' όλα τά μαθήματα και του ιστοριοφιλολογικού και του φυσικού κύκλου να τελειώνει στον τέταρτο χρόνο και τότε να γίνεται ή τελειωτική εξέταση σ' αυτά τά μαθήματα. Ο πέμτος χρόνος, ελεύθερος από τό βάρος των άλλων μαθημάτων, πρέπει να αφιερώνεται όλότελα στην παιδαγωγική, τη μεθοδική, τά τεχνικά μαθήματα και την πρακτική άσκηση.

Σύμφωνα με τον ειδικό επαγγελματικό σκοπό του Διδασκαλείου άρχίζουμε να μιλούμε για τά καθέκαστα του προγράμματος όρίζοντας πρώτα τη φιλοσοφική και παιδαγωγική μόρφωση που πρέπει να δοθεί στις μέλλουσες δασκάλες.

Α. Φιλοσοφία.

Η Φιλοσοφία λοιπόν και τά Παιδαγωγικά, πρέπει να κάνουν γνωστά στις μαθήτριες τό σκοπό και τά μέσα της άγωγής και της διδασκαλίας. Η δε κατάλληλη σειρά που πρέπει να διδάχθουν τά σχετικά μαθήματα νομίζουμε πως είναι ή άκόλουθη:

Στην Α' τάξη (ώρες 4) πρέπει να διδάχτει ή Έμπειρική ψυχολογία με έφαρμογές στην Παιδαγωγική. (Για να υπάρχει, όσο είναι δυνατόν, ή άπαραίτητη ώριμότητα του νου που χρειάζεται, για να γίνει καταληπτό τό μάθημα αυτό, έπιμένουμε και πάλι πως τά παιδιά που θα

γίνονται δεκτά στην Α' διδασκαλείου πρέπει όρισμένως να έχουν κλείσει τα 14 χρόνια).

Στη Β' τάξη, πρέπει να δοθεί θεωρία της άγωγής (τελεολογία), ή Κυβερνητική και Όδηγητική (ώρες 2), και συνάμα παιδική ψυχολογία (ώρα 1).

Στην Γ' τάξη, στοιχεία Λογικής (πολύ σύντομα, αναλυτικότερα οι μέθοδοι, ή ανάλυση και ή σύνθεση) και Γενική Διδακτική (ώρες 2). Συνεχίζεται ή παιδική ψυχολογία (με στοιχειώδη πειράματα ώρες 2).

(Με την παιδική ψυχολογία που δίνεται στη Β' και Γ' τάξη γίνεται και έσωτερική επανάληψη της έμπειρικής ψυχολογίας).

Στην Δ' τάξη: Ειδική διδακτική (ώρες 2), Πρότυπες Διδασκαλίες και άσκήσεις (ώρες 2) και Υγιεινή του Σχολείου (ώρα 1).

Στην Ε' τάξη: Ως έδω έχουν τελειώσει και εξεταστεί τάλλα θεωρητικά μαθήματα. Στο καθένα δίνουμε τώρα μια ώρα για τη μεθοδική έπεξεργασία της ύλης που θα διδάσκεται στο δημοτικό σχολείο, και τη μελέτη από τις πηγές: Ιστορία Παιδαγωγικής (από κατάλληλο παιδαγωγικό αναγνωστικό διαβάζουν οι μαθήτριες κομμάτια από διάφορα παιδαγωγικά έργα μεταφρασμένα στη νέα Έλληνική ώρες 2): Πρακτική παιδαγωγική (τά είδη των σχολείων στην Ελλάδα και σ' άλλες πολιτισμένες χώρες, ή ιστορία των σχολείων μας, ή διοίκησή τους, οι νόμοι και τά σχετικά προγράμματα κλπ. ώρα 1): Πρακτικές άσκήσεις στο πρότυπο (ώρες 6): Κριτική των άσκήσεων (ώρες 2).

Β. Θρησκευτικά.

Τάξη Α'. Ιστορία και πολιτισμός του Έβραϊκού λαού με βάση τά κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης. Ίδιωτικός βίος του Ίησού Χριστού. Άπομνημονεύονται τροπάρια και ήθικα ρητά (ώρες 2).

Τάξη Β'. Δημόσιος βίος και διδασκαλία του Ίησού Χριστού από την Καινή Διαθήκη (ώρες 2).

Τάξη Γ'. Πράξεις και Έπιστολές των Άποστόλων από τά ιερά κείμενα. Ίδρυση και διάδοση του Χριστιανισμού. Έκκλησιαστική Ιστορία. Άπομνημονεύονται τροπάρια και προσευχές (ώρες 2).

Τάξη Δ'. Σύντομη Λειτουργική. Κατήχηση. Ήθικη (ώρα 1).

Τάξη Ε'. Μεθοδική έπεξεργασία της ύλης που διδάσκεται στο δημοτικό σχολείο. Πηγές και βοηθήματα για ν' άντλεί την ύλη του δ' δάσκαλος.

Γ. Έλληνικά.

Όσες θα βγούν από το Διδασκαλείο πρέπει φυσικά να κατέχουν καλά τη Νέα Έλληνική γλώσσα, που θα διδάσκουν στο Δημοτικό Σχολείο, καθώς και τη λογοτεχνία που είναι γραμμένη σ' αυτή. Στις δύο πρώτες τάξεις του Άνώτερου Παρθεναγωγείου ή διδασκαλία των Έλληνικών, βωτερα από την πρακτική διδασκαλία της γλώσσας στο Δημοτικό Σχολείο, θα τους έχει μάθει και τά γραμματικά και συντακτικά φαινόμενα της γλώσσας συστηματικότερα και έργα λογοτεχνικά γραμμένα ή μεταφρασμένα σ' αυτήν. Αυτό όμως πρέπει να εξακολουθήσει και σ' όλες τις τάξεις του Διδασκαλείου. Γι' αυτό και εκθέσεις γράφονται σ' αυτήν τακτικά και έργα λογοτεχνικά διαβάζονται. Μά επειδή μας φαίνεται πως οι δασκάλες πρέπει να έχουν γνωρίσει και όλη την εξέλιξη της Έλληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας από τις αρχές ως σήμερα, για να μπορούμε να καταλαβαίνουν και όλο τον Έλληνικό πολιτισμό σά μια ένότητα και ν' άντλούν και από τις πηγές κάθε φορά που θα είναι ανάγκη, φρονούμε πως σά πέντε χρόνια του Διδασκαλείου είναι ανάγκη και ύπάρχει και καιρός και αρκετή ώριμότητα σά παιδιά, για να διαβάσουν κείμενα γραμμένα σ' όλες ή τις κυριότερες γλωσσικές μορφές που έχουν γραφεί Έλληνικά λογοτεχνικά έργα. Για να μη δουλεύει όμως και το Διδασκαλείο σ' έναν αποκλειστικό και άτοπο κλασικισμό ή σέ μια ξηρή γλωσσομάθεια και λεξικράτεια πρέπει να τονιστεί ότι ή διδασκαλία γίνεται πρακτικά και τά γραμματικά και συντακτικά φαινόμενα εξετάζονται τόσο μόνον, όσο χρειάζεται για να γίνουν καταληπτά τά κείμενα. Η γλώσσα πρέπει κ' έδω αυστηρά να είναι μέσο για τό σκοπό που βάλουμε παραπάνω και όχι σκοπός.

Σύμφωνα λοιπόν μ' αυτά σχεδιάζουμε τό ακόλουθο πρόγραμμα.

Τάξη Α'. Αρχαία Έλληνικά (ώρες 4): Αισώπου βίος: Ήρόδοτος: Λουκιανού διάλογοι.

Νέα Έλληνικά (ώρες 2). Έκθέσεις κάθε βδομάδα. Κείμενα Νεοελληνικά.

Τάξη Β' Αρχαία Έλληνικά (ώρες 4): ο Οικονομικός του Ξενοφώντα: Ο Κριτώνας του Πλάτωνα: Όμηρος.

Νέα Έλληνικά (ώρες 2). Έκθέσεις κάθε βδομάδα. Κείμενα Νεοελληνικά.

Τάξη Γ'. Αρχαία Έλληνικά (ώρες 4): Πλούταρχος, περί παιδών άγωγής. Όμηρος. Αναγνωστικό του Βιλάμοβιτς - Μέλλεντορφ.

Νέα Ἑλληνικά (ὥρες 2). Ἐκθέσεις κάθε δεκαπέντε μέρες. Κείμενα μεσαιωνικά και νέα Ἑλληνικά. (Και για τὰ δύο πρέπει νὰ καταρτιστοῦνε χρηστομάθειες ἀνάλογες πρὸς τὸ ἀναγνωστικὸ τοῦ Βιλάμοβιτς - Μέλλεντορφ).

Τάξη Δ'. Ἀρχαῖα Ἑλληνικά (ὥρες 4). Σοφοκλῆ Ἀντιγόνη. Ἀναγνωστικὸ τοῦ Βιλάμ. Μέλλεντορφ.

Νέα Ἑλληνικά (ὥρες 2). Ἐκθέσεις κάθε δεκαπέντε μέρες. Κείμενα μεσαιωνικά και νέα Ἑλληνικά.

Τάξη Ε'. Νέα Ἑλληνικά (ὥρες 3). Ἐκθέσεις κάθε δεκαπέντε. Κείμενα μεσαιωνικά και νέα Ἑλληνικά. Μεθοδικὴ ἐπεξεργασία τῶν κειμένων και τῆς γραμματικῆς ποὺ θὰ διδαχτοῦνε στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο (ὥρα 1). Ἡ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας καταρτίζεται σιγά σιγά ἀπὸ τὴν πρώτη τάξη ὅπου διδάσκονται τὰ σχετικὰ ἔργα. Στὴν Ε' τάξη γίνεται μιὰ συστηματικὴ σύντομη ἀνακεφαλαίωση.

Δ'. Γαλλικά.

Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῶν Γαλλικῶν θὰ εἶναι νὰ κατέχουν οἱ ἀπόφοιτοι τὴ γλῶσσα αὐτὴ τόσο καλά, ὥστε και λογοτεχνικά ἔργα και ἄλλα ἐπιστημονικά παιδαγωγικά συγγράμματα νὰ διαβάζουν εὐκόλα και νὰ ἐννοοῦν καλά.

Ἀναλυτικὸ πρόγραμμα δὲν ὀρίζομε γι' αὐτὴ. Νομίζομε ὅμως πὼς πρέπει νὰ δοθοῦν ὥρες ἀρκετές, ἀπὸ πέντε στίς τρεῖς πρώτες και ἀπὸ τρεῖς στίς δύο τελευταῖες τάξεις.

Ε'. Μαθηματικά.

Α'. Τάξη (ὥρες 2). Θεωρητικὴ Ἀριθμητικὴ.

Β'. Τάξη (ὥρες 2). Ἀλγεβρα ὡς τίς πρωτοβάθμιες ἐξισώσεις και Γεωμετρία.

Γ'. Τάξη (ὥρες 2). Ἀλγεβρα, οἱ πρωτοβάθμιες ἐξισώσεις. Συνέχεια και τέλος τῆς Γεωμετρίας.

Δ'. Τάξη (ὥρες 2). Πρακτικὴ ἀριθμητικὴ και λογιστικὴ. Οἰκιακὴ Οἰκονομία.

Ε'. Τάξη (ὥρα 1). Μεθοδικὴ ἐπεξεργασία τῆς ὕλης ποὺ θὰ διδασχτεῖ στὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Εὐκολίες στίς πράξεις. Λογιστικὴ ἀπ' ἔξω.

Σ'. Ἱστορία.

Α' Τάξη (ὥρες 2). Ἀρχαῖοι χρόνοι. (Ἡ Ρωμαϊκὴ Ἱστορία σύντομα).

Β' Τάξη (ὥρες 2). Μέσοι χρόνοι.

Γ' Τάξη (ὥρες 2). Νέοι χρόνοι.

Δ' Τάξη (ὥρες 3). Ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ (ἐδῶ γίνεται και ἱστορία τῆς τέχνης). Καθήκοντα και δικαιώματα τοῦ πολίτη.

Ε'. Τάξη (ὥρα 1). Μεθοδικὴ ἐπεξεργασία τῆς ὕλης ποὺ διδασκεται στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο. Πηγές και βοηθήματα για τὴν ὕλη αὐτὴ.

Ζ'. Γεωγραφία.

Α'. Τάξη (ὥρα 1). Φυσικὴ, πολιτικὴ και οἰκονομικὴ Γεωγραφία τῆς Ἀσίας (ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Τουρκία), τῆς Ἀφρικῆς, Ἀμερικῆς και Ὀκεανίας. Χαρτογραφία.

Β'. Τάξη (ὥρα 1). Ἡ Εὐρώπη (ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Βαλκανικὴ Χερσόνησο). Χαρτογραφία.

Γ'. Τάξη (ὥρα 1). Τὰ Βαλκανικὰ Κράτη και ἡ Ἀσιατικὴ Τουρκία. Χαρτογραφία.

Δ'. Τάξη (ὥρα 1). Ἡ Ἑλλάδα. Μαθηματικὴ Γεωγραφία. Χαρτογραφία.

Ε'. Τάξη (ὥρα 1). Μεθοδικὴ ἐπεξεργασία τῆς ὕλης τοῦ δημοτικοῦ σχολεῖου. Βοηθήματα γι' αὐτὴν. Τὰ ἐποπτικὰ μέσα για τὴ διδασκαλία τῆς Γεωγραφίας (χαρτογραφία, χάραγμα στὸν ἄμμο κλπ.).

Η'. Φυσιγνωστικά.

Α'. Τάξη α') Συστηματικὴ Ζωολογία (διατήρηση και ταρῆχευση ζῴων, συλλογές ἐντόμων κλπ. (ὥρες 2). β') Φυσικὴ: Μηχανικὴ, Ὑδροστατικὴ, Θερμότητα. γ') Χημεία: Ἀνόργανη Χημεία. (Οἱ μαθήτριες κατασκευάζουνε μόνες τους πρὸχειρα ὄργανα για τὰ πειράματα τῆς Φυσικῆς και τῆς Χημείας. Φυσικὴ και Χημεία (ὥρες 2).

Β' Τάξη α') Συστηματικὴ Φυτολογία (ὥρες 2). β') Στοιχεῖα Ὀρυκτολογίας και Γεωλογίας (ὥρα 1). γ') Φυσικὴ: Ὀπτικὴ και Ἀκουστικὴ. δ') Ὀργανικὴ Χημεία. (Τὰ πειράματα γίνονται ὅπως και στίς ἄλλες τάξεις. Φυσικὴ και Χημεία ὥρες 2).

Γ' Τάξη α') Ἀνθρωπολογία και ὕγιεινὴ (ὥρες 2). Φυσικὴ: Μαγνητισμὸς και Ἡλεκτρισμὸς. γ') Στοιχεῖα Βιοτεχνικῆς Χημείας (Φυσικὴ και Χημεία ὥρες 2). δ') Στοιχεῖα Κοσμογραφίας (ὥρα 1).

Ε'. τάξη (ὥρα 1). Μεθοδικὴ ἐπεξεργασία τῆς ὕλης ποὺ διδασκεται στὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Βοηθήματα κ' ἐποπτικὰ μέσα. Οἱ μαθήτριες γυμνάζονται ὄχι μόνο νὰ κάνουνε μόνες τους πειράματα, ἀλλὰ και νὰ προετοιμάζουνε μόνες τους τὰ προχειρότερα ὄργανα και τὰ ἐποπτικὰ μέσα.

Θ'. Ίχνογραφία και Ζωγραφική.

Ίχνογραφία από τὸ ἀντικείμενο. Οἱ μαθητρίες ἰχνογραφοῦν καὶ ζωγραφίζουσι μορφὰς συνθετότερες, ἀντικείμενα τῆς τέχνης ἢ μνημεῖα τῆς τέχνης (κιονόκρανα, ἀνθέμια, χαρακτηριστικὰ στολίδια) ἢ ἀπὸ τῆ φύση: δένδρα, ζῶα, τοπεῖα, πρόσωπα. Τελειοποιοῦνται στὸ τεχνικὸ μέρος, σχέδιο, ἐτοιμασία χρωμάτων, προοπτικὴ κ. τ. τ. Σὲ κάθε τάξη ὥρα 1½.

Ι'. Καλλιγραφία.

Οἱ μαθητρίες γυμνάζονται στὶς δύο τελευταῖες τάξεις ἀπὸ μιὰ ὥρα τῆ βδομάδα σὲ διάφορα σχήματα τῶν γραμμάτων, σὲ διάφορες γραφές, πλάγια, ὀρθή κλπ., στὴν ἀνάλυση τῶν γραμμάτων, σὲ σύνθεση καλλιτεχνικῶν σχεδίων καὶ μαθαίνουν καλὰ τὸ μεθοδικὸ μέρος τῆς καλλιγραφίας, βοηθητικὰς γραμμὰς, προασκήσεις κ.τ.δ.

ΙΑ'. Μουσική.

Οἱ μαθητρίες μαθαίνουν τραγούδια μὲ μιὰ, δύο, τρεῖς ἢ τέσσερες φωνές, τελειοποιοῦνται στὴν ἀπλή θεωρία τῆς μουσικῆς καὶ μαθαίνουν ὑποχρεωτικὰ ἓνα ὄργανο, προπάντων βιολί. Τὸν τελευταῖο χρόνο ἐπεξεργάζονται τὰ συνηθέστερα τραγούδια ποὺ διδάσκονται στὸ δημοτικὸ σχολεῖο καὶ τὰ μαθαίνουνε στὸ ὄργανο ποὺ θὰ παίζουν. Σὲ κάθε τάξη ὥρα 1½.

ΙΒ'. Γυμναστική.

Ἡ Γυμναστικὴ ἐξακολουθεῖ νὰ γίνεται τρεῖς ὥρες τῆ βδομάδα σ' ὅλες τὶς τάξεις, ὄχι μόνο γιὰ νὰ γυμνάζονται τακτικὰ οἱ μαθητρίες, παρὰ γιὰ νὰ μάθουν κι' ὅλας τὰ δύο τελευταῖα χρόνια τὸ μεθοδικὸ μέρος, τῆ θεωρία καὶ τὰ προστάγματα τῆς κοινῆς γυμναστικῆς, καὶ γιὰ νὰ γνωρίσουν ἀκόμη τὰ ὄργανα καὶ τὴ μέθοδο τῆς ὀρθοπαιδικῆς καὶ ν' ἀσκηθοῦν νὰ γυμνάζουν παιδιὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Μαθαίνουν παιχνίδια πρὸ πάντων Ἑλληνικὰ καὶ τοὺς Ἑλληνικοὺς χορούς. Ἐκδρομὲς κλπ.

ΙΓ'. Χειροτεχνία.

Κοπτικὴ καὶ βραπτικὴ (θεωρία καὶ πράξι), ἐργόχειρα, ψαθοπλεκτικὴ, κατασκευὴ λουλουδιῶν, ποικιλτικὴ, πυρογραφία (προαιρετικὴ) πλαστικὴ καὶ ἐκμαγεία, ξυλογλυπτικὴ, κηπουρικὴ, μελισσοκομία, σηροτροφία. Στὶς τρεῖς πρώτες τάξεις 2 ὥρες, στὴν Δ' ὥρες 3 καὶ στὴν πέμπτῃ 5 ὥρες.

Ἐρολόγιο πρόγραμμα διδασκαλείου κοριτσιῶν.

	Μαθήματα	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'	Παρατηρήσεις
1	Φιλοσοφία-Παιδαγωγικά	4	3	4	5	11	
2	Θρησκευτικά	2	2	2	1	1	
3	Ἑλληνικά { ἀρχαῖα νέα	4	4	4	4	—	
		2	2	2	2	3	
4	Γαλλικά	5	5	5	3	3	
5	Μαθηματικά	2	2	2	2	1	
6	Γεωγραφία	1	1	1	1	1	
7	Φυσιογνωστικά	4	5	4	3	1	
8	Ἱστορία	2	2	2	3	1	
9	Ίχνογραφία	1½	1½	1½	1½	1½	
10	Μουσικὴ	1½	1½	1½	1½	1½	
11	Γυμναστικὴ	3	3	3	3	3	
12	Καλλιγραφία	—	—	—	1	1	
13	Χειροτεχνία	2	2	2	3	5	
		34	34	34	34	34	

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Πέτρος Βλαστός, Φυσική, μεταφρασμένη από τὰ Ἀγγλικά. Ἀθήνα, 1912. Ὁ κ. Πέτρος Βλαστός, ὁ Ἔρμονας τῶν τραγουδιῶν «Τῆς Ζωῆς» καὶ τῆς «Ἀργῶς» καὶ τῶν ἱστοριῶν «Στὸν ἦσκιο τῆς σκυϊᾶς» μᾶς ἔδωκε τὶς τελευταῖες τοῦτες ἡμέρες ἓνα βιβλίο πρακτικὸ, μιὰ μικρὴ Φυσικὴ Πειραματικὴ. Τὸ βιβλίο του, ἐρμηνεύοντας τὸν τίτλο καὶ ἴσως καὶ τὴν πρόθεσιν τοῦ μεταφραστή, τὸνομάσαμε *πρακτικὸ*. Καὶ βέβαια μιὰ Φυσικὴ Πειραματικὴ τί ἄλλο μπορεῖ νὰ εἶναι; Καὶ μάλιστα μεταφρασμένη ἀπὸ τὰ Ἀγγλικά. Μὰ ἄς μὴ βιαζόμαστε. Ἴσως καὶ ἐσχάμε. Ἐσχάμε, ἂν καὶ τὸ εἶπαμε πρὶν λίγες ἀράδες, πὼς ὁ μεταφραστὴς εἶναι πρῶτα ἀπ' ὅλα ποιητῆς. Καὶ ποῖος ξέρει; Ἴσως ἀποδειχτῆ στὸ τέλος, πὼς ὁ Ἔρμονας πεισμομένος γιὰ τὴν ἀπροσδόκητη στροφή πρὸς τὴν πεζότητα, τόσο πολὺ κατάρτεξε τὸν ἐκλαϊκευτὴ ἐπιστημονικῶν γνώσεων κ. Πέτρο Βλαστό, ποὺ βάλθηκε καὶ τὸ κατάφερε μιὰ χαρὰ νὰ τοῦ χύσῃ στὸ διάφανο νερὸ τῆς πρακτικότητος τὸ μεθυσικὸ κρασί τῆς οὐτοπίας καὶ τοῦ οὐνείρου.

Ὁ κ. Βλαστός δὲ μᾶς λέει τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα τοῦ βιβλίου γιὰ νὰ ξέρουμε ἂν εἶναι πιστὴ μετάφρασις ἢ διασκευή καὶ σὲ ποιὸν πρέπει νὰ λογαριάσωμε τὶς οὐσιαστικὰ ἀτέλειαι, ποὺ ἀρκετὰς ἔχει τὸ βιβλίο. Ἐνῶ φαίνεται νὰ εἶναι γραμμένο γιὰ τὸ λαὸ ἢ διατόπισή του γενικὰ δὲν εἶναι ἡ ἀπλούστερη καὶ παιδαγωγικώτερη. Λεῖπει ἀπὸ τὸ βιβλίο τὸ ἀπλὸ ἐκείνο λογικὸ ξετύλιμα, ποὺ ἀρχίζοντας ἀπὸ ἀπλούστερες καὶ πλησιέστερες στὸ λαϊκὸ ἢ παιδικὸ μυαλὸ ἔννοιαι βγάζει ὅλα τὰλλα φυσικὰ καὶ ἀβίαστα. Μερικὰς ἔννοιαι π. χ. τὰ κέφια τῶν ἀνθρώπων μὲ τὰ ὅποια παραλληλίζονται τὰ φαινόμενα τὰ φυσικὰ εἶναι πολὺ συνθετώτερες καὶ πλιότερο μπορεῖ νὰ συγχύσουν παρά νὰ φωτίσουν ἓνα ἀπλὸ μυαλὸ ποὺ θέλομε νὰ τὸδηγήσωμε νὰ βλέπῃ στὴ φύσιν μιὰ ἀλληλουχία σταθερῆ νόμων αἰωνίων.

Τὸ κεφάλαιον γιὰ τὴ «βαροσύνη» πολὺ σύντομον καὶ ἡ περιγραφὴ τῆς ζυγαριᾶς ὡς ἐκάρφωτη, ἀφ' οὗ λείπει ὀλίγελα ἀπὸ τὸ βιβλίο ἢ ἔννοια τοῦ μοχλοῦ, ἔννοια ποὺ θάχε τόσα πράματα τῆς κοινῆς ζωῆς νὰ ἐξηγήσῃ στὸν ἀπλὸ ἀναγνώστη. Τέτοια *πηδῆματα* βρίσκονται πολλὰ στὸ βιβλίο, ἔτσι ποὺ καταντᾷ κανεὶς νὰ πιστέψῃ, πὼς

ἔχει γίνει ἓνα ἀτεχνο ψαλίδισμα κεφαλαίων, γιὰ νὰ βγῆ ἴσως τὸ σύνολον συντομώτερον. Ἄλλα μέρη ἐκθέτονται βιαστικὰ καὶ ἀτελα καὶ ἄλλα μένουσι ἀξεδιάλυτα π. χ. ἡ «τριχωποσύνη» σ. 33, ἡ «ἀσάλεψη ἐνέργεια» σ. 50, ὁ «κρότος καὶ μουσικὴ» σ. 52, ἡ δοκιμὴ 59 σ. 107 γιὰ τὶς ἠλεκτρικὰς σπῖθες, ὁ ἠλεκτρικὸς τηλεγράφος σ. 119. Γιὰ μαγνήτες δὲ γίνεται καθόλου λόγος, μόνο γιὰ ἠλεκτρομαγνήτες. Ἐν ᾧ δὲ μᾶς πληροφοροῦναι πούθενά πὼς στὴν ἀτμόσφαιρα ὑπάρχει ἠλεκτρισμὸς ἀξάφνα λέει. «Ἡ σπῖθα ἀπὸ τὴν ἠλεκτρικὴ μηχανὴ μοιάζει μὲ τὴν ἀναλαμπὴ τῆς ἀστραπῆς, καὶ ἀλήθεια τὸ ἀστροπελέκι δὲν εἶναι ἄλλο παρά μιὰ πολὺ μεγάλη ἠλεκτρικὴ σπῖθα» σ. 108. Τέτοια θάχε νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς κ.; ἄλλα πολλὰ, ποὺ καθὼς εἶπα δὲν ξέρω σὲ ποιὸν νὰ τὰ φορτίσω στὸ συγγραφέα γιὰ τὸ μεταφραστῆ, ποὺ ὅπωςδῆποτε ὁμοῦς κάνουν τὸ βιβλίο ἀπὸ τὴν οὐσιαστικὴν του μεριὰ πολὺ μέτριον.

Εἶναι καὶ κάποιαι ἀπροσεξίαι τοῦ μεταφραστή, ποὺ θὰ μπορούσαν εὐκόλως νὰ λείψουν. Στὴ σελ. 19 ζυγιάζει τὸ χρυσάφι μὲ δρόμα. Πολὺ σωστά. Καὶ στὴ σελ. 41 μετράει τὴ βαρομετρικὴ στήλη μὲ 75 ἑκατοστόμετρα. Μὰ τί πρέπει νὰ καταλάβῃ ὁ Ἕλληνας ἀναγνώστης λίγον παρακάτω σελ. 43, ποὺ μᾶς λέει πὼς ἡ πίεσις τοῦ ἀέρα μπορεῖ νὰ βασιτάξῃ καλὸνα νερὸ σχεδὸν 30 ποδάρια ὕψος; Καὶ στὴ σελ. 49 μιλάει γιὰ ποδάρια, καὶ στὴ σελ. 56 μᾶς λέει πὼς ὁ ἦχος ταξιδεῖ μὲ γρηγοράδα 1,100 ποδάρια τὸ δευτερόλεπτον. Μὰ παρακάτω στὴ σελ. 67 μιλώντας γιὰ τὸ «ἀπλωμα τῶ στερεῶν» μετράει τὶς βέργαι μὲ δούπια. Στὴ σελ. 68 μετράει τὸ «ἀπλωμα τῶν ἀερίων» μὲ κυβικοὺς πόντους. Στὴ σελ. 87 μετράει τὴ «γρηγοράδα τῆς ἀχιδοβολιάς» μὲ μίλια. Μοῦ φαίνεται πὼς λίγη καλὴ θέλησις χρειάζεστανε γιὰ νὰ λείψῃ αὐτὸ τὸ ἀνακάτωμα ἀγγλικῶν καὶ ἑλληνικῶν μέτρων καὶ νάχωμε κάποια ὁμοιομορφία ἀπαράιτητη γιὰ τὸν ἀναγνώστη.

Μὰ μὲλα αὐτὰ τὰ οὐσιαστικὰ ψεγάδια καὶ τὶς ἀπροσεξίαι, καὶ σημαντικὸ μᾶς λέει τὸ βιβλίο ἀπ' αὐτὸ τὸ ξώφυλλον. Ἐνας ποιητῆς καταπαίνεται μὲ τὶς «συγκριτικὰς πυκνάδες» καὶ τὰ «παγωτικὰ συμγάρδια». Καὶ στὴ σημερινὴ θέσιν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος καὶ στὴν ἱστορίαν τὴν πολυπάθη τῆς ζωντανῆς μᾶς γλώσσας τὸ ἔργον τοῦ κ. Βλαστοῦ παίρνει σημασίαν συμβολικὴν. Στὴν ποίησιν καὶ τὴ δημιουργικὴ λογοτεχνίαν πρωτοδείχτηκε ἡ ψευτιά καὶ ἀνικανότης τῆς καθαρευούσας ἂν καὶ καὶ ποτὲ δὲν πνίχτηκε ὀλίγελα ἢ ζωῆ. Καὶ σὶς πιδ ὀρμητικὰς ἐποχὰς τῆς καθαρευουσιάνικης μανίας ποτὲ δὲν

έσώπασεν ελότελα τὸ ζωντανὸ τραγοῦδι. Μὰ ἡ ἐπιστήμη καὶ γενικώτερα ὁ πεζὸς λόγος εἶχεν ὑποδουλωθῆ γιὰ καλὰ στὸν ἀρχαῖο καὶ τὸν καθαρσουςιανισμό καὶ μετὴν τεράστια ἐργασία, ποὺ ἔγινε τὸν περασμένο αἰῶνα, ἔπου ξαναπῆραν οἱ Ἕλληνες τὶς ἐπιστῆμες ἀπὸ τὴν Εὐρώπη, ἡ ὑποδούλωση αὐτὴ ἐφαίνονταν καὶ σὲ πολλοὺς, ἀκόμη καὶ φιλελεύθερους, φαίνεται καὶ σήμερα σὰν ὀριστική. Ἔτσι ἐπλάσθη ἀπὸ μερικοὺς καὶ ἡ θεωρία, πὼς γιὰ τὴν ἀνώτερη σφαῖρα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐπιστῆμης εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἡ μόνη κατάλληλη ἡ καθαρῆ. Καὶ ἡ ἀλήθεια γιὰ τὸ σήμερα εἶναι, πὼς οἱ περισσότεροί μας τόσο πολὺ εἴμαστε ζυμωμένοι μετὴν καθαρῆ καὶ τῆ διανόησής της, ποὺ στὰ δάχτυλα μποροῦν νὰ μετρηθοῦν ἐκεῖνοι, ποὺ γράφοντας κατὶ ἐπιστημονικὸ θὰ ἦταν ελότελα ἀπολυτρωμένοι ἀπὸ τὰ δεσμά της. Μὰ ἅμα ξέσπασε συνειδητὰ τὸ κίνημα τὸ γλωσσικὸ μετὴν ἀρχὴ «ἡ δημοτικὴ ἰκανή, ἡ μόνη ἰκανή γιὰ ὅλα» ἀρχισαν καὶ οἱ προσπάθειες γιὰ νὰ ποδειχτῆ καὶ πειραματικὰ ἡ ἐπάρκειά της. Μὰ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμε πὼς ἀπὸ τὸ «Ταξίδι» Ἰσα μετὴν σήμερα ἡ δουλειὰ ποὺ ἔγινε πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση θὰ μπορούσε νὰ εἶναι περισσότερη. Τὰ γλωσσολογικὰ τοῦ Ψυχάρη, οἱ γραμματικὲς τοῦ Φιλήνη καὶ τοῦ Ροντάκη, ἡ Ἱστορία τῆς Ρωμοσύνης τοῦ Ἑφταλιώτη, ἡ Ματιὰ τοῦ Ἀδάξου, τὸ Ἡλιοφέγγαρο τοῦ Πάλλη, ἡ Πλουτολογία τοῦ Μαρκέτη, ἡ Κριτικὴ τοῦ ἀδόλου λογισμοῦ τοῦ Πάλλη καὶ Μαρκέτη, ὁ Ἀνθρώπινος Μηχανισμὸς τῆς Παπαμόσκου, θαρρῶ πὼς εἶναι ὅλα ἢ σχεδὸν ὅλα τὰ ἔργα, ποὺ ἐγράφησαν μετὴν σκοπὸν αὐτό. Καὶ θὰ ἦταν καιρὸς νὰ μελετηθῆ τὸ περπάτημα καὶ τὸ ξετόλιμα τῆς δημοτικῆς γλώσσας μέσα σὰν τὰ ἔργα. Θὰ ἦταν ἀνάγκη νὰ βγοῦν κάποια συμπεράσματα καὶ νὰ δοθῆ κάποια ἐνόητα καὶ νὰ μπῆ κάποια τάξη στὶς προσπάθειες. Γιατὶ τὸ ἀπλωμα καὶ ἡ ἐνταση τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι τέτοιο στὶς μέρες μας καὶ τόσα πολύτιμα χρόνια ἔχασε καὶ ἡ Κοινὴ ὁμιλουμένη γλώσσα στὴν καλλιέργειά της, ποὺ εἶναι φανερὸ πὼς δὲν ὑπάρχει πειὰ καιρὸς γιὰ πειράματα αὐθαίρετα.

Ἡ γλώσσά μας ἐκαλλιεργήθη καὶ ελόενα δουλεύεται στὴ δημιουργικὴ λογοτεχνία. Ὅλα τὰ εἶδη τοῦ ποιητικοῦ λόγου ἐξανέζωντάνεφον ἀπὸ τῆ στιγμῆ ποὺ ἐδέχτηκαν τὴ ζωογόνο πνοή της. Γι' αὐτὸ εἶπα συμβολικὸ τὸ κίνημα τοῦ ποιητῆ Βλαστοῦ, ποὺ μᾶς παραδίνει ἕνα βιβλίο ἐπιστημονικὸ γιὰ τὸ λαό. Ἡ ἐθνικὴ συνείδηση, ποὺ ἀληθινὸ φανέρωμά της ἡ Τέχνη, ἀποκαλύφθη. Καὶ τώρα ἡ Τέχνη ἀποζητᾷ τὴν ἀδελφὴ της. Ὁ ποιητὴς μᾶς δείχνει τὸ δρόμο.

Μᾶς λέει, πὼς ἦρθε ἡ ὥρα καὶ πὼς εἶναι ὑπέρτατη ἀνάγκη μετὴν πλατύτερη προσπάθεια νὰ ζωντανέψωμε καὶ τὴν ἐπιστήμη καὶ νὰ φέρωμε στὸ λαό μας τὰ πλούσια δῶρα τῆς δίνοντάς του ἔτσι καινούργια δύναμη καὶ ζωή. Καιρὸς εἶναι νὰ κολουθήσουν πολλοὶ τὸ δρόμο αὐτό. Μὰ θὰ ἦταν πολὺ σημαντικώτερο τὸ κίνημά του, ἂν δὲν περιορίζονταν νὰ εἶναι κι' αὐτὸ μετὴν ἀπλή ἀτομικὴ αὐτάρεση προσπάθεια, ἕνα εἶδος ποίημα μετὴν ὑποκειμενικὸ πόθο καὶ ὄχι τὸ ἐπιστημονικὸ μάτι γιὰ ὁδηγό.

Καὶ μᾶλα ταῦτα τὸ βιβλίο μᾶς ἔρχεται ἀπὸ κάποιον κύκλο ἑρισμένο, τὸν κύκλο ποὺ ὡς τώρα ἔκαμε τὶς περισσότερες προσπάθειες γιὰ νὰ ποδειχτῆ τῆ γενικὴ ἐπάρκεια τῆς δημοτικῆς.

Τὸ Ἡλιοφέγγαρο, ἡ Πλουτολογία, ἡ Κριτικὴ τοῦ ἀδόλου λογισμοῦ, ὁ Ἀνθρώπινος μηχανισμὸς καὶ τώρα ἡ Φυσικὴ. Σὰν κάποιον σχέδιο καὶ κάποιον σύστημα νὰ δείχνη ὅλη αὐτὴ ἡ δουλειὰ. Καὶ τῆς ἀξίζει βέβαια προσοχὴ καὶ μελέτη πολὺ συστηματικώτερη ἀπ' ὅτι μπορεῖ νὰ γίνη μετὴν πρόχειρη τούτη βιβλιοκρισία. Ὁ γλωσσικὸς ὀρθολογισμὸς ἀπὸ τῆ μεριά τοῦ δημοτικισμοῦ, στὰ βιβλία αὐτὰ φανερώναται μετὴν ἀκρότατες ἀκολουθίες του. Γιατὸ Ἰσα Ἰσα μᾶς θέτει ζητήματα σημαντικὰ, προβλήματα καὶ ἀπορίες, ποὺ ἡ λύση τους δύσκολη, μὰ καὶ ἀναγκαιότατη καὶ μᾶς ἀναγκάζει σὲ σκέψη καὶ σὲ ἀπόφαση.

Ἡ ἐπάρκεια τῆς δημοτικῆς ἡ ἀπόλυτη. Ποιὰ εἶναι τὰ ὄριά της; Εἶναι ἡ τέλεια ἀρνηση κάθε στοιχείου ἱστορικοῦ, στὴ φτογγολογία, στὸ λεξικόν, στὴ γραμματικὴ; Ποιὸ εἶναι τὸ ξένο καὶ ποιὸ τὸ δημοτικόν; Καὶ ποὺ ὑπάρχει ἡ ἀπόλυτη αὐτὴ δημοτικὴ; Εἶναι ἔξω ἀπὸ κάθε ὀμαδικὸ φανέρωμα; Εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ κάθε στόμα; Καὶ μέσα στὴν περιοχὴ τῆς δημοτικῆς ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει ἡ ἀτομικὴ αὐθαιρεσία, τὸ ἐντελῶς ὑποκειμενικόν, τὸ ἐντελῶς κατὰ συνθήκην; Καὶ ἀπὸ τὰ γενικώτερα αὐτὰ ζητήματα γεννῶνται ἔπειτα ἄλλα εἰδικώτερα, ὅπως τὸ ὀρθογραφικόν, καὶ τονικόν, καὶ πρὸ πάντων τὸ ζήτημα τῶν ἐπιστημονικῶν ὄρων. Καὶ γιὰ νὰ μείνωμε μέσα στὰ σύνορα τῆς Φυσικῆς τοῦ κ. Βλαστοῦ, θὰ μπορούσαμε νὰ ρωτήσωμε γιὰτὶ εἶναι δυνατὸ νὰ ποῦμε εἰσαγωγή, ὀρισμὸς, μῦθος, συνοχὴ, ὄξυγόνο, ὀδρογόνο, βαλβίδα, ὀδραυλικός, ἐνεργὰ σώματα, πίεση, ἦχος, θερμόμετρο, συγκριτικός, εἰδικός, κυβικός, ἐπιφάνεια, ἀγωγός, ἐπαγωγή, συσκευὴ, συστοιχία, ἰδιότητα, τηλεγραφος κ.τ.λ. καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε πολλὰς φορές χωρὶς κυριολεξία, ἄλλες φορές χωρὶς καμιά ἀμεση ἀντίληψη ἀπὸ μέρος τοῦ κάθε Ἕλληνα

ἀναγνώστη, ἀχνάρι (ἀντί εἰκόνα ἢ σχῆμα), βραχιόνι (βραχίονας), βαροσύνη (βαρύτητα), τραθηξιά (ἔλξη), συντραθηξιά (συγγένεια), συντριπιά (τριβή), κατεβατό (σελίδα), πιστόνι (ἔμβολο), νεροζύγι, πλεοσύνη, τριχοποσύνη, μισοσφαίρια, ρεούμενο, νερότρονυπα, σιφούνι, ἀερότρονυπα, ζόρικιο (κάθε σῶμα ποῦ λυώνει δύσκολα), μεγεθογνάλια, ἀστροποφυλάχτης, κ.τ.λ.; Ἡ μόνη ἀπάντηση εἶναι, πῶς ἡ δύναμη τῆς δημοτικῆς πάει ὡς ποῦ νά κάνει τήν τριβή συντριπιά, καί νά πλάσῃ τήν τριχοποσύνη καί τὰ μεγεθογνάλια, ἀλλά νάλλάξῃ τόν ἀγωγό, ἢ τή συνοχή, ἢ νάποφύγῃ τή συστοιχία καί τὸ μόριον δὲ φτάνει. Ἄλλὰ ποῦ εἶναι τὸ κριτήριον; τὸ ὑποκειμενικὸ γούστο βέβαια. Ἄλλο τίποτα δὲ βλέπουμε.

Ὡς πρὸς τοὺς ἐπιστημονικοὺς ἔρους, ποῦ γιὰ δαύτους ἔγινε καί πρὶν μερικά χρόνια κάποια περιωρισμένη συζήτηση, φαίνεται καί ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Βλαστοῦ καί ἀπὸ ἄλλα παρόμοια, πῶς ἐπικρατεῖ ἡ ἀρχή, ὅτι οἱ ἐπιστημονικοὶ ἔροι πρέπει νὰ ἔχουν πρὸ πάντων ἐτυμολογικὴ σαφήνεια. Στὴν ἀρχὴ αὐτὴ χρωστᾶμε τοὺς μισότριβους καί τριβάμενους φτόγγους, τὰ μυτόπνοα, τὸ κολόδωμα, τὸ ἀδραϊμα, τὴν ἠχοταιριαξιά τοῦ Φιλήντα, τὸν καταπιόνα, τὸ χαχόσκονιο κ.τ.λ. τῆς Παπαμύσκου καί ὅλα τὰ ἄλλα ἐντροφήματα τῆς καθαρευουσιάνικης εἰρωνείας.

Ἀπὸ τὴν ἴδια ἀρχὴ ξεκινώντας μᾶς ἔπλασε καί ὁ κ. Βλαστός πολλὰ ἀπὸ ὅσα ἀναφέραμε παραπάνω καί μᾶς μιλάει ἀκόμα γιὰ καρβουνόξειδο, ξαλαφροσύνη, πλεοσύνη, συγκριτικὴ πυκνάδα, καρβουνικὸ ἀέριο, ἀσάλεφτη ἐνέργεια, ἀστροποφυλάχτη, θειαφόξειδο, νιτρικόξειδο, νιτρωδόξειδο. Ἀφήνοντας κατὰ μέρος κάθε παραλληλισμὸ μὲ ἄλλες γλώσσες καί μὲ λαοὺς, ποῦ ἔχουν μπάσει γιὰ καλὰ στὴ ζωὴ τους τὴν ἐπιστήμη, ἀφήνοντας καί κάθε ἄλλο στοχασμὸ κατὰ μέρος, γιὰ οἰκονομία τῆς πνευματικῆς ἐνέργειας, γιὰ τὴ διεθνότητα τῆς ἐπιστημονικῆς γλώσσας καί γιὰ τὴν ὑπάρχουσα πραγματικότητα, ἄθελα ὅμως μᾶς ἔρχεται νά ρωτήσωμε. Πρῶτον τί ἐτυμολογικὴ σαφήνεια ἔχει γιὰ τὸν κάθε Ἕλληνα ἀναγνώστη ἡ τριχοποσύνη; Ἀπολύτως καμιά. Τὸ καρβουνόξειδο; Τὸ πολὺ πολὺ θὰ σημαίνῃ κατὰ τὸ λαδόξειδο κάρβουνο καί ξεῖδι ἀνακατωμένο. Δεύτερον κί ἂν ἀκόμη ὑποθέσωμε πῶς ὑπάρχει ἡ περίφημη αὐτὴ σαφήνεια, μπορεῖ συνακόλουθα νά ἐφαρμοστῇ ἡ ἀρχὴ σὲ ὅλους τῶν ἐπιστημῶν τοὺς ἔρους; Τότε πῶς θὰ ποῦμε τὸ στερονκλειδομαστοειδής, ἢ τὸ θυρεοῦοειδής καί χιλιάδες ἄλλα ὅμοια;

Φανερὸ εἶναι πῶς τὰ ζητήματα δὲν εἶναι τόσο ἀπλά, ὅσο φαί-

νονται ἅμα τὰ λύνει κανεὶς μόνος τοῦ στὸ γραφεῖο τοῦ μέσα. Καί εἶναι ἀκόμα φανερό, πῶς οἱ δυσκολίες καί οἱ ἀπορίες πληθαίνουν ὅσο περισσότερο στενεύουμε τὴν ἔννοια τῆς ἀπόλυτης ἐπάρκειας τῆς δημοτικῆς. Χωρὶς νά ξεφύγωμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς γραμματικῆς ἐνδότητος στὴ γλώσσα μας, ποῦ χρέος μας εἶναι πολεμώντας κάθε ἀναρχία νά προσπαθήσωμε νά τὴν ἀποκαταστήσωμε, πρέπει νά σκεφθοῦμε ἂν εἶναι πειὰ καιρὸς γιὰ τέτοια πειράματα, ποῦ καί ἡ θετικὴ καί ἡ ἀρνητικὴ βλάβη τοὺς ἴσως εἶναι μεγαλύτερη ἀπ' ὅτι ἔμποροῦν νά μᾶς ὠφελήσουν δείχνοντάς μας τί δὲν πρέπει νά κάνουμε ἂν ποθοῦμε τὴ νίκη τῆς γλωσσικῆς ἰδέας.

Ἀθήνα, Ἰούλιος 1912

Δ. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

Δ Η Λ Ω Σ Η

Ἐπειδὴ πολλοί, πὸν σκοπεύουν νὰ γράψουν ἀλφαθητάρια γιὰ τὸ διαγωνισμό μας, παραπονέθηκαν πὸς ἡ προθεσμία, πὸν τάξαμε ὡς τὶς 31 τοῦ Δεκεμβρίου 1912, δὲν τοὺς δίνει καιρὸ νὰ ἐργαστοῦν ὅσο θέλουν καλοσυνείδητα, δηλώνομε πὸς τὰ χειρόγραφα γιὰ τὸ διαγωνισμό θὰ εἶναι δεκτὰ ὡς τὶς 31 τοῦ Μάρτη 1913.

Ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου
